

ALTERNATIVNI IZVJEŠTAJ O NAPRETKU BOSNE I HERCEGOVINE NA PUTU ZA ČLANSTVO U EVROPSKOJ UNIJI ZA 2021. GODINU: POLITIČKI KRITERIJI

Human Rights Papers
Paper:

63

HUMAN RIGHTS PAPERS

Paper 63

**ALTERNATIVNI IZVJEŠTAJ O NAPRETKU BOSNE I HERCEGOVINE NA
PUTU ZA ČLANSTVO U EVROPSKOJ UNIJI ZA 2021. GODINU:
POLITIČKI KRITERIJI**

Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH

www.eu-monitoring.ba

Sarajevo, april 2022.

Edicija Human Rights Papers Sarajevskog otvorenog centra

Broj publikacije: 63

Naslov: Alternativni izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine na putu za članstvo u Evropskoj uniji za 2021. godinu: politički kriteriji

Autor_ice: Amil Brković, Amina Dizdar, Amir Alađuz, Amra Kadrić, Anida Šabanović, Bakir Mrkonja, Borka Rudić, Branko Čulibrk, Dalio Sijah, Danira Karović, Delila Hasanbegović Vukas, Denija Hidić, Dragana Dardić, Emina Dizdarević, Emina Kuhinja, Emina Veljović, Emir Velić, Emsad Dizdarević, Fuad Avdagić, Haris Čutahija, Hata Kurjačović, Ivana Korajlić, Leila Bičakčić, Lejla Selmanović, Maida Zagorac, Medina Mujić, Melika Šahinović, Mersiha Jaskić, Milena Mastalo, Mirsada Bajramović, Mirza Avdić, Nataša Maros, Nina Velić, Peđa Durasović, Sabina Lizde, Snježana Ivandić Ninković, Sunita Daubegović Bošnjaković, Svjetlana Ramić Marković, Tamara Mišćević, Vedrana Frašto, Vildana Džekman and Željka Umićević

Urednik: Edo Kanlić

Lektura: Mirnes Sokolović

Prevod na engleski: Prevodilačka agencija BARBADOS

Prelom i dizajn: B.Č.

Izdavač: Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba

Za izdavača: Emina Bošnjak

© Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba

Publikacija je rezultat rada organizacija civilnog društva unutar Inicijative za monitoring evropskih integracija Bosne i Hercegovine i saradnika i saradnica izvan ove koalicije. Izdavanje ove publikacije podržao je National Endowment for Democracy (NED).

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njezinih dijelova je poželjno, uz prethodno pismeno informisanje izdavača na mail: office@soc.ba.

ISSN 2303-6079



SADRŽAJ

SKRAĆENICE	1
UVOD	2
KLASTER 1: OSNOVE PROCESA PRISTUPANJA	3
1.1. Funkcionisanje demokratskih institucija i reforma javne uprave	3
1.1.1. Demokratija	3
Izbori	3
Parlament	5
Upravljanje	6
Civilno društvo	7
1.1.2. Reforma javne uprave	9
1.2. Vladavina prava i osnovna prava	12
1.2.1. Poglavlje 23: Pravosuđe i osnovna prava	12
Rad pravosuđa	12
Procesuiranje ratnih zločina pred domaćim pravosuđem	18
Borba protiv korupcije	19
Osnovna prava	23
Sloboda izražavanja	23
Sloboda okupljanja	26
Pomirenje, tranzicijska pravda i memorijalizacija	27
Politika nediskriminacije	30
Rodna ravnopravnost	30
Prava djeteta	33
Osobe sa invaliditetom	35
Prava LGBTIQ osoba	36
Poštivanje i zaštita manjina i kulturnih prava	37
1.2.2. Poglavlje 24: Pravda, sloboda i sigurnost	39
Borba protiv organizovanog kriminal	39
Borba protiv terorizma	40
Zakonita i nezakonita migracija	41
Azil	43
1.3. Poglavlje 5: Javne nabavke	44
KLASTER 3: KONKURENTNOST I INKLUZIVNI RAST	47
2.1. Poglavlje 19: Socijalna politika i zapošljavanje	47
KLASTER 4: ZELENA AGENDA I ODRŽIVA POVEZANOST	50
3.1. Glavlje 27: Okoliš i klimatske promjene	50
O INICIJATIVI	54

SKRAĆENICE

AJN – Agencija za javne nabavke
APIK – Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije BiH
APIK – Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije
BD BiH – Brčko distrikt Bosne i Hercegovine
BiH - Bosna i Hercegovina
CEPOL – Agencija Evropske unije za osposobljavanje u području izvršavanja zakonodavstva
CIK – Centralna izborna komisija
EK – Evropska komisija
ESLJP – Evropski sud za ljudska prava
EU – Evropska unija
FBiH – Federacija Bosne i Hercegovine
HDZ BiH – Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine
HNK – Hercegovačko-neretvanski kanton
IOLJP BiH – Institucija ombusmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine
IOM – Međunarodna organizacija za migracije
KS – Kanton Sarajevo
KTKV – Korupcijska krivična djela visokog nivoa
KZ BiH – Krivični zakon Bosne i Hercegovine
LGBTIQ – Lezbejke, gejevi, biseksualne, transrodne, interseksualne i queer osobe
MLJPI BiH – Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine
NATO – Organizacija Sjevernoatlanskog ugovora
NSRS – Narodna skupština Republike Srpske
OCD – Organizacija civilnog društva
OECD – Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
OHR – Ured visokog predstavnika
OSCE – Organizacija za evropsku sigurnost i saradnju
PS BiH – Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine
RS – Republika Srpska
RTV FBiH – Radio-televizija Federacije Bosne i Hercegovine
SDA – Stranka demokratske akcije
TCMS – Sistem za automatsko upravljanje predmetima u tužilaštvima
TK – Tuzlanski kanton
UDT – Ured disciplinskog tužioca
UNCEDAW - Komitet za eliminaciju diskriminacije žena Ujedinjenih nacija
USK – Unsko-sanski kanton
VM BiH – Vijeće ministara Bosne i Hercegovine
VSTV – Visoko sudske i tužilačko vijeće
ZDK – Zeničko-dobojski kanton
ZIDZJN – Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o javnim nabavkama

HUMAN
RIGHTS
PAPERS

Paper 63

UVOD

Najznačajniji politički akteri u Bosni i Hercegovini će na pitanje šta misle o evropskom putu te zemlje odgovoriti da podržavaju punopravno članstvo u Evropskoj uniji. Sa druge strane, rezultati u ispunjavanju 14 prioriteta iz Mišljenja Komisije o zahtjevu BiH za članstvo u EU i usporeni reformski procesi govore da je ta podrška uglavnom nominalna. Inicijativa za monitoring evropskih integracija Bosne i Hercegovine¹ je kao i prethodnih godina pripremila izvještaj koji reformske procese i napredak zemlje promatra kroz prizmu civilnog društva. Publikacija Alternativni izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine na putu za članstvo u Evropskoj uniji za 2021. godinu: politički kriteriji prati strukturu Izvještaja Evropske Komisije o Bosni i Hercegovini za 2021. godinu u dijelovima koji se odnose na političke kriterije. Autorice i autori su obradili teme osvrćući se na ekspertizu organizacija koje predstavljaju.

Iako se očekivalo da će nakon perioda obilježenog pandemijom 2021. godina donijeti određene pomake na reformskom i evropskom putu BiH, sudeći prema postignutim rezultatima može se reći da je iza nas još jedna izgubljena godina. Obilježili su je odluka visokog predstavnika o zabrani negiranja genocida i drugih ratnih zločina te veličanje ratnih zločinaca i bojkot rada državnih institucija od strane predstavnika, a iz entiteta Republika Srpska koji je uslijedio nakon donošenja pomenute odluke. Bojkot je zaustavio sve političke procese u drugoj polovini godine, što se negativno odrazilo na ispunjavanje reformskih zahtjeva za dobijanje kandidatskog statusa za članstvo u EU. Državna zakonodavna i izvršna tijela su blokirana, entitetske institucije u RS su pokrenule proces protuustavnog prenošenja nadležnosti sa države na entitet, a Federacija BiH ni u ovoj godini nije implementirala rezultate izbora iz 2018. godine. Situaciju su dodatno usložnili pregovori o reformi izbornog zakonodavstva u kojem su još jednom istaknuti suprotni stavovi vladajućih stranaka iz FBiH. Iako su se u 2021. godini desile određene izmjene u pravosuđu, poput izbora novog rukovodstva Visokog sudskog i tužilačkog vijeća (VSTV) i smjene glavne državne tužiteljice, nisu usvojene izmjene Zakona o VSTV i drugih reformskih zakona. Nije ostvaren značajniji napredak ni u borbi protiv korupcije.

Pandemija je imala negativan utjecaj na stanje u oblasti ljudskih prava u BiH, što se najviše odrazilo na ranjive kategorije stanovništva. Iako je odluka visokog predstavnika pozdravljena od civilnog društva uz žaljenje što nije donesena u državnim institucijama, negiranje zločina i veličanje ratnih zločinaca je i dalje prisutno u javnom prostoru. Sve vidljiviji historijski revizionizam i govor mržnje usporava proces pomirenja, a institucije čine malo da olakšaju ostvarivanje prava civilnih žrtava rata. Država ne osigurava povoljne uslove za funkcionisanje civilnog društva, zakoni o slobodi okupljanja nisu usklađeni sa evropskim standardima, a govor mržnje dolazi od najviših državnih zvaničnika. Većina primjera pozitivne prakse inicirana je i zagovarana od strane civilnog društva, kao što je primjer u oblasti zaštite okoliša. Zbog toga je značajan doprinos ovog sektora i u izvještavanju o napretku zemlje, ali i u procesima donošenja odluka iz kojeg je isključen.

¹ Inicijativa za monitoring evropskih integracija Bosne i Hercegovine je neformalna koalicija organizacija civilnog društva koja doprinosi praćenju reformi i nadgleda primjenu politika, prava i standarda Evropske unije, fokusirajući se na pitanja demokratizacije, vladavine prava, te ljudskih i manjinskih prava. Više informacija na: <https://eu-monitoring.ba/>

KLASTER 1: OSNOVE PROCESA PRISTUPA

Funkcionisanje demokratskih institucija i reforma javne uprave

Demokratija

Izbori

Nakon izbora u Mostaru u decembru 2020. godine, na koje se čekalo 12 godina, u februaru 2021. godine je imenovan gradonačelnik Mostara i održana je prva sjednica novoizabranog Gradskog vijeća, čime je Bosna i Hercegovina (BiH) djelimično ispunila prvi prioritet iz Mišljenja Evropske komisije (EK).

Intenzivnijim angažmanom i posredovanjem međunarodne zajednice u dijalogu sa predstavnicima najvećih političkih partija, u maju 2021. godine je napravljen značajan pomak na pokretanju izborne i ustavne reforme u BiH – formirana je parlamentarna Interresorna radna grupa za promjenu Izbornog zakonodavstva u BiH² sastavljena od po jednog predstavnika svakog kluba poslanika u Predstavničkom domu, po jednog predstavnika svakog kluba naroda u Domu naroda, te tri predstavnika Vijeća ministara BiH (VM BiH). Zadatak radne grupe je trebao biti priprema zakonskih rješenja kojima bi se izborni okvir uskladio sa presudom Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP) u predmetu “Sejdić-Finci protiv BiH” i evropskim standardima.

HUMAN
RIGHTS
PAPERS

Paper 63

Radna grupa ima mandat da u svom radu konsultuje predstavnike/ce civilnog društva, Centralne izborne komisije (CIK) i akademske zajednice, ali nema obavezu da to uradi pa je i ovaj proces ostao samo u okviru političkih predstavnika/ca, bez konsultacija i mogućnosti delegiranja prijedloga od strane šire javnosti. Bez konkretnih rezultata, radna grupa je održala osam sjednica, a njen rad je u potpunosti prekinut nakon što je odlazeći visoki predstavnik Valentin Inzko u julu 2021. svoj mandat zaključio nametanjem izmjena Krivičnog zakona (KZ BiH) kojim je zabranjeno negiranje genocida i veličanje ratnih zločinaca, što je bio povod za blokadu rada državnih institucija od strane predstavnika iz Republike Srpske (RS). Odluka visokog predstavnika je uslijedila nakon brojnih bezuspješnih poziva, upozorenja i inicijativa međunarodne zajednice, Ureda visokog predstavnika (OHR), civilnog sektora³, te udruženja žrtava o nedopustivosti prakse negiranja počinjenih ratnih zločina i veličanja ratnih zločinaca.

Glavni akteri razgovora o izmjenama Izbornog zakona i “ograničenih” ustavnih reformi su, uz posredstvo međunarodne zajednice, bili predstavnici/ce najvećih političkih partija iz Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) - Stranka demokratske akcije (SDA) i Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine (HDZ BiH). HDZ BiH je insistirao na provođenju odluke Ustavnog

² Formirana je nakon poziva Komiteta ministara Vijeća Evrope bosanskohercegovačkim vlastima da do 1. septembra 2021. pripreme nacrt izmjena i dopuna Ustava i Izbornog zakona kako bi se osiguralo da se izbori 2022. godine održe u skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima.

³ Više na: https://www.dwp-balkan.org/bh/news.php?cat_id=4&text_id=620

suda BiH u slučaju “Ljubić”, što bi omogućilo princip “legitimnog predstavljanja” konstitutivnih naroda u institucijama vlasti, dok su iz SDA prednost davali provođenju odluka ESLJP čime bi se svim građanima/kama BiH bez obzira na nacionalnost omogućilo pravo da budu birani u institucije vlasti. Nakon niza sastanaka i zastupajući oprečne stavove, do dogovora o promjeni Izbornog zakona nije došlo, a samim niti do “ograničene” ustavne reforme.

Prijevremeni izbori za gradonačelnika Grada Prijedora održani su 12. decembra 2021. godine. Prema preliminarnoj ocjeni Koalicije za slobodne i poštene izbore „Pod lupom”, izbori su protekli “u skladu sa Izbornim zakonom BiH i provedbenim aktima na većini posmatranih biračkih mjesta, uz evidentirane nepravilnosti, od kojih neke predstavljaju potencijalno teža kršenja izbornih pravila”⁴.

Kako se ne bi ponovio slučaj iz 2020. godine kada institucije BiH nisu obezbijedile sredstva za održavanje izbora, zbog čega su Lokalni izbori prolongirani na mjesec dana, poslanik u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH (PSBiH) Saša Magazinović u aprilu 2021. godine u parlamentarnu proceduru uputio je prijedlog izmjena Zakona o finansiranju institucija BiH, kojim se predviđa finansiranje izbora čak i onda kada budžet nije usvojen, odnosno tokom privremenog finansiranja institucija. PSBiH nije usvojila ovaj prijedlog, a BiH je i u 2022. godinu ušla bez usvojenog budžeta, s neizvjesnošću da li će Opći izbori biti održani na vrijeme. CIK BiH je u septembru 2021. godine donio zaključak o usvajanju Inicijative za donošenje zakona o izmjenama i dopunama Izbornog zakona BiH. Prijedlog je upućen u parlamentarnu proceduru, ali do kraja godine nije razmatran.

Napredak po pitanju uključivanja građanskih inicijativa i otvaranja pitanja nedostatka rodne ravnopravnosti kao ustavne kategorije u procesu ustavne reforme je došao od strane Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice (MLJPI BiH) koji su u decembru 2021, putem Agencije za ravnopravnost polova organizovali zajedničku tematsku sjednicu parlamentarnih komisija⁵ na temu realizacije preporuka UNCEDAW komiteta na Šesti periodični izvještaj o provedbi UNCEDAW konvencije. Na sjednici su prezentovani rodni amandmani Inicijative Građanke za ustavne promjene i Agencije za ravnopravnost polova BiH kojima bi se u Ustav BiH inkorporirala i rodna perspektiva.

EU je u BiH tokom 2021. godine pokazala veći interes za učešćem građana/ki u procesu ustavnih promjena i pokrenula projekat Skupštine građana koji građanima u BiH pruža mogućnost da direktno izraze svoje stavove o ustavnim i izbornim reformama i da preporučie konkretna rješenja za uklanjanje diskriminatornih odredbi iz Ustava BiH i unapređenje Izbornog zakona.⁶

⁴ Preliminarna ocjena izbornog dana za prijevremene izbore za gradonačelnika Grada Prijedor. Pod lupom, dostupno na: <https://podlupom.org/press-kutak/vijesti/preliminarna-ocjena-izbornog-dana-za-prijevremene-izbore-za-gradonačelnika-grada-prijedor/>

⁵ Ustavne komisije Doma naroda i Predstavničkog doma, Zajednička komisija za ljudska prava i Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti polova Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH

⁶ Skupštinu građana čini 57 nasumično odabranih građana i građanki BiH, od njih 4.000 koji su u prvom krugu dobili poziv od ambasadora misije EU, SAD i OSCE-a u BiH da iskažu svoj interes za učešće na Zboru građana.

Parlament

PS BiH je u 2021. godini nastavila sa izuzetno slabim parlamentarnim aktivnostima, te je u ovoj godini zabilježila mnogo lošiji rezultat u odnosu na prethodni izvještajni period.

Predstavnički dom PSBiH održao je tek 12 sjednica, dok je Dom naroda održao samo 8 sjednica, od kojih su 2 bile hitne. Tokom 2021. godine, u oba doma usvojena su samo 2 zakonska rješenja, i to Zakon o dopunama Zakona o parničnom postupku pred Sudom BiH⁷ u februaru te Zakon o izmjeni i dopuni Zakona o strancima⁸, koji je Predstavnički dom usvojio u decembru 2020. godine, a u Domu naroda je potvrđen u januaru 2021. godine. Razlog slabe parlamentarne aktivnosti na ovom nivou vlasti bila je i odluka poslanika/ca iz RS da ne dolaze na sjednice PSBiH, nakon izmjena KZ BiH od strane OHR-a. Predstavnic/e parlamentarnih stranaka iz RS donijeli/e su 26. jula 2021. godine zaključak "da ne postoje uslovi za rad srpskih predstavnika u institucijama BiH".

Narodna skupština Republike Srpske (NSRS) održala⁹ je 6 redovnih i 9 posebnih sjednica na kojima je usvojeno¹⁰ 48 zakonskih rješenja. Nakon što je visoki predstavnik donio izmjene i dopune KZ BiH, ovo zakonodavno tijelo usvojilo je Zakon o neprimjenjivanju Odluke Visokog predstavnika kojom se donosi Zakon o dopuni KZ BiH¹¹, kao i Zakon o dopuni Krivičnog zakonika Republike Srpske¹². Dopunom Zakonika definisana je "Povreda ugleda RS i njenih naroda", a kako je navedeno u dodanom članu Zakonika, "ukoliko se RS označi kao agresorska ili genocidna tvorevina ili njeni narodi agresorskim ili genocidnim, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina". U decembru¹³ je NSRS usvojio informacije o „prijenosu nadležnosti sa BiH na nivo RS“ u oblasti indirektnog oporezivanja, pravosuđa, odbrane i bezbjednosti, a prethodno je u oktobru usvojio Zakon o lijekovima i medicinskim sredstvima, koji predviđa osnivanje entitetske agencije za lijekove, koja od 2009. godine djeluje na državnom nivou.

Parlament FBiH nije bio mnogo aktivniji u odnosu na 2020. godinu, a parlamentarna većina u ovom domu ne funkcioniše na pravi način još od izbora 2018. godine, nakon kojih nije ni formirana Vlada FBiH koja radi u tehničkom mandatu. Najveći razlog izostanka veće dinamike rada na ovom nivou vlasti jeste nepostizanje dogovora u vezi sa izmjenama Izbornog zakona BiH, kojim je HDZ BiH praktično uslovio formiranje nove vlade nakon Općih izbora 2018. godine.

Predstavnički dom ovog zakonodavnog tijela održao¹⁴ je tokom 2021. godine 10 redovnih, kao i 2 vanredne sjednice, a tokom cijele godine sjednice su zbog pandemije Covid-19 održavane u Hotelu Hills na Ilidži. Dom naroda Parlamenta FBiH sastao se 15 puta¹⁵ i održao 9 sjednica. Kako se može zaključiti iz zapisnika

7 Zakon dostupan na: <https://www.parlament.ba/olaw/OLawDetails?lawId=90468>

8 Zakon dostupan na: <https://www.parlament.ba/olaw/OLawDetails?lawId=89546>

9 Vijesti sa sjednica NSRS dostupne na: <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/narodna-skup%C5%A1tina/sjednice/vijesti-sa-sjednica-nrsr>

10 Usvojeni zakoni u NSRS dostupni na: <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/usvojeni-zakoni>

11 Zakon dostupan na: <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/usvojeni-zakoni/zakon-o-neprimjenjivanju-odluke-visokog-predstavnika-kojom-se-donosi-zakon-o-dopuni-krivi%C4%8Dnog-zakona-bosne-i-hercegovine>

12 Zakon dostupan na: <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/usvojeni-zakoni/zakon-o-dopuni-krivi%C4%8Dnog-zakona-republike-srpske>

13 Tekst Deklaracije dostupan na: <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/vijesti/akon%C4%8Dana-24-osebna-sjednica-usvojena-deklaracija-o-ustavnim-principima-i-%C4%8Detiri-informacije-o-prenosu-nadle%C5%BEnosti-sa-zaklju%C4%8Dcima>

14 Zapisnici sa sjednica Predstavničkog doma Parlamenta Federacije BiH dostupni na: <https://predstavnickidom-pfbih.gov.ba/zapisnici-sa-sjednica?page=2>

15 Informacije o sjednicama Doma naroda Parlamenta Federacije BiH dostupne na: https://parlamentfbih.gov.ba/v2/hr/sjednice.php?sjed_kat=1

sjednica, u Predstavničkom domu usvojeno je 19 prijedloga zakona, dok svi zapisnici za sjednice Doma naroda nisu u potpunosti dostupni, pa putem web stranice nije moguće utvrditi tačan broj usvojenih zakona u ovom domu. Među usvojenim zakonima našli su se i Zakon o izmjenama i dopuni Zakona o Jedinstvenom sistemu registracije, kontrole i naplate doprinosa, Prijedlog zakona o stečaju, Prijedlog zakona o izmjenama Zakona o poljoprivredi, koji su usvojeni u Predstavničkom domu federalnog Parlamenta, kao i Prijedlog zakona o roditeljima njegovateljima u FBiH, Prijedlog zakona o izmjenama Zakona o PIO/MIO, Prijedlog zakona o dopuni Zakona o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou FBiH, koji su usvojeni u Domu naroda ovog parlamenta.

Upravljanje

Rad izvršnih vlasti u BiH bio je u najvećoj mjeri u zastoju. Kao što je to bio slučaj i prethodne godine, probijen je rok za usvajanje državnog budžeta 2021. godine.¹⁶ VMBiH, predvođeno Zoranom Tegeltijom, do danas je održalo 45 redovnih sjednica, te je aktuelni sastav u parlamentarnu proceduru uputio 10 zakona, od kojih je usvojeno sedam¹⁷. Iako je na zvaničnoj internet-stranici VMBiH moguće pronaći i Srednjoročni program rada VM za period od 2020. do 2022. godine¹⁸, u kojem se navodi 71 zakonsko rješenje koje bi trebao predložiti VMBiH, izvjesno je da ispunjenost navedenog programa neće biti zadovoljavajuća, kao što nije zadovoljavajuća ni ispunjenost predizbornih obećanja¹⁹ datih od partija koje su formirale vlast. Jedino ispunjeno obećanje odnosi se na provedbu Odluke Ustavnog suda BiH za Grad Mostar.

VM BiH nije odlučivalo o Nacrtu programa reformi BiH za 2021. godinu koje je Komisija za saradnju sa NATO-om dostavila 1.6.2021. godine²⁰. Više od tri mjeseca trebalo je predsjedavajućem VM-a Zoranu Tegeltiji da 4.11.2021. godine zakaže²¹ nastavak 43. redovne sjednice. Usporeni rad institucija BiH je nakon početka bojkota od političkih aktera iz RS zaustavljen i do kraja godine nije u potpunosti nastavljen. To je dovelo u pitanje provedbu Programa reformi i implementaciju²² 14 prioriteta iz Mišljenja EK o članstvu BiH u EU.

Vlada RS je u 2021. godini održala 47 sjednica. Kada je u pitanju realizacija mjera i predizbornih obećanja partija koje čine ovu vladu, ispunjeno²³ je 17 od 149 obećanja koja je Istinomjer evidentirao tokom izborne kampanje za Opće izbore 2018. Većina ispunjenih obećanja realizovana je u prve dvije godine mandata i uglavnom se radi o obećanjima čija je realizacija započela prije ovog mandata ili je riječ o nekim infrastrukturnim projektima koji su implementirani u saradnji sa lokalnim zajednicama.

Predsjednik FBiH, potpredsjednici FBiH i nova Vlada FBiH nisu imenovani od Općih izbora održanih 2018. godine. Imenovanje nove vlasti uslovljeno

16 Odluka dostupna na: https://www.vijeceministara.gov.ba/saopstenja/sjednice/saopstenja_sa_sjednica/default.aspx?id=36556&langTag=bs-BA

17 Više na: <https://ba.parlamer.si/legislativa>

18 Programi izvještaji Vijeća ministara BiH dostupni na: https://www.vijeceministara.gov.ba/akti/program_rada/Archive.aspx?langTag=bs-BA&pageIndex=1

19 Vijeće ministara BiH tokom dvije godine mandata provodilo aktivnosti na manje od pola datih obećanja. Istinomjer, 28. 12. 2021., dostupno na: <https://istinomjer.ba/vijeece-ministara-bih-tokom-dvije-godine-mandata-provodilo-aktivnosti-na-manje-od-pola-datih-obećanja/>

20 Podrška informaciji Komisije za saradnju sa NATO. RTRS, 01.06.2021., dostupno na: <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=433915>

21 Tegeltija zakazao sjednicu Vijeća ministara BiH koja je odgođena u julu, na dnevnom redu i ANP. Klix, 02.11.2021., dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/tegeltija-zakazao-sjednicu-vijeca-ministara-bih-koja-je-odgođena-u-julu-na-dnevnom-redu-i-anp/211102140>

22 Dvije godine od Mišljenja EK – godine koje su pojele “mišljenja o Mišljenju”. Istinomjer, 26. 05. 2021., dostupno na: <https://istinomjer.ba/dvije-godine-od-misljenja-ek-godine-koje-su-pojela-misljenja-o-misljenju/>

23 Vlada RS ispunila 17 obećanja za tri godine mandata. Istinomjer, 17. 12. 2021., dostupno na: <https://istinomjer.ba/vlada-rs-ispunila-17-obećanja-za-tri-godine-mandata/>

je usvajanjem Izbornog zakona, ali i rješavanjem drugih pitanja, kao što su imenovanje novog direktora Federalne uprave policije, pitanje Ustavnog suda FBiH²⁴, koji ima problem sa nedostatkom četiri suca, pitanje upravljačkih struktura RTV FBiH itd. Jedino pitanje koje je riješeno u 2021. godini jeste imenovanje nove Komisije za vrijednosne papire. Odluka je donesena 12 godina nakon što je tadašnjim članovima Komisije istekao petogodišnji mandat, te su tako odblokirani mnogi finansijski procesi koji su bili zaustavljeni jer Komisija nije imala kvorum za odlučivanje. Kada je u pitanju rad nižih nivoa vlasti, kraj prošle godine obilježile su transformacije nekoliko kantonalnih vlada u FBiH, pa su tako restrukturirane Vlada Kantona Sarajevo (KS) i Vlada Tuzlanskog kantona (TK). Uredi za borbu protiv korupcije uspostavljeni su u nekoliko kantona, međutim, jedino je Vlada TK usvojila mehanizam za sprečavanje nepotizma i stranačkog zapošljavanja u organima uprave i ostalim institucijama čiji je osnivač ili suosnivač TK, čineći ovaj kanton jedinim u BiH u kojem je na snazi ovakav ili sličan mehanizam. Jedan od najaktivnijih nivoa i dalje čine lokalne samouprave²⁵. Međutim, Lokalni izbori 2020. godine nisu donijeli ništa novo kada je u pitanju zastupljenost žena u politici. Od 425 kandidata/kinja za načelnika/gradonačelnika, kandidatkinja je bilo tek 29, što je činilo 6,82% od ukupnog broja, dok su na funkciju izabrane samo tri načelnice.

Civilno društvo

Kao rezultat ekonomske krize nastale kao posljedica pandemije COVID-19, lokalna udruženja i fondacije koja se bave socijalnim i humanitarnim radom su imale više zahtjeva za pružanjem podrške socijalno ugroženim grupama u društvu. Izrečene mjere zabrane kretanja i djelovanja u većini slučajeva nisu isključile OCD, a ove mjere su dodatno uticale na njihove aktivnosti u pružanju podrške građanima. Ograničeni napredak je postignut u rješavanju ključnog prioriteta u Mišljenju o osiguravanju povoljnog okruženja za civilno društvo, posebno usvajanjem novog zakona o slobodi okupljanja u BD BiH²⁶, uglavnom u skladu sa standardima EU.

Izazove predstavljaju nedostatak transparentnosti u finansiranju OCD i neuspjeh da se na smislen način uključi civilno društvo u konsultacije o javnoj politici na svim nivoima donošenja odluka. Negativni efekti raširene korupcije i znaci političkog zarobljavanja nastavili su snažno da se manifestuju tokom pandemije, direktno utičući na dobrobit građana.

Prema Monitoring matrici o poticajnom okruženju za razvoj civilnog društva, Izvještaj za BiH 2020²⁷, ne vide se rezultati Ministarstva pravde BiH koje se 2016. godine obavezalo da će prikupljati godišnje finansijske izvještaje udruženja i fondacija i na taj način kontrolisati rad OCD sa ciljem sprečavanja pranja novca. Izazov je i definisanje statusa OCD koje ne poštuju zakonske obaveze i ne podnose finansijski izvještaj nadležnim tijelima, odnosno predaju

24 Više na: https://www.ustavnisudfbih.ba/bs/open_page_nw.php?l=bs&pid=86

25 Čelnici 15 općina i gradova provodili aktivnosti na ispunjavanju dvije trećine obećanja. Istinomjer, 22. 12. 2021., dostupno na: <https://istinomjer.ba/celnici-15-opcina-i-gradova-provodili-aktivnosti-na-ispunjavanju-dvije-trecine-obecanja/>

26 International Community representatives commend the adoption of the Law on Peaceful Assembly by the Brcko District Assembly | OSCE (dostupno na: <https://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina/458428>)

27 Cijeli izvještaj dostupan na: https://civilnodrustvo.ba/wp-content/uploads/2021/11/63-5-BiH-Country-Report-2020_FINAL_compressed-1.pdf

kopije Ministarstvu pravde BiH, što dodatno otežava proces praćenja rada OCD. Dok nadležne institucije ne pokreću istražne radnje u takvim slučajevima, postoje osnovi sumnje za selektivno i netransparentno krivično gonjenje i sudsko praćenje OCD koje su meta istrage o korupciji i zloupotrebi položaja.

Porezna uprava FBiH objavila je pregled poreskih obveznika sa iznosom duga po osnovu poreza, doprinosa, naknada i drugih davanja iznad 25.000,00 eura, prema evidenciji kantonalnih poreznih uprava, na dan 31.12.2021. godine. Od 4.405 pravnih lica na toj listi, samo 33 su udruženja, dok su ostali sportski klubovi/udruge²⁸. Ovo dodatno govori o potrebi izdvajanja udruženja i fondacija prema njihovim primarnim djelatnostima, što bi dodatno pomoglo u dobijanju tačnih podataka o udruženjima i fondacijama koje nisu okarakterisane kao sportske, boračke i sl.

OCD nisu bile zaštićene niti podržane od strane Vlade da se adekvatno suoče s posljedicama krize COVID-19, jer su zabrana i ograničenje kretanja uticali na provođenje njihovih aktivnosti (provođenje projekata, pružanje usluga, prodaja proizvoda), dok su troškovi i dalje bili prisutni (plate osoblja, tekući troškovi, itd.). Osim toga, nastavili su da se suočavaju s negativnim posljedicama koje ih prate od 2020. godine. Neizvjesnost u obnavljanju adekvatnih ekonomskih resursa za budućnost i ogroman uticaj koji je pandemija imala na elemente OCD mogu ugroziti stotine radnih mjesta i stečenih vještina, stvarajući tenzije unutar organizacija (i ličnih i radnih grupa, pa čak i korisnika i lokalne zajednice). Svakako, uticaj OCD na ljudske resurse je striktno povezan sa nemogućnošću OCD da dobiju pomoć od lokalnih vlasti.

Tokom 2021. godine, pored nekoliko propisa na entitetskom i kantonalnom nivou o pružanju podrške određenim sektorima²⁹, nisu uočeni konkretni mehanizmi u pružanju podrške ranjivim grupama tokom COVID-19 OCD koje su nastavile da rade samoinicijativno i prilagođavaju svoje programe potrebama društva. U BiH većina OCD nije mogla podnijeti zahtjev za mjere lokalnog ekonomskog oporavka, kao što je to u privatnom sektoru. Kao rezultat toga, OCD su u velikoj mjeri nastavile tražiti nevladine i međunarodne resurse kako bi dobili finansijsku i materijalnu podršku potrebnu u "hitnim" fazama rada, kao što je bio slučaj 2020. godine³⁰. Istovremeno, vrlo je malo otvorenih poziva za podnošenje prijedloga projekata u tom smislu. Usvajanje okvira za transparentno finansiranje OCD ostaje neriješeno. Došlo je do smanjenja i preusmjerenja javnih sredstava namijenjenih OCD tokom pandemije 2020. godine, a ovaj trend je nastavljen i u 2021. godini.

Izmjenama i dopunama programa ministarstava na entitetskom i kantonalnom nivou u 2020. i 2021. godini sredstva su uglavnom preusmjerena na druge stavke zbog ograničenja i otkazivanja brojnih događaja i projektnih aktivnosti OCD zbog pandemije COVID-19. Postoje različite procedure (posebno u

28 Više na: PUFBiH, <http://www.pufbih.ba/v1/novosti/2258/pregled-poreznih-obveznika-sa-iznosom-duga-preko-5000000-km-na-dan-30092021godine>

29 Uredba o interventnim mjerama za podršku ugroženim sektorima privrede Federacije Bosne i Hercegovine u okolnostima pandemije COVID 19: <https://www.paragraf.ba/propisi/fbih/uredba-o-interventnim-mjerama-za-podrsku-ugrozenim-sektorima-privrede-federacije-bosne-i-hercegovine-u-okolnostima-pandemije-covid-19.html> i Odluka o oslobađanju od obračuna i plaćanja indirektnih poreza i povratu već plaćenih indirektnih poreza na opremu i sredstva donirana od strane domaćih i međunarodnih subjekata za potrebe prevencije, suzbijanja i otklanjanja epidemije prouzrokovane korona virusom (KOVID-19): <https://www.paragraf.ba/propisi/bih/odluka-o-oslobadjanju-od-obracuna-i-placanja-indirektnih-poreza-i-povratu-vec-placenih-indirektnih-poreza.html>

30 Istraživanje dostupno na: <https://civilnodrustvo.ba/novo-istrazivanje-uticaj-covid-19-na-civilno-drustvo-u-bih-tokom-2020-godine/>

upravnim organizacijama, fondovima i sl.) za dodjelu sredstava OCD, odnosno procedure za dodjelu sredstava se i dalje razlikuju u segmentu koji se odnosi na regulisanje postupka dodjele putem kreiranja prijavnih obrazaca, prava podnosioca prijava, tokom i nakon postupka dodjele, način ocjenjivanja prijava i sl. U organima uprave veoma je prisutno neblagovremeno objavljivanje poziva za dodjelu sredstava, kašnjenje u dodjeli sredstava ili dodjeli sredstava nakon isteka godine ili roka definisanog ugovorom o dodjeli sredstava. Ne vrše se suštinske analize i praćenje dostavljenih izvještaja o realizaciji određenih izdvojenih sredstava radi prikupljanja potrebnih podataka za sagledavanje stanja u pojedinoj oblasti kako bi se iznašla najbolja moguća rješenja ili strategije za buduće aktivnosti. U većini slučajeva dodjela bespovratnih sredstava iz tekuće rezerve i dalje je bez prethodno objavljenog poziva. OCD planiraju minimalna sredstva za vladino finansiranje³¹ i postoji relativno nizak nivo pripremljenosti u BiH udruženja i fondacija da povuku sredstva odobrena od strane nadležnih organa zbog nedovoljno kvalitetnih projekata, smanjenog broja prijava, neispunjavanja uslova iz javnog poziva i nedostavljanja izvještaja o namjenskom utrošku sredstava.

Reforma javne uprave

Kao jedan od ključnih prioriteta iz Mišljenja EK o aplikaciji BiH za članstvo u EU navodi se i reforma javne uprave, koja nalaže formiranje efikasnije, odgovornije i transparentnije javne uprave. Reforma javne uprave u BiH zacrtana je Strateškim okvirom za reformu javne uprave 2018-2022.³², kojeg je VM BiH usvojilo u septembru 2018. godine, te Akcionim planom za reformu javne uprave³³, usvojenim u decembru 2020. godine.

SIGMA monitoring izvještaj³⁴ za 2021. ukazuje na ograničen napredak BiH u reformi javne uprave, uz naglasak da je ovo zaključak djelomične procjene odabranih područja javne uprave u BiH, koja uključuju razvoj politike i koordinaciju, odgovornost i dva aspekta upravljanja finansijama (upravljanje budžetom i javne nabavke). Iako postoji određeni napredak, provedba reforme je kontinuirano slaba i ne uspijeva postići glavne ciljeve reformi. Potrebno je usklađivanje svih zakona o državnoj službi na svim nivoima vlasti sa evropskim standardima, kako bi se državna služba depolitizirala. Uz to, potrebno je i osiguranje proaktivne transparentnosti procesa, digitalizacija, te razvijanje metodološkog okvira za praćenje implementacije planova od strane svih odgovornih institucija.

Kako je navedeno u Državnom PAR monitor izvještaju³⁵, ovlasti donošenja odluka podijeljene su između entiteta i BD BiH, i teško je imati samo jednu instituciju centralne vlasti zaduženu za izradu i koordinaciju politika u BiH. To znači da svaki od ovih nivoa vlasti ima svoj vlastiti pravni sistem koji reguliše ovo područje. Na državnom nivou, ključni pravni akti koji definišu zakonodavni

31 Ovakav podatak treba uzeti s rezervom s obzirom da veliki broj OCD uopšte nema strategiju namicanja sredstava niti strateški pristupa razvoju organizacije, zaključak je izveden po osnovu istraživanja o uticaju COVID-19 na civilno društvo, 2020.godina, Centar za promociju civilnog društva Sarajevo.

32 Više na: https://parco.gov.ba/wp-content/uploads/2016/08/Strateški_okvir_RJU_BOS_2018-2022.docx

33 Više na: <https://parco.gov.ba/wp-content/uploads/2016/08/BOSANSKI-AP-JULI-2020.pdf>

34 Izvještaj dostupan na: <https://www.sigmaxweb.org/publications/monitoring-reports.htm>

35 Izvještaj dostupan na: https://weber-new.s3.us-west-2.amazonaws.com/wp-content/uploads/2018/11/21165139/BOSANSKA-13.09.2021_compressed.pdf

okvir i upravljaju procesima donošenja odluka su Zakon o VM BiH, Poslovnik o radu VM BiH, Jedinствена pravila za izradu pravnih propisa u institucijama BiH, te Pravila za konsultacije pri izradi pravnih propisa u BiH.

U SIGMA Monitoring izvještaju za 2021. godinu navodi se da unatoč tome da su procesi planiranja i praćenja rada institucija i procesi kreiranja politika i alata uglavnom regulisani, detaljne smjernice o sektorskom strateškom planiranju postoje samo u RS i BD BiH. Postoje značajni problemi sa praksama praćenja i izvještavanja za ključne vladine dokumente i dokumente za planiranje politika na svim nivoima. Procjena uticaja propisa, kao ex ante alat za analizu politike, formalno je uspostavljena na svim nivoima, ali se ne koristi sistematski i u potpunosti u praksi.

Niži nivoi vlasti su usvojili svoje strategije upravljanja javnim finansijama za period 2021.-2025, ali BiH još uvijek treba kreirati i usvojiti strategiju za reformu upravljanja javnim finansijama na državnom nivou. U Mišljenju EK za BiH navodi se strategija uz monitoring zasnovan na učinku kao jedan od kriterija podobnosti za sektorsku budžetsku podršku. Strategija na državnom nivou za cilj ima uspostavljanje zajedničkih reformskih prioriteta, te usklađivanje rada institucija. Ipak, Mišljenje EK ukazuje na to da javnim institucijama na svim nivoima nedostaju kapaciteti za internu reviziju i adekvatnu unutrašnju kontrolu. Ovo se naročito primijeti u oblasti javnih nabavki, te u zaostalim obavezama javnog sektora (posebno sektor zdravstva i javnih preduzeća).

Iako je tokom 2020. godine pokrenuta praksa objavljivanja budžeta za građane, transparentnost budžeta još uvijek nije ostvarena. Kasnilo se sa usvajanjem budžeta, te je tako budžet za 2021. godinu usvojen krajem jula 2021, što je bio slučaj i prethodne godine. Kada se govori o objavljivanju informacija vezanih za finansijsko upravljanje i kontrolu, nedostaje proaktivan pristup ministarstava i takve informacije nisu dostupne na internetu. Zakon o finansiranju institucija BiH definiра obaveze objavljivanja kvartalnih, polugodišnjih i godišnjih izvještaja o Unutarnjim finansijskim kontrolama u javnom sektoru, dok Zakon o unutarnjoj reviziji BiH ne definiše rok za pripremu konsolidiranog godišnjeg izvještaja. Dostupni izvještaji Ministarstva finansija o izvršenju budžeta pokrivaju period od 2011. do 2020. godine.

BiH treba pokrenuti dijalog o politici u reformi upravljanja javnim finansijama koje bi vodile BiH institucije sa EK, razvojnim partnerima u sektoru i međunarodnim finansijskim institucijama. Također, potrebno je unaprijediti eksternu komunikaciju, približiti izvještaje građanima, kao i sprovoditi politiku otvorenih podataka, objavljujući sve proračunske podatke.

Nije zabilježen napredak kada je u pitanju odgovornost javne uprave u BiH. Mehanizmi odgovornosti postoje u zakonodavnom okviru na svim nivoima,

ali njihova implementacija izostaje. Nije bilo napretka kada je u pitanju unapređenje propisa koji definišu različite funkcije upravnih tijela, ili uslove za njihovo uspostavljanje, spajanje ili ukidanje.³⁶ Preporuke nadzornih tijela, poput Ureda za revizije institucija (BiH, FBiH i RS) i Institucije ombusmana za ljudska prava BiH (IOLJP BiH), i dalje se skoro i ne provode.

Kada je u pitanju slobodan pristup informacijama, nije zabilježen napredak u ovoj oblasti. Zakonodavni okvir za pristup informacijama formalno omogućuje pristup javnim podacima, međutim, nedostaje adekvatan nadzor nad implementacijom zakona. Pored toga, „pravne odredbe o zaštiti podataka i o pristupu informacijama se i dalje tumače na način da više štiti privatne nego javni interese.“³⁷ Za razliku od ostalih zemalja u regiji Zapadnog Balkana BiH nije uspostavila specijalizovano tijelo koje je zaduženo za nadzor nad implementacijom zakona o slobodi pristupa informacijama. Iako su određene nadležnosti date IOLJP BiH, ova institucija nema ovlaštenja niti kapaciteta da efektivno implementiraju ulogu nadzornog tijela u dijelu slobode pristupa informacijama. Pored toga, zakonodavni okvir ne predviđa obavezu proaktivne objave podataka, dok su Standardi i politika proaktivne transparentnosti usvojeni samo na državnom nivou. SIGMA je u prethodnom periodu pružila podršku nadležnim institucijama kroz analiziranje regulatornog okvira i pripremila model zakona o slobodi pristupa informacijama, no institucije nisu poduzele nikakve korake kada je u pitanju izmjena zakonskog okvira.

HUMAN
RIGHTS
PAPERS

Paper 63

U Strateškom okviru za reformu javne uprave 2018-2022 definisane su neki aspekti za poboljšanje uprave orijentisane ka korisnicima. Međutim, u BiH još uvijek ne postoji posebna mapa puta, kao ni strategija koja se bavi isključivo pružanjem usluga. Pravna osnova za navedenu oblast varira zavisno od područja u kojem se korisnik nalazi. U 2021. godini nije bilo velikog pomaka u zemlji kad je u pitanju modernizacija javnih usluga. Usvajanje Zakona o elektronskoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektronske transakcije je još uvijek na čekanju. Jedino značajnije poboljšanje je ostvareno na nivou BD BiH gdje je u protekloj godini uveden jednošalterski sistem, kao i Integrisani sistem za elektronsku registraciju poslovnih subjekata³⁸ kojim se znatno pojednostavljuje, ubrzava, ali i pojeftinjuje cijeli proces. Uklanjanje birokratskih prepreka pri registraciji novih subjekata potrebno je ubrzati i u druga dva entiteta. Kako bi se poboljšala administraciju usmjerena ka korisnicima – fizičkim i pravnim licima, neophodno je raditi na modernizaciji, pojednostavljenju i digitalizaciji usluga te obratiti veću pažnju na same korisnike i pratiti njihovo zadovoljstvo uslugama javne uprave u BiH.

36 SIGMA, Monitoring Report: The Principles of Public Administration, Bosnia and Herzegovina, dostupno na: <https://www.sigmaweb.org/publications/Monitoring-Report-2021-Bosnia-and-Herzegovina.pdf>

37 Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2021. godinu, dostupno na: https://europa.ba/wp-content/uploads/2021/10/izvjestaj-o-bosni-i-hercegovini-za-2021-godinu_1636467943.pdf

38 Više na: <https://bizreg.osbd.ba/>

Vladavina prava i osnovna prava

Poglavlje 23: Pravosuđe i osnovna prava

Rad pravosuđa

Strateški dokumenti

EK je u svom Mišljenju o zahtjevu BiH za članstvo u EU³⁹ i u svom Izvještaju za BiH za 2021. godinu⁴⁰ precizno identifikovala sve oblasti unutar pravosuđa koje je potrebno reformisati i unaprijediti, a koje čine i sastavni dio Strategije za reformu sektora pravde. Ovo je sve u cilju postizanja očekivanog nivoa pripremljenosti države za provođenje *acquisa* EU i evropskih standarda u oblasti pravosuđa.

Slijedom navedenog, u 2022. godini potrebno je da:

1. Ministarstvo pravde BiH dovrši izradu Strategije za reformu sektora pravu BiH za period 2021-2027 i prateći Akcioni plan;
2. Ministarstvo pravde BiH izradi finansijski plan za implementaciju Strategije za reformu sektora pravu BiH za period 2021-2027;
3. VM BiH usvoji Strategije za reformu sektora pravu BiH za period 2021-2027 i prateći Akcioni plan.

Zakonodavni i institucionalni okvir

Nije postignut napredak u ispunjavanju prioriteta 6 iz Mišljenja, kojim se od zemlje zahtijeva da usvoji novi Zakon o sudovima BiH i novi Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću (VSTV).

Ministarstvo pravde BiH pripremio je Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o VSTV, koji se fokusira na integritet i odgovornost nosilaca pravosudnih funkcija. Krajem juna 2021. godine Prijedlog je usvojilo i VM BiH, te je upućen na usvajanje u PS BiH gdje još nije usvojen u Domu naroda. Nacrt koji su usvojili VM BiH i Predstavnički dom PS BiH ne adresira preporuke iz Mišljenja Venecijanske komisija (VK) koje se tiču razloga razrješenja članova Vijeća. Zadržana je formulacija „kršenja zakona ili drugih radnji kojima se ozbiljno narušava ugled Vijeća“, koja bi se morala dodatno razraditi. Odredba o zastarijevanju disciplinskog postupka je i dalje sporna jer se subjektivni rok zastarijevanja vezuje za Ured disciplinskog tužioca (UDT) i njihova saznanja i postupanja po tužbama. Inače bi trebao postojati samo objektivni rok od pet godina od dana kada je počinjen prekršaj, nezavisno od efikasnosti rada i postupanja UDT.

39 Saopštenje Komisije Evropskom Parlamentu i Vijeću – Mišljenje Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj Uniji, 29.05.2019. godine, <http://europa.ba/wp-content/uploads/2019/06/Mišljenje-Komisije-o-zahjevju-Bosne-i-Hercegovina-za-%C4%8Dlanstvo-u-Evropskoj-uniji.pdf>, Vidi str. 7 drugi (2.) paragraf, str.13 treći (3.) paragraf, str. 13 šesti (6.) paragraf, str. 14 preporuka br. 4 c), str. 14 preporuka br. 4 d), str. 14 preporuka br. 4 e), str. 14 preporuka br. 6, pristupljeno 02.03.2022. godine.

40 Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu za 2021. godinu, Evropska Komisija, vidi str 15 Poglavlje 23: Pravosuđe i osnovna prava, str 16 Rad pravosuđa i Strateški dokumenti.

VK u Mišljenju navodi da su navodi da su predložene mjere o sukobu interesa koje sudijama i tužiocima zabranjuju obavljanje nespojivih dužnosti i dalje skromne. One zadržavaju trenutne odredbe i sudijama i tužiocima, uz tek nekoliko izuzetaka koji su izričito predviđeni zakonom, daju mogućnost da se bave bilo kojom dužnošću i aktivnošću. Uzimajući u obzir disfunkcionalnost pravosuđa u BiH, VK smatra da bi bila propuštena šansa da se ovim zakonom ne ograniči opseg aktivnosti koje sudije, tužioci i članovi Vijeća mogu da obavljaju, a koji bi mogli voditi ka neprimjerenom uticaju na njihove dužnosti. Odredba o dostavljanju informacije o prihodima i imovini samo na članove istog domaćinstva svakako ne doprinosi unapređenju integriteta u pravosuđu, imajući u vidu prostor koji se ostavlja u praksi da se imovina i interesi prenesu na bliske srodnike, npr. punoljetnu djecu koja ne žive u istom domaćinstvu sa ciljem izbjegavanja provjere i prikrivanja iznosa i načina sticanja imovine. Nisu predviđeni prekršaji i novčane kazne za sudije i tužioce koji ne dostave početne i godišnje izvještaje o imovini i interesima u propisanom roku, kao i za sudije i tužioce koji svjesno, obmanjujući, dostave netačne i nepotpune informacije. Trenutno rješenje stavlja sudije i tužioce u lagodan položaj jer ne snose nikakve sankcije ako ne dostavljaju izvještaje o imovini i interesima, ili ako dostavljaju nepotpune i netačne podatke.

Također, izmjenama Zakona je predviđena uspostava Jedinice za integritet, kao vanjsko praćenje rada Jedinice i disciplinskih postupaka, odnosno uključivanje nezavisnih stručnjaka u provjeru rada jedinice za integritet. Međutim, suprotno mišljenju VK, odredbe nisu dovoljno jasne i razrađene u pogledu funkcionalne nezavisnosti i sastava stručnjaka koji imaju savjetodavnu ulogu, te nije jasna procedura izbora stručnjaka.

Samoregulatorno tijelo za pravosuđe

U februaru 2021. godine je nakon ostavke prethodnog predsjednika koji je podnio ostavku zbog optužbi za korupciju imenovano novo rukovodstvo VSTV-a. Iako se platforma novog rukovodstva deklarativno bazirala na borbi protiv korupcije, vidljivih rezultata u smislu osiguranja dodatne odgovornosti članova Vijeća nije bilo. S druge strane, pritisci na rad VSTV i dalje su prisutni, a inicijativa za formiranje posebnog VSTV-a na nivou RS direktno delegitimizira rad i nadležnost ove institucije.

Usvojena je Komunikacijska strategija VSTV za period 2022-2025., sa pratećim vodičima za komuniciranje sudova i tužilaštava, a koji bi trebalo da unaprijedi transparentnost rada VSTV, kao i sudova i tužilaštava. Priprema Strategije je trajala 6 godina, a sami efekti još uvijek nisu vidljivi jer dokument usvojen u decembru 2021. godine nije objavljen do kraja godine.

Jedinica za integritet u okviru VSTV koja bi trebalo da bude nadležna za

provedbu odredbi vezanih za integritet nosilaca pravosudnih funkcija, ali i članova Vijeća, te kontrolu imovinskih kartona, još uvijek nije uspostavljena imajući u vidu da nisu usvojene potrebne izmjene Zakona o VSTV. Osim toga, samo njeno smještanje u Sekretarijat VSTV stavlja pod upitnik njenu nezavisnost i nepristrasnost u odnosu na same članove Vijeća.

Nezavisnost i nepristrasnost

Proces imenovanja sudija i tužilaca još uvijek nije unaprijeđen u cilju postizanja objektivnosti i transparentnosti procesa. Sveobuhvatna reforma u vidu usvajanja novog Zakona o VSTV-u predviđena godina dana nakon usvajanja tzv. hitnih izmjena postojećeg Zakona (prelaznog rješenja) nije otpočeta zbog kašnjenja sa usvajanjem hitnih izmjena.

Određeni napredak je napravljen u unapređenju kriterijuma za ocjenjivanje sudija i tužilaca i dalje u velikoj mjeri počiva na subjektivnim elementima, a normiranje je i dalje primarno kvantitativno. S druge strane, prethodni rezultati i disciplinski postupci se u nedovoljnoj mjeri uzimaju u obzir pri imenovanju i napredovanju nosilaca pravosudnih pozicija, uključujući i najodgovornije.

Osim neprikosnovene tužilačke diskrecije koja u velikoj mjeri utiče na nedostatak nepristrasnosti, brojne afere i disciplinski postupci koji su u prethodnom periodu bili u fokusu javnosti, uključujući i glavnu tužiteljicu Tužilaštva BiH, pokazali su izbjegavanje objektivnih i automatizovanih sistema za raspodjelu predmeta kroz Sistem za automatsko upravljanje predmetima u tužilaštvima (TCMS). Ovo upućuje na prisutnost pojedinačnog miješanja rukovodilaca pravosudnih institucija u raspodjelu predmeta s ciljem uticaja na procese.⁴¹

Odgovornost

U Prijedlogu o tzv. hitnim izmjenama precizirani su disciplinski prekršaji sudija i tužilaca, predviđeni su posebni disciplinski prekršaji za članove VSTS-a, razrađene odredbe o sukobu interesa članova VSTS-a, precizirana je sudska zaštita u postupku imenovanja i razrješenja sudija i tužilaca, propisan je postupak za podnošenje izvještaja o imovini i interesima sudija i tužilaca, kao i rad posebne organizacione Jedinice (u okviru Sekretarijata VSTS-a) za provođenje postupaka po izvještajima. Sve su to mjere koje bi trebale ojačati mehanizme integriteta u pravosuđu sprečavanjem sukoba interesa i nedozvoljenih uticaja, kao i kroz kontrolu izvještaja o imovini i interesima nosilaca pravosudnih funkcija. U novopredloženim rješenjima ipak nisu ispoštovane sve preporuke VK, pa je i tako dalje ostavljeno da će se pojedini slučajevi sukoba interesa detaljnije regulisati pravilnikom VSTS-a, iako je VK stava da se sve okolnosti u vezi sa sukobom interesa moraju predvidjeti zakonom.

41 BiH: Disciplinske prijave protiv glavne tužiteljice i predsjednika Suda BiH. Voice of America, 02.04.2021., dostupno na: <https://ba.voanews.com/a/bih-sud-tuzilastvo-disciplinske-prijave/5838162.html>

Privremena istražna komisija za stanje u pravosuđu počela je s radom u junu 2020. godine sa ciljem da istraži stanje u pravosuđu, s posebnim osvrtom na sposobnost VSTV da učestvuje u procesima neophodnim na putu BiH ka članstvu EU. Međutim, najavljivani Nacrt izvještaja ove Komisije nije usvojen u toku 2021. godine. On je trebao da bude razmatran na sjednici Komisije, ali to se nije desilo zbog blokade⁴² državnih institucija.

Kada je u pitanju provođenje disciplinskih postupaka protiv sudija i tužilaca, sistem je još uvijek neefikasan, kako zbog nedostatka kapaciteta UDT, tako i zbog sve većih opstrukcija rada UDT, ali i zbog same kompleksne procedure utvrđivanja disciplinske odgovornosti i trostepenog procesa odlučivanja. Zakon predviđa da je UDT po pravilu dužan riješiti pritužbu građana sa sumnjom na disciplinski prekršaj u roku od dvije godine od dana zaprimanja. Međutim, iskustvo po prijavama Transparency International BiH pokazuje da se pritužbe najčešće rješavaju u roku od godinu i po do dvije godine od dana podnošenja, a što je suviše dug vremenski period. S druge strane, prema podacima UDT-a iz posljednjeg dostupnog izvještaja, prosječno vrijeme rješavanja pritužbi je u 2020. godini iznosilo je 276 dana. To je za 31 dan kraće vrijeme u odnosu na prosjek rješavanja pritužbi u 2019. godini koji je iznosio 307 dana.

Prema podacima iz Godišnjeg izvještaja UDT-a za 2020. godinu, u toj godini podnijete su 722 pritužbe, pokrenut je 31 disciplinski postupak protiv nosilaca pravosudnih funkcija i izrečeno je 27 disciplinskih mjera (dva razrješenja s dužnosti). U značajnom broju pritužbi podnosioci su izrazili nezadovoljstvo sudskim i tužilačkim odlukama (82 pritužbe ili 11%), te su se žalili na nemarno ili nepažljivo vršenje službenih dužnosti sudija (64 pritužbe ili 9%) i tužilaca (48 pritužbi ili 7%). Broj osnovanih pritužbi je svega 5,5 % od ukupnog broja riješenih pritužbi.

Kaznena politika je blaga - najčešće izrečene disciplinske mjere su javne opomene i smanjenje plate. Posebno je sporna bila praksa da se anonimiziraju pravosnažne odluke kojima se izriču javne opomene sudijama i tužiocima, a čime se potpuno obesmišljava karakter izrečene disciplinske mjere. Blaga kaznena politika je, između ostalog, posljedica veoma širokih ovlaštenja disciplinskih komisija, odnosno VSTV u procesu odmjeravanja disciplinskih mjera, što dovodi i do neujednačene prakse, ali i nesrazmjerno malih kazni u poređenju sa mjerama predloženim od strane UDT. Jedan od primjera neefikasnosti provođenja disciplinskog postupka je i slučaj protiv predsjednika Suda BiH Ranka Debevcu. Njemu je prvostepeno izrečena javna opomena zbog nenavođenja nekretnine u imovinskom kartonu. Ovakva odluka je pokrenula i pitanja blage kaznene politike u disciplinskim postupcima protiv sudija i tužilaca, te skrenuta pažnja na važnost prevencije. Drugostepenom odlukom, Debevec je oslobođen disciplinske odgovornosti.

Osim toga, mehanizmi preispitivanja tužilačkih odluka su i dalje neefikasni – zbog velikog nivoa tužilačke diskrecije i vrlo niskog nivoa zahtjeva za obrazloženjem odluka, više od 90% pritužbi na tužilačke odluke bude odbačeno.⁴³ BiH i dalje ima desetogodišnji problem osnivanja Apelacionog suda⁴⁴ na državnom nivou, a mnogi smatraju da osim političkih, ne postoje drugi opravdani razlozi zašto se ne osnuje ovaj sud, na način kako je to uređeno u entitetima.

Profesionalnost i stručnost

Osim dominantnih etničkih kriterijuma koji utiču na izbor najkvalifikovanijih kandidata i konstantnih vidljivih političkih pritisaka na procese imenovanja, mehanizmi za osiguranje kompetentnosti i profesionalnosti ugroženi su i nedostatkom pravovremenog nadzora nad radom tužilaca i sudija, te neadekvatan sistem normiranja njihovog rada.

Tako je VSTV BiH usvojio novi Pravilnik o orijentacionim mjerilima za rad tužilaca u tužilaštvima BiH kojim se povećavaju norme za tužilačke odluke i istovremeno smanjuje norma za podizanje optužnica. To dugoročno može imati negativne efekte po kvalitet rada i pribjegavanje donošenju većeg broja negativnih tužilačkih odluka umjesto naredbi o sprovođenju istrage i podizanju optužnica. Ponovo je propuštena prilika za uvođenje više kvalitativnih kriterijuma pri normiranju.

Kvalitet rada pravosuđa

Pravosuđe u BiH je u prethodnom periodu ostvarilo određeni napredak u smislu proaktivnog objavljivanja informacija o radu i objavljivanja baza sudskih odluka, te informacija o podignutim optužnicama. Ipak, ova praksa je i dalje neujednačena i veoma često se primjenjuju interni protokoli i smjernice koji se neutemeljeno postavljaju ispred Zakona o slobodi pristupa informacijama. Zbog toga se veoma često neopravdano odbijaju zahtjevi za pristup informacijama od strane građana, civilnog društva i medijima. Ova praksa posebno je prisutna u tužilaštvima, gdje se pod izgovorom ugrožavanja postupaka odbijaju dostaviti osnovne informacije, uključujući i potvrđene optužnice.

Tokom 2021. Transparency International BiH je proveo istraživanje o monitoringu suđenja u predmetima korupcije gdje se zahtijevalo prikupljanje informacija o tekućim i okončanim krivičnim postupcima iz ukupno 34 predmeta, a zahtjevi su upućeni na adrese 34 pravosudne institucije. Sudovi su u zakonom ostavljenom roku dostavili informacije iz 15 predmeta, a po 2 zahtjeva informacije su dostavljene po izjavljenoj urgenciji. Kantonalni sud u Sarajevu je zahtijevao dodatni rok zbog većeg broj upućenih zahtjeva. Primjetne su i razlike između sudova, a zabrinjava praksa Kantonalnog suda u Tuzli koji nije odgovorio ni na jedan zahtjev i po izjavljenim urgencijama. Pojedini sudovi, kao što su

43 Izvještaj dostupan na: https://osfbih.org.ba/images/Progs/17+/LP/Pubs/Je_li_pravda_u_BiH_zaista_slijepa.pdf

44 Manjak političke odgovornosti skoro deceniju koči osnivanje Apelacionog suda BiH. Detektor, 09.08.2021., dostupno na: <https://detektor.ba/2021/08/09/manjak-politicke-odgovornosti-skoro-deceniju-koci-osnivanje-apelacionog-suda-bih/>

Kantonalni sud u Bihaću, Osnovni sud u Banjaluci i Sud BiH demonstrirali su zavidnu transparentnost i ažurnost u radu dostavljajući pravovremene i potpune informacije. Ipak, zabilježeni su i slučajevi da sudovi smatraju da to što postupak nije pravosnažno okončan znači da javnost nema pravo pristup informacijama iz predmeta, a što uključuje i kopije prvostepene presude.

U većini slučajeva sudovi su u odlukama po zahtjevima isticali da su prvo zahtijevali odobrenje postupajućeg sudije za pristup informacijama iz predmeta, iako Zakon o slobodi pristupa informacijama predviđa da u prvom stepenu samostalno postupa službenik za informisanje.⁴⁵

Efikasnost

Pravosuđe u BiH se još uvijek suočava sa neefikasnošću i sporošću i kada je riječ o postupanjima tužilaštava nakon počinjenih krivičnih djela i kada je riječ o dužini trajanja postupaka pred sudom.

TI BiH je od septembra 2019. godine do sredine 2021. godine pratio suđenja u predmetima korupcije širom BiH, a prema nalazima iz monitoringa⁴⁶ prosječna dužina trajanja prvostepenih postupaka je oko tri godine i četiri mjeseca. Procesna nedisciplina i dalje karakteriše sudske postupke u kojima se procesuiraju korupcija, pa je na praćenom uzorku pred Sudom BiH utvrđeno da su ročišta zakazivana u prosjeku na svaka 22 dana.

Posebno zabrinjava to što su pojedini postupci za procesuiranje sitne korupcije (primanje mita od policijskog službenika u manjem iznosu) pred prvostepenim sudom trajali više od osam godina. Takva dužina postupka se ničim ne može opravdati i stavlja upitnik na cijeli represivni aparat i domete pravosuđe u borbi protiv korupcije. Slična praksa je i u složenim predmetima tzv. visoke korupcije. Početkom 2017. godine je potvrđena optužnica za krivična djela organizovani kriminal u vezi sa zloupotrebom službenog položaja ili ovlašćenja protiv bivše direktorice Agencije za bankarstvo RS Slavica Injac (predmet Bobar banka). Vrijeme izvršenja krivičnog djela seže do 2014. godine, a prvostepena presuda još nije donijeta. Gotovo da ne postoji praksa da se suđenja u predmetima korupcije odvijaju koncentrisano ili dan za danom, a takvo upravljanje postupcima objašnjava zašto se toliko dugo čeka na (prvostepene) presude.

Jedina optužnica za visoku korupciju koju je Tužilaštvo BiH podiglo u 2021. godini je optužnica protiv Selme Cikotića za krivična djela zloupotrebe položaja koja su se navodno dogodila u periodu između 2009. i 2011., dakle više od 10 godina prije samog podizanja optužnice. Neefikasnost je prisutna i kod rješavanja upravnih sporova. Analizirajući upravne sporove koje je TI BiH zbog kršenja odredbi Zakona o slobodi pristupa informacijama pokretao pred nadležnim sudovima u kontekstu dužine postupka pred sudom, došlo se do

45 Izvještaj o primjeni Zakona o slobodi pristupa informacijama. Transparency International BiH, Banja Luka, 2021. Dostupno na: <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2021/09/Izvjestaj-FOI-2021--odvojene-tabele-WEB.pdf>

46 Dostupno na: <https://ti-bih.org/izvjestaj-o-pracenju-sudjenja-u-predmetima-korupcije-2021/>

zaključka da se sporovi ove vrste uglavnom rješavaju u okviru od 1-2 godine od dana podnošenja tužbe.

Nalazi iz monitoringa takođe pokazuju da je kaznena politika spram krivičnih djela korupcije preovlađujuće blaga. Kod jednog klasičnog krivičnog djela korupcije - primanje dara i drugih oblika koristi, a gdje se raspon kazne zatvora (uzimajući u obzir sve oblike djela) kreće od jedne do deset godina zatvora, utvrđena prosječna kazna zatvora (kako je krivično djelo najčešće bilo izvršeno u sticaju sa drugim djelima) u odnosu na deset osuđenih lica bila je manja od dvije godine zatvora. Monitoring procesuiranja korupcije je takođe pokazao da se, ako se posmatra službeni rang optuženih lica, najčešće procesuiraju lica srednjeg službenog ranga.

Zanimljiv je predmet protiv Mirsada Kukića osuđenog za krivično djelo primanje nagrade ili drugih oblika koristi za trgovinu uticajem u vezi sa zapošljavanjem, a kod kojeg je predviđena kazna zatvora u trajanju od jedne do osam godina. Mirsad Kukić je prvostepenom presudom osuđen na kaznu zatvora u trajanju od jedne godine. Monitoring je pokazao da je sud olako cijenio i pronašao olakšavajuće okolnosti u odnosu na osuđenog, kao što su porodične prilike, starija životna dob (58 godina u vrijeme počinjenja djela), protek vremena (djelo učinjeno prije četiri godine), korektno držanje tokom postupka, itd. Ovakvo izrečena kazna u slučaju političke korupcije koja je izuzetno raširena u BiH neće uticati na smanjenje ove društveno neprihvatljive pojave, jer kazna zatvora od jedne godine (koja se može zamijeniti novčanom kaznom) neće ostvariti ciljeve generalne prevencije u smislu odvratanja eventualnih počinilaca, nosilaca stvarne političke moći od vršenja koruptivnih radnji.

Procesuiranje ratnih zločina pred domaćim pravosuđem

Prema podacima Balkanske istraživačke mreže BiH (BIRN BiH) Tužilaštvo BiH je od početka 2021. godine podiglo 14 optužnica za ratne zločine, što je manje u odnosu na 2020. godinu⁴⁷. Među optuženima su četiri osobe koje su već osuđene u Haškom tribunalu i Državnom sudu, na kome je tokom posljednjih 12 mjeseci pravosnažno osuđeno 18 osoba na ukupno 116 godina zatvora.

Ovaj trend smanjenja podignutih optužnica se nastavlja iz godine u godinu, s obzirom da je tokom 2020. godine 29 tužilaca Državnog tužilaštva⁴⁸ u 16 optužnica optužilo 45 osoba. U 2019. godini tužioci su podigli 22 optužnice, protiv 32 osobe. U vremenskom periodu od jula 2020. do jula 2021. godine, Sud BiH⁴⁹ je za genocid u Srebrenici izrekao samo prvostepenu presudu kojom je osuđen Srećko Aćimović, nekadašnji komandant bataljona na području Zvornika. Pored državnog pravosuđa, slični ili isti problemi se mogu naći i na entitetskim nivoima, te je tako u Kantonalnom tužilaštvu u Goraždu⁵⁰ svi predmeti za ratne zločine su protiv nepoznatih osoba, a u jednom aktivnom

47 Tužilaštvo BiH nastavilo trend podizanja optužnica protiv već osuđenih za ratne zločine. Detektor, 30.12.2021., dostupno na: <https://detektor.ba/2021/12/30/tuzilastvo-bih-nastavilo-trend-podizanja-optuznica-protiv-vec-osudjenih-za-ratne-zlocine/>

48 Još jedna godina u kojoj Tužilaštvo BiH ima više tužilaca nego optužnica za zločine. Detektor, 29.12.2021., dostupno na: <https://detektor.ba/2020/12/29/jos-jedna-godina-u-kojoj-tuzilastvo-bih-ima-vise-tuzilaca-nego-optuznica-za-zlocine/>

49 Od prošlog jula izrečene dvije kazne za genocid u Srebrenici. Detektor, 08.07.2021., dostupno na: <https://detektor.ba/2021/07/08/od-proslog-jula-izrecene-dvije-kazne-za-genocid-u-srebrenici/>

50 U Goraždu nema ko da sudi: Nedostatak dokaza i kapaciteta pravosudnih institucija u procesuiranju ratnih zločina. Detektor, 14.12.2021., dostupno na: <https://detektor.ba/2021/12/14/u-gorazdu-nema-ko-da-sudi-nedostatak-dokaza-i-kapaciteta-pravosudnih-institucija-u-procesuiranju-ratnih-zlocina/>

predmetu optuženi su u Srbiji i ne postoji mogućnost formiranja Sudskog vijeća.

Pravosuđe u BiH se suočava sa problemom neimplementacije Revidirane strategije za rad na predmetima ratnih zločina, jer VM BiH još uvijek nije imenovalo nadzorno tijelo. Zbog toga su žrtve sve više nezadovoljne Strategijom i nisu optimistične da će procesuiranje predmeta biti okončano do 2023. godine kako to predviđa ovaj dokument. U korist tome govori i izjava vršioca dužnosti glavnog tužioca Tužilaštva BiH Milanka Kajganića⁵¹ koji je za BIRN BiH kazao da javnost više ne može očekivati veliki broj optužnica kao što se to dešavao prije šest ili sedam godina, jer je tada bilo dosta predmeta u kojima su postojali dokazi.

Prema Izvještaju EK za 2021. godinu, BiH bi trebala provesti Revidiranu državnu strategiju za rad na predmetima ratnih zločina i usvojiti novu Strategiju. VM BiH mora bez odlaganja uspostaviti nadzorno tijelo i osigurati dovoljna finansijska sredstva.

Poseban problem u predmetima ratnih zločina jeste loša regionalna saradnja⁵². Prenošanje predmeta ratnih zločina pravosuđima susjednih država putem međunarodne pravne pomoći je spor proces o kom se žrtve rijetko obavještavaju, a u većini slučajeva dolazi do kašnjenja povratnih informacija koje sudovi razmjenjuju preko ministarstava pravde svojih zemalja. Prethodne godine se obilježilo 365 dana kako je u javnosti otkriven identitet zaštićenog svjedoka u predmetu ratnog zločina, a toliko je prošlo otkako je Tužilaštvo BiH otvorilo istragu, ali odbija saopštiti u kojoj je fazi istraga.

Borba protiv korupcije

Po ovogodišnjem Indeksu percepcije korupcije⁵³ BiH je zauzela treće najgore mjesto u Evropi sa ocjenom 35, na skali od 0 do 100. To je ukupno pozicionira na 110. mjesto od 180 zemalja, a lošiji rezultat imaju samo Ukrajina i Rusija. Ocjena je ista kao i prošle godine i najgora je u posljednjoj deceniji, jer BiH, za razliku od zemalja okruženja, nije ostvarila nikakav napredak na polju borbe protiv korupcije, prije svega zbog političke opstrukcije ključnih reformi.

Iako je ukupan broj prijava u radu tužilaštava za krivična djela korupcije porastao u 2021. godini u odnosu na 2020., i dalje niži od rezultata zabilježenih tokom 2018. godine⁵⁴. Od 1691 prijava, njih 16 ili tek 0,94% se odnosi na prijave za korupcijska krivična djela visokog nivoa (KTKV), prema definiciji koju je usvojio VSTV BiH. Broj riješenih prijava za korupcijska krivična djela je povećan u odnosu na 2020. godinu i takvih je u 2021. godini bilo 968. Ovaj broj je i dalje niži u odnosu na 2018. i 2019. godinu. Tek 9 riješenih prijava ili 0.92% se odnosi na prijave za KTKV.

51 Intervju – Milanko Kajganić: Desetak optužnica za ratne zločine do kraja godine. Detektor, 30.10.2021., dostupno na: <https://detektor.ba/2021/10/30/intervju-milanko-kajganic-desetak-optuznica-za-ratne-zlocine-do-kraja-godine/>

52 Godine čekanja na pravdu uslovljene i sporošću predmeta prosljeđenih susjednim državama. Detektor, 26.04.2021., dostupno na: <https://detektor.ba/2021/04/26/godine-cekanja-na-pravdu-uslovljene-i-sporoscu-predmeta-prosljedjenih-susjednim-drzavama/>

53 Više na: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/bih>

54 Izvještaj o monitoringu procesuiranja korupcije pred sudovima i tužilaštvima u Bosni i Hercegovini 2021, Transparency International u Bosni i Hercegovini, mart 2022.

Broj naredbi o nesprovođenju istrage za korupcijska krivična djela je povećan na 555 u toku 2021. godine. Time je udio ovih naredbi u ukupnom broju riješenih prijava smanjen na 57,3% (u 2020. godini je bio 60,1%). Ipak, povećan je u odnosu na 2018. i 2019. godinu. U 2021. godini je pokrenuto 514 istraga za korupcijska krivična djela na svim nivoima. Iako je ovaj rezultat bolji od onog iz 2020. godine, lošiji je u odnosu na 2018. i 2019. godinu. Tek 16 istraga (3.1% od ukupnog broja) se odnosi na KTKV. Osim toga, broj tužilačkih odluka koje se odnose na naredbe o obustavi istrage za korupcijska krivična djela povećan je u toku 2021. godine u odnosu na 2020. godinu. Udio naredbi o obustavi istrage u ukupnom broju riješenih istraga za korupcijska krivična djela tokom 2021. godine je 32,3%. To je smanjenje u odnosu na period 2018-2020. godina. Značajno je napomenuti da je u svim tužilačkim sistemima zabilježeno smanjenje udjela negativnih tužilačkih odluka u ukupnom broju riješenih istraga tokom 2021. godine izuzev na nivou Tužilaštva BiH, gdje je udio negativnih tužilačkih odluka povećan sa 36,8% tokom 2020. godine na 55,5% tokom 2021. godine. Tačnije, od 18 riješenih istraga za korupcijska krivična djela na nivou Tužilaštva BiH, čak 10 ih je riješeno obustavom istrage.

Tokom 2021. godine je podignuto 235 optužnica za korupcijska krivična djela. Najveći doprinos je načinio tužilački sistem FBiH sa 185 podignutih optužnica. Tužilaštva BiH i BD BiH su podigla manje optužnica nego u 2020. godini, dok je tužilački sistem RS-a zabilježio neznatno povećanje. Samo 6, odnosno 2,5% podignutih optužnica se odnosi na KTKV. Zabrinjava podatak da nijedna od ovih 6 optužnica nije potvrđena tokom 2021. godine. Doneseno je 227 osuđujućih presuda za korupcijska krivična djela, što predstavlja povećanje u odnosu na 2020. godinu. Samo je na nivou tužilačkog sistema RS zabilježen skoro isti rezultat u odnosu na prethodnu godinu, dok je na ostalim nivoima zabilježeno povećanje. Pet ili 2,2% osuđujućih presuda se odnosi na KTKV. Samo 79 osuđujućih presuda izriče zatvorsku kaznu. Iako je ovo bolji rezultat u odnosu na period 2018-2020. godina, ipak čini samo 34,8% osuđujućih presuda. S druge strane, čak 59,9% osuđujućih presuda su presude sa uslovnom osudom, što nije nimalo odvraćajuće za eventualne počiniocce ovih krivičnih djela, posebno uzevši u obzir težinu korupcijskih djela, kao i štetu koju korupcija proizvodi prema društvu u cjelini. Povećanje broja osuđujućih prati i povećanje broja oslobađajućih presuda za korupcijska krivična djela kojih je u 2021. godini bilo 52. U protekloj godini je izrečeno 147 pravosnažno osuđujućih presuda za korupcijska krivična djela, što čini povećanje u odnosu na 2020. godinu. Tek 4 presude ili 2,7 se odnosi na pravosnažne presude za KTKV.

Postojeća pravna zaštita lica koja prijavljuju korupciju u institucijama BiH, odnosno mehanizmi pružanja podrške i načini otklanjanja štetnih posljedica zbog prijave korupcije su nedovoljno razvijeni i efikasni. Veoma mali broj lica je dobio status uzbunjivača što ukazuje na endemsko odsustvo povjerenja u

pružene mehanizme zaštite. Iako je Zakonom definisana nadležnost Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (APIK) da osigura administrativnu zaštitu prijaviteljima korupcije, praksa pokazuje da je valjana primjena zakona izostala. Od početka primjene Zakona (početak 2014. godine), na državnom nivou su zaprimljena ukupno 24 zahtjeva za dodjelu statusa uzbunjivača. APIK nije dodijelio status kod čak 13, uz obrazloženje da nije mogla biti potvrđena dobra vjera.⁵⁵ Prijavioci korupcije koji zahtijevaju status zaštićenog prijavioca po državnom zakonu nemaju mogućnost da se žale na odluku APIK-a, pa je sve prepušteno diskrecionoj ocjeni i praksi ove institucije.

Podaci o primjeni zakona u RS ukazuju na to da se postojeći mehanizmi zaštite nikako ili nedovoljno koriste, te da postoji značajno nepovjerenje u institucije koje sprovode propise i u način primjene zakonima garantovane zaštite. U RS su pokrenuta svega 4 sudska postupka za zaštitu prijavitelja korupcije od usvajanja Zakona sredinom 2017. godine. Mehanizam izvještavanja i objavljivanja podataka o prijaviocima korupcije koji uživaju zakonsku zaštitu još nije zaživio u RS. Iako je zakon u BD BiH usvojen još 2018. godine, direktor Ureda za prevenciju korupcije i koordinaciju aktivnosti na suzbijanju korupcije je imenovan tek 2021. godine. Iako je se Nact Zakona o zaštiti prijavitelja korupcije u FBiH nalazi u parlamentarnoj proceduri već nekoliko godina, ovaj zakon još uvijek nije usvojen. Prijavitelja korupcije su nezaštićeni u ovom entitetu.

HUMAN
RIGHTS
PAPERS

Paper 63

Kada je u pitanju kažnjavanje sukoba interesa, rad Komisije na nivou BiH odblokiran je imenovanjem novog sastava u julu 2020. godine. Pred novoformiranom Komisijom su se potom našli predmeti koje prethodni saziv Komisije nije riješio. Iako je učinjen pomak pokretanjem postupaka, činjenica je da u djelovanju Komisije nedostaje pravovremenost, a blokadom rada Parlamenta i institucija BiH koja je uslijedila tokom 2021. godine, i rad ove Komisije je ponovo zaustavljen.

U FBiH ne postoji institucija nadležna za primjenu Zakon o sukobu interesa FBiH, iako se veliki broj funkcionera nalazi u sukobu interesa zloupotrebljavajući nepostojanje ovog tijela. Prema Registru nosilaca javnih funkcija⁵⁶ koji je pripremio Transparency International BiH, petoro zastupnika u Parlamentu FBiH se istovremeno nalazi u upravi javnih preduzeća i ustanova. Još 22 funkcionera na kantonalnom nivou obavljaju dodatne funkcije od čega se 6 slučajeva odnosi na ministre u tehničkom mandatu. Također, 41 načelnik ili vijećnik u FBiH se nalazi u sukobu interesa zbog pozicija ili članstva koje obnaša u nadzornim, upravnim odborima javnih preduzeća, ustanova i slično.

Komisija nadležna za primjenu zakona u RS je u svojim odlukama i mišljenjima proizvoljno tumačila zakon, što je rezultiralo mnogim nekažnjenim slučajevima sukoba interesa. U većini prijava sukoba interesa je iznalazila razloge da

55 Monitoring provođenja antikorupcijskih politika u Bosni i Hercegovini, Transparency International u Bosni i Hercegovini, decembar 2021.

Dostupno na: <https://acmonitor.ti-bih.org/bs-Latn-BA>

56 Više na: <https://registar.transparentno.ba/bs-Latn-BA>

izbjegne primjenu zakona. Obustavljen je postupak u slučajevima protiv narodnih poslanika u NSRS koji su istovremeni bili i vršioci dužnosti direktora javnih preduzeća. Navedeno je da je funkcija vršioca dužnosti privremenog karaktera, iako je Zakon nedvosmislen i ne pravi razliku između vršioca dužnosti i direktora, te zabranjuje izabranim predstavnicima da istovremeno ili tri mjeseca nakon prestanka javne funkcije budu direktori javnih preduzeća. Komisija je slično postupila i sa narodnim poslanicima koji su istovremeno obavljali funkciju direktora lokalnih javnih preduzeća, suživši tumačenje zakona isključivo na entitetski nivo. Kroz godine je primjetan pad u broju donesenih rješenja i drugih akata Komisije. U posljednjem dostupnom Izvještaju za 2020. godinu Komisija nije utvrdila nijedan slučaj sukoba interesa, a u 2019. i 2018. godini su utvrđena po 4 slučaja sukoba interesa.

Funkcionisanje i koordinacija tijela za sprečavanje korupcije međusobno i sa APIK-om su i dalje nedjelotvorni. Napravljen je određeni pomak u pogledu profesionalizacije kantonalnih tijela za borbu protiv korupcije, uspostavljanjem profesionalnog Ureda od strane TK, te iniciranjem uspostave Ureda u Zeničko-dobojskom kantonu (ZDK). Ipak, primjetno je nedovoljno djelovanje APIK-a koja bi trebala biti centralna tačka koordinacije svih tijela na polju prevencije korupcije. Primjetan je i nedostatak kapaciteta i jasnih nedležnosti ostalih tijela za borbu protiv korupcije. Nisu uspostavljeni adekvatni mehanizmi i načini koji bi osigurali redovno i kontinuirano izvještavanje o provođenju planova na nižim nivoima, kao ni planova integriteta, kao ni o potrebama za njihovo mijenjanje tj. ažuriranje.

Osim toga, i dalje je vidljivo odsustvo poštivanja preporuka institucija za nadzor, poput nadležnih službi za reviziju javnog sektora, Agencije za javne nabavke, CIK, itd., kao i opstrukcije jačanja kapaciteta ovih institucija kako bi se obezbijedio pravovremen nadzor nad postupanjem javnih organa i političkih stranaka, te spriječile zloupotrebe.

Zakonodavni okvir u oblasti borbe protiv korupcije je i dalje najlošiji u FBiH koja još uvijek nije usvojila Zakon o sukobu interesa (van snage od 2013. godine) i Zakon o zaštiti prijavitelja korupcije. Posljednji se nalazi u parlamentarnoj proceduri od 2018. godine. Prijedlog izmjena i dopuna Zakona o sukobu interesa FBiH usvojen u decembru 2021. godine u Predstavničkom domu Parlamenta FBiH nije u skladu sa međunarodnim standardima⁵⁷. On ne predviđa nezavisnost tijela za provedbu zakona jer bi Komisija za odlučivanje o sukobu interesa bila sastavljena od predstavnika Parlamenta FBiH. Zakon o sprečavanju sukoba interesa u institucijama BiH, koji su inicirali Transparency International BiH, međunarodne organizacije te pojedini zastupnici u Predstavničkom domu PS BiH, još uvijek nije finalno usvojen⁵⁸.

Od kraja 2019. godine BiH nema strateški okvir za borbu protiv korupcije.

57 Nakon održane javne rasprave u februaru 2022. godine, saopšteno je da će Prijedlog Zakona proći proces dorade kako bi se uskladio sa komentarima od strane predstavnika međunarodne zajednice i nevladnog sektora.

58 Predstavnički dom PSBiH ga je ponovo usvojio po hitnoj proceduri 9. marta 2022. godine. Dom naroda PS BiH je 23. marta 2022. godine odbio da razmatra ovaj Prijedlog po hitnom, ali i skraćenom postupku, pa je on vraćen u redovnu procedure. Ministarstvo pravde BiH je u međuvremenu povuklo svoj nacrt ovog Zakona, koji VM BiH uputilo u parlamentarnu proceduru, iz razloga što nije u skladu sa komentarima Venecijanske komisije, te međunarodnim standardima.

APIK je početkom 2020. godine, a po isteku prethodne Strategije za borbu protiv korupcije, uputio novu Strategiju i pripadajući Akcioni plan za period 2020-2024. VM BiH još uvijek nije usvojilo taj prijedlog. Ovo je uticalo i na usvajanje strateških dokumenata na nivou FBiH i kantona, pa je tako na nivou FBiH usvojen samo Akcioni plan koji pokriva period od 2021. do usvajanja nove Strategije, dok je u kantonima neujednačena praksa. TK je usvojio novu dugoročnu strategiju, u ZDK je usvajanje strateških dokumenata u proceduri, dok neki kantoni čekaju usvajanje nove državne strategije kako bi sa njom uskladili svoje strateške dokumente. S druge strane, entitetski strateški dokumenti ne prate nužno strateške dokumente koji su usvojeni na nivou BiH, što je rezultiralo dodatnom decentralizacijom procesa jačanja institucionalnog integriteta. Strategija borbe protiv korupcije i prateći Akcioni plan RS usvojeni su za period od 2018. do 2022.godine, ali nadležno Ministarstvo pravde te Komisija za sprovođenje Strategije nisu ažurni sa izvještavanjem o samoj primjeni predviđenih mjera.

Osnovna prava

Sloboda izražavanja

Pravo na slobodu izražavanja garantuje se Ustavom BiH, Ustavom FBiH, član 2(1), Ustavom RS u članovima 25, 26. i 27, kao i ustavima 10 kantona u FBiH. Sloboda izražavanja je preciznije formulisana i drugih zakonima - Zakonom o slobodi pristupa informacijama donesenim 2001. na nivou države i entiteta, Zakonom o zaštiti od klevete, usvojenim 2002. godine, kojim je dekriminizirana kleveta i ukinut tzv. verbalni delikt, kao i setom zakona o komunikacijama i javnom emitovanju, među kojima su Zakon o komunikacijama BiH (donesen 2003.), Zakon o osnovama javnog RTV sistema i javnom RTV servisu BiH, uključujući i dva zakona o entitetskim javnim emiterima. Svi ovi zakoni odražavaju najviše svjetske standarde poštivanja prava na slobodu mišljenja i izražavanja, garantuju slobodan, objektivan i demokratičan rad medija, bez bilo kakvih pritisaka (političkih, ekonomskih, vlasničkih) na novinare i uređivačku politiku.

Uprkos pravnoj regulativi usklađenoj sa međunarodnim standardima, u 2021. godini Linija za pomoć novinarima⁵⁹ (FMHL), koja djeluje u okviru BH novinara, evidentirala je 70 napada na prava novinara/ki, medija i slobodu izražavanja. Među tim slučajevima bilo je: 16 slučajeva fizičkih i verbalnih napada i prijetnji i 21 slučaj političkih pritisaka, 10 novih tužbi za klevetu i 10 slučajeva zabrane pristupa informacijama. Iako su nedostupnost pravde i nekažnjivost napada na novinare/ke konstanta u BiH, prošle godine je ipak zabilježen izvjestan napredak - pred pravosudnim i drugim instancama riješeno je 11 slučajeva u korist medijskih radnika/ca. Većina riješenih slučajeva je sa vrlo niskim zaprijećenim kaznama i disciplinskim mjerama⁶⁰.

59 Više na: <https://bhnovinari.ba/bs/linija-za-pomoc/>

60 Novinari kao glineni golubovi: Minimalne kazne za prijetnje po život. Capital, 31.03.2021, dostupno na: <https://www.capital.ba/novinari-kao-glineni-golubovi-minimalne-kazne-za-prijetnje-po-zivot-napadi/>

Neregulisana pravna dimenzija online prostora, kao i nedovoljno efikasno moderiranje i uklanjanje prijeteci i mrzilačkih komentara sa interneta, rezultirali su brojnim prijetnjama, govorom mržnje i ugrožavanjem sigurnosti novinara, a naročito novinarki i drugih ženama u medijima. FMHL je zabilježila da preko 70% napada i prijetnji dolazi iz online prostora, a blizu 40 % tih napada su generirali političari ili njihovi sljedbenici.

Zabrinjava porast nasilja nad novinarima/kama putem društvenih mreža Facebook i Twitter, pri čemu je najveći broj prijetnji dolazio sa profila osoba koje se povezuju sa političkim partijama. Jedan od njih je bio i Jasmin Mulahusić, državljanin BiH koji živi u Luksemburgu i protiv kojeg Tužilaštvo BiH vodi istrag ⁶¹, a koji sam ističe svoju bliskost sa strankom SDA i njenim liderima⁶². Putem Facebook profila Mulahusić je adresirao napade i prijetnje prema brojnim novinarima/kama: Helena Javor Ibrahimbegović, Amarildo Gutića i Branku Mrkić, članovi Upravnog odbora BH novinara Siniša Vukelić i Sanja Bjelica, Senad Hadžifezović, Faruk Vele, kao i više napada na profesoricu Lejlu Turčilo, generalnu tajnicu BH novinara Borku Rudić, te novinare i urednike N1 TV Nikolu Vučića i Amira Zukića⁶³. Iako je Mulahusić uhapšen pri izlasku iz BiH, Sud ga je pustio na slobodu i odbio prijedlog da mu se odredi pritvor zbog toga što, po njihovom tumačenju, „sloboda govora i nešto oštrije mišljenje o pojedincima nisu dovoljna osnova za određivanje pritvora“.

Evidentirano je i 26 slučajeva prijetnji i napada na novinarku, sa izraženim elementima rodnozasnovanog nasilja uz profesionalnu diskreditaciju⁶⁴, kao i seksističkim i mizoginim izjavama. Po brutalnosti i neprimjerenom jeziku, ističu se napadi Milorada Dodika, člana Predsjedništva BiH iz reda srpskog naroda na novinarku i političku analitičarku Tanju Topić iz Banje Luke⁶⁵, kao i novinarku BNTV iz Bijeljine Slađanu Jašarević⁶⁶.

U 2021. produbljeni su problemi u finansiranju i nezavisnom djelovanju Javnog RTV sistema u BiH sa tri odvojena emitera: BHRT, RTVFBiH i RTRS. Prije deset godina javni emiteri potpisivani ugovori o naplati RTV takse putem računa za telefone ili struju na određeni period⁶⁷, ali se ta zakonska odredba ne poštuje⁶⁸. BHRT traži od RTRS-a oko 60 miliona maraka za prikupljenu RTV taksu koju entitetski emiter iz RS-a ne uplaćuje na

61 Ročiste / Detalji iz sudnice: Za šta je sve optužen Jasmin Mulahusić. Radio Sarajevo, 07.09.2021., dostupno na: <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/detalji-iz-sudnice-za-shta-je-sve-optuzen-jasmin-mulahusic/429579> i Jasmin Mulahusić pušten na slobodu, nisu mu određene ni mjere zabran. Klix, 07.09.2021., dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/jasmin-mulahusic-pusten-na-slobodu-nisu-mu-odredjene-ni-mjere-zabrane/210907061>

62 Mulahusić koji je u BiH hapšen zbog širenja mržnje fotografisao se s Izetbegovićem i Novalićem. Klix, 22.11.2021., dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/mulahusic-koji-je-u-bih-hapsen-zbog-sirenja-mrznje-fotografisao-se-s-izetbegovicem-i-novalicem/211122023>

63 BH novinari: Nedopustiva huškačka retorika Jasmina Mulahusića protiv novinara i medija u BiH. BH novinari, 03.12.2021., dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2021/12/03/bh-novinari-nedopustiva-huskacka-retorika-jasmina-mulahusica-protiv-novinar-a-i-medija-u-bih/> i BH novinari: Nećemo objaviti e-mail poruke huškača i širitelja mržnje sa Facebooka. BH novinari, 07.04.2022., dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2021/12/06/bh-novinari-ncemo-objaviti-e-mail-poruke-huskaca-i-siritelja-mrznje-sa-facebook>

64 Konferencija BH novinara: Mediji imaju ključnu ulogu u podizanju svijesti o rodno zasnovanom nasilju. BH novinari, 18.03.2021., dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2021/03/18/konferencija-bh-novinar-a-mediji-imaju-kljucnu-ulogu-u-podizanju-svijesti-o-rodno-zasnovanom-nasilju/>

65 BH novinari: Dodikovi verbalni napadi na novinare zaslužuju medijski bojkot. BH novinari, 25.05.2021., dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2021/05/25/bh-novinari-dodikovi-verbalni-napadi-na-novinare-zasluzuju-medijski-bojkot/>

66 Pogledajte sukob Dodika i novinarki BN Televizije: "Lično vas upozoravam...". Radio Sarajevo, 30.09.2021., dostupno na: <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/pogledajte-sukob-dodika-i-novinarke-bn-televizije-licno-vas-upozoravam/432111>

67 Naplata RTV takse putem računa za električnu energiju. EPBiH, 2017., dostupno na: <https://www.epbih.ba/novost/21886/naplata-rtv-takse-puten-putem-racuna-za-elektricnu-energiju>

68 Trenutno se u FBiH RTV taksa naplaćuje putem Elektroprivrede BiH, a u RS putem Elektroprivrede RS i putem inkasana, koji imaju „odvojene bužete“ što je u suprotnosti sa Zakonom o Javnom RTV sistemu koji kaže da će se prihodi od RTV takse slijevati na jedan račun i raspoređivati na tri javna servisa BHRT, RTRS i RTVFBiH u skladu sa zakonskim odredbama. (Radević, Maja. Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara u BiH 2019. BH novinari, str.9, dostupno na: <https://safejournalists.net/wp-content/uploads/2020/12/BiH-BiH-2019.pdf>)

zajednički račun PBS –a.⁶⁹ Ovaj je dug doveo u pitanje opstanak BHRT-a, kao i sudbinu 800 uposlenika ovog medija.

Pritisak na slobodan rad medija i novinarsku profesiju pojačan je sve većim brojem tužbi za klevetu – trenutno je aktivno blizu 300 slučajeva klevete, među kojima je i značajan broj takozvanih SLAPP tužbi⁷⁰. Ove tužbe imaju veoma negativan uticaj na slobodno kritičko izvještavanje novinara/ki i ekonomski opstanak medija. U prošloj godini posebno su bila pogođena dva medija, Dnevni avaz⁷¹ i Žurnal koji su zbog ovih tužbi morali da plate oko 200.000 EUR. Oko 80% tužitelja po tužbi za klevetu novinara/ki i medija su političari, predstavnici/e pravosuđa i/ili javni zvaničnici.⁷²

Krivični zakoni BiH, FBiH i BD BiH prepoznaju javno izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti među konstitutivnim narodima i drugima koji žive u BiH. Za ovo krivično djelo predviđena je i zatvorska kazna u trajanju od 3 mjeseca do 3 godine zatvora, odnosno od 1 do 5 godina u BD BiH. Međutim, ovi krivični zakoni ne prepoznaju izazivanje i raspirivanje mržnje i na drugim osnovama, kao što je spol, seksualna orijentacija, rodni identitet, invaliditet, spolne karakteristike i dr. Sa druge strane, Krivični zakon RS propisuje kaznu zatvora do 3 godine za one koji javno pozivaju, izazivaju ili podstiču ili učine dostupnim javnosti letke, slike ili neke druge materijale kojima se poziva na nasilje ili mržnju usmjerenu prema određenoj osobi ili grupama zbog njihove nacionalne, rasne, vjerske ili etničke pripadnosti, boje kože, spola, seksualnog opredjeljenja, invaliditeta, rodnog identiteta, porijekla ili kakvih drugih osobina.

Izazivanje vjerske mržnje i netrpeljivosti zabranjeno je Zakonom o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, a Izborni zakon u BiH propisuje sankciju za političke subjekte koji se koriste jezikom koji bi nekoga mogao navesti ili podstaći na nasilje ili širenje mržnje, ili za one političke subjekte koji objavljuju ili upotrebljavaju slike, simbole, audio i videozapise, SMS-poruke, internetske poruke ili druge materijale koji mogu tako djelovati.⁷³

Tužilaštvo BiH je tokom 2021. godine pokrenulo istragu i potvrdilo optužnicu protiv Fatmira Alispahića, vlasnika i autora portala Antimigrant.ba. Sud BiH ga je oslobodio prvostepenom presudom. Time je pokazao iznimno ograničeno tumačenje KZ BiH, navodeći, između ostalog, da Tužilaštvo nije dokazalo da je Alispahić počinio krivično djelo izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti. U presudi se navodi da su izjave optuženog u okvirima političkog, publicističkog slobodnog narativa, zaštićenog slobodom govora u BiH, te da su upućene „migrantima“, a ne jednom narodu, rasi, vjeri i drugoj specifičnoj grupi. Govor mržnje u ovom slučaju upućen osobama u pokretu ima svoj osnov upravo u tome što osobe u pokretu ne pripadaju konstitutivnim narodima u BiH već drugim narodima, drugoj rasi i drugim etnicitetima, što je i bila osnova (kontekst) generiranja netrpeljivost i iskazivanja i poticanja

69 BH novinari: Rukovodstva javnih servisa moraju prestati da rade u interesu politike! BH Novinari, 17.12.2021., dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2021/12/17/bh-novinari-rukovodstva-javnih-servisa-moraju-prestati-da-rade-u-interesu-politike/>

70 SLAPP (Strategic Lawsuits Against Public Participation)

71 BH novinari: Sudske odluke ne smiju ugrožavati ekonomski opstanak medija u BiH. BH Novinari, 28.06.2021., dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2021/06/28/bh-novinari-sudske-odluke-ne-smiju-ugrozavati-ekonomski-opstanak-medija-u-bih/>

72 Rudić: Političari podnose najviše tužbi za klevetu protiv medija i novinara. BH Novinari, 01.07.2021., dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2021/07/01/rudic-politickari-podnose-najvise-tuzbi-za-klevetu-protiv-medija-i-novinara/> 73 Sokol, Anida, Regulacija govora mržnje I dezinformacija u Bosni I Hercegovini: propisi i praksa. SEENPM, Tirana, Mirovni institut, Ljubljana i Fondacija Mediacentar Sarajevo, Sarajevo, novembar 2021. Dostupno na: https://media.ba/sites/default/files/rsl_factsheet_bih_21-1-1-09a_final.pdf

mržnje prema njima. Sud BiH nije uzeo u razmatranje ni to što samo ime medija ANTIMIGRANT upućuje sasvim jasno na to da mu je osnovna misija izazvati mržnju prema ljudima u pokretu kod šire javnosti u BiH. Poticanje na mržnju Alispahić je dodatno "pojačao" nizom tekstova i objava na ovom portalu, koje Sud BiH nije sa dužnom pažnjom proučio i prihvatio kao kredibilne dokaze o sadržaju i namjeri mrzilačkih poruka.⁷⁴

Sloboda okupljanja

Zakoni o slobodi mirnog okupljanja se donose na nivou 10 kantona, RS i BD BiH. Od ukupno 12 zakona koji reguliraju oblast slobode mirnog okupljanja, samo je zakon u BD BiH u potpunosti usklađen sa međunarodnim standardima. Tokom 2021. godine uočene su tendencije koje su usmjerene na usklađivanje pojedinih kantonalnih zakona sa međunarodnim standardima. Tako su Kanton 10 i KS izradili nacrt zakona o slobodi mirnog okupljanja, međutim, ovi zakoni nisu usvojeni do momenta pisanja ovog izvještaja. Pozitivna praksa koja se desila u 2021. godini je finansiranje Treće BiH Povorke ponosa od strane Grada Sarajevo, Općine Centar Sarajevo i KS.

Zakoni o slobodi mirnog okupljanja sadrže devet oblasti (pretpostavke u korist okupljanja, definicije, opće zabrane, okupljanja u pokretu, ograničenja vezana za lokaciju, ograničenja vezana za vrijeme, obavještanje o okupljanju, obaveze organizatora i redara te krivične odredbe) koje reguliraju. Navedene oblasti zakona (uz izuzetak BD BiH) uglavnom nisu usklađene s međunarodnim standardima.⁷⁵

Odbor ministara Vijeća Europe je 2007. godini usvojio Preporuku CM/Rec(2007)14 o pravnom statusu nevladinih organizacija u Evropi. Zakoni o udruženjima i fondacijama na svim nivoima u BiH su uglavnom usklađeni sa pomenutom preporukom. Rijetke su situacije u kojima je zabranjeno osnivanje nevladinih organizacija, međutim država treba mnogo više podsticati i podržavati rad nevladinih organizacija.

Zbog represije koju je policija u RS vršila nad organizatorima javnih skupova u prethodnim godinama, organizatori desetog „Osmomartovskog marša“ u Banjaluci su odlučili pozvati i druge organizacije na zajedničku akciju. Iz istih razloga nisu dostavili spisak redara i redarki uz prijavu okupljanja. MUP RS je odobrio ovaj skup uz obrazloženje da je to "miran građanski skup, na kojem uglavnom učestvuju žene, i na osnovu toga ne bi trebalo da dođe do incidenata." Kao i prethodnih godina organizatori su telefonskim putem obaviješteni da je odobren zahtjev, a rečeno je da će skup biti prekinut ukoliko mu se pridruže članovi neformalne grupe Pravda za Davida. Ova grupa je

74 Reakcija civilnog društva na presudu Fatmiru Alispahiću: Govor mržnje nije sloboda govora. Media, 23.11.2021., dostupno na: <https://media.ba/bs/vijesti-i-dogadaji-vijesti/reakcija-civilnog-drustva-na-presudu-fatmiru-alispahicu-govor-mrznje-nije>

75 Više na: <https://www.osce.org/files/f/documents/c/4/500560.pdf> Uživanje slobode mirnog okupljanja u BiH: zapažanja monitoringa misije OSCE u Bosni i Hercegovini, 2021. godina (strana 31)

nakon tri godine zabrane u martu 2021. godine održala prvo okupljanje na Trgu Krajine. Ovo se povezuje sa promjenom strukture lokalnih vlasti, jer je data saglasnost za korištenje javne površine na Trgu Krajine, što je ranije bilo zabranjeno. U prethodnim godinama su protiv članova grupe i roditelja pokrenuti sudski procesi na osnovu krivičnih prijavi protiv narušavanja javnog reda i mira i nelegalnog okupljanja. Sve više neformalnih grupa i nevladinih organizacija se odlučuje za gerilske akcije u Banjaluci zbog policijske represije.

Pomirenje, tranzicijska pravda i memorijalizacija

BiH je daleko od ispunjenja prioriteta koji se tiče pomirenja. Političko okruženje još uvijek ne doprinosi pomirenju i prevazilaženju događaja iz prošlosti. Visokorangirani politički lideri često javno osporavaju utvrđene činjenice o događajima iz rata. Time izazivaju sumnje u neovisnost i nepristranost međunarodnih sudova, i produbljuju podjele među građanima BiH, dok političke stranke svoje programe primarno fokusiraju na etno-nacionalna pitanja. Sukobljeni ratni narativi prisutni su u javnom i političkom prostoru, koriste se u dnevno-političke svrhe, nastavljajući da izazivaju tenzije i podjele. Secesionističke prijetnje iz RS u 2021. godini opet su probudile strah od rata u BiH⁷⁶.

Još uvijek postoje neriješeni predmeti ratnih zločina, a regionalna saradnja u procesuiranju ratnih zločina skoro i ne postoji. Otvorena pitanja kada je riječ o predmetima ratnih zločina, u vezi sa regionalnom saradnjom između BiH, Srbije, Hrvatske i Crne Gore predstavljaju izazov na putu postizanja veće efikasnosti u provođenju istraga i podizanja optužnica protiv osoba koje se terete za krivična djela ratnih zločina. Veliki broj ratnih zločinaca i osumnjičenih ratnih zločinaca se slobodno kreće u susjednim zemljama⁷⁷. Jedan od primjera neprihvatljive prakse u kontekstu regionalne saradnje u procesuiranju predmeta ratnih zločina je i dodjeljivanje državljanstva Srbije odbjegli optuženiku Mirku Vrućiniću pred izricanje presude za ratne zločine u BiH⁷⁸.

Udruženja žrtava u BiH su sve više nezadovoljna realizacijom Revidirane strategije za rad na predmetima ratnih zločina, a i u pravosudnim institucijama nisu optimisti da će procesuiranje predmeta ratnih zločina biti okončano do 2023. godine, kako to predviđa ovaj dokument⁷⁹. Prema zvaničnim podacima Međunarodne komisije za nestale osobe, u BiH se još uvijek traga za 7628 osoba koje su ubijene i nestale u periodu od 1991. do 1996. godine⁸⁰.

BiH još uvijek nije usvojila Strategiju tranzicijske pravde⁸¹. Ne može se zabilježiti značajniji napredak ni u pogledu politika sjećanja. U aprilu i julu 2021. godine, komisije za utvrđivanje istorijskih događaja koje finansira Vlada RS objavile su svoje finalne izvještaje, koji otvaraju vrata revizionizmu i minimiziranju opsade Sarajeva i genocida u Srebrenici. Niz stavova navedenih u ovom dokumentu protivi se zaključcima donesenim u više presuda Haškog tribunala, iako se komisija u radu poziva na ove presude.

76 Monitoring provođenja antikorupcijskih politika u Bosni i Hercegovini, Transparency International u Bosni i Hercegovini, decembar 2021.

Dostupno na: <https://acmonitor.ti-bih BiH: Srpski lideri intenziviraju političku krizu nakon zabrane negiranja genocida. Detektor, 23.12.2021., dostupno na: https://detektor.ba/2021/12/24/bih-srpski-lideri-intenziviraju-politicku-krizu-nakon-zabrane-negiranja-genocida/>

77 AVDO AVDIĆ OTKRIO DETALJE SUSRETA SA RATNIM ZLOČINCEM U NOVOM SADU: "Priznajem da nisam...". Slobodna Bosna, 20.08.2021., dostupno na: https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/212362/avdo_avdic_otkrio_detalje_susreta_sa_ratnim_zlochincem_u_novom_sadu_priznajem_da_nisam.html

78 Srbija dala državljanstvo odbjegli Mirku Vrućiniću pred izricanje presude za ratne zločine u BiH. Voice of America, 22.04.2021., dostupno na: <https://ba.voanews.com/a/srbija-drzavljanstvo-mirko-vrucinic-sud-bih-ratni-zlocini/5862861.html>

79 Žrtve nezadovoljne, u pravosuđu pesimisti za ispunjenje već probijenih rokova iz Revidirane strategije za rad na predmetima ratnih zločina. Detektor, 23.10.2021., dostupno na: <https://detektor.ba/2021/10/11/zrtve-nezadovoljne-u-pravosudju-pesimisti-za-ispunjenje-vec-probijenih-rokova-iz-revidirane-strategije-za-rad-na-predmetima-ratnih-zlocina/>

80 Više na: <http://www.ino.ba/odnosi-s-javnoscju/saopcenja-za-javnost/default.aspx?id=1301&langTag=bs-BA>

81 Strategija za tranzicijsku pravdu zaboravljena skoro deceniju. Detektor, 07.07.2021., dostupno na: <https://detektor.ba/2021/07/07/strategija-za-tranzicijsku-pravdu-zaboravljena-skoro-deceniju/> i u Alternativni izvještaj o aplikaciji Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji za 2019. – 2020. godinu: politički kriteriji na <https://eu-monitoring.ba/alternativni-izvijestaj-o-aplikaciji-bosne-i-hercegovine-za-clanstvo-u-evropskoj-uniji-za-2019-2020-godinu-politicki-kriteriji/>

Prakse historijskog revizionizma⁸², negiranja utvrđenih sudskih činjenica, javno negiranje genocida, negiranje ratnih zločina i veličanja ratnih zločinaca još uvijek su svakodnevnica u BiH, a lokalne vlasti ignorišu pozive međunarodne zajednice da otklone murale u čast osuđenih ratnih zločinaca, kakvi postoji u najmanje pet općina. Kao jedna od ilustracija navedenog je činjenica da u našoj zemlji postoji 16 aktivnih četničkih organizacija⁸³. I 2021. godine u RS je održano obilježavanje 9. januara kao Dana RS. Ovom manifestacijom se vrši direktno nepoštovanje Ustava BiH i odluka Ustavnog suda BiH, jer je Ustavni sud BiH dva puta obilježavanje 9. januara kao dana RS-a proglasio protuustavnim.

U 2021. godini potvrđena je prvostepena presuda doživotnog zatvora Ratku Mladiću, nekadašnjem generalu Vojske RS za genocid u Srebrenici, progone Bošnjaka i Hrvata, terorisanje građana Sarajeva i uzimanje pripadnika UN-a za taoce⁸⁴. Nakon izmjena KZ BiH po odluci visokog predstavnika NSRS je usvojio zakone kojima se odbacuje primjena izmjena KZ BiH na teritoriji ovog entiteta. Istovremeno su usvojene izmjene kojima je kažnjivo nazivanje RS genocidnom tvorevinom⁸⁵. Iako se dopunama KZ BiH smanjilo negiranje genocida na društvenim mrežama i medijima⁸⁶, Tužilaštvo BiH uprkos brojnim prijavama nije podiglo nijednu optužnicu za negiranje genocida, odbacilo je tri, od nekoliko desetina prijave za negiranje genocida ili ratnih zločina.

Jedan od primjera pozitivne prakse nakon dopune KZ BiH je odluka Nogometnog saveza BiH da kazni klubove Široki Brijeg i Zrinjski zbog veličanja osuđenog ratnog zločinca Slobodana Praljka na utakmici ova dva kluba. Drugi primjer je prekrećavanje tri grafita posvećena Ratku Mladiću u Prijedoru u novembru 2021. godine. Prema navodima policije, sva tri grafita su prekrećili mještani.

Sukobljeni narativi o ratnim dešavanjima prenose se i na memorijalizaciju. Primjer je ponovno postavljanje oskrnavljene spomen ploče Ratku Mladiću koja se nalazi na entitetskoj liniji između općina Novo Sarajevo (FBiH) i Istočno Novo Sarajevo (RS). Drugi primjer je izgradnja spomenika žrtvama ubijenim na Kazanima u novembru 2021. godine. Iako je izgradnja spomenika javno pozdravljena, na njoj nisu navedeni krivci, iako je za zločine na Kazanima osuđeno 14 pripadnika 10. brdske brigade Armije RBiH pod komandom Mušana Topalovića Cace. Lokalne vlasti u Prijedoru nisu poduzele nove korake kada je u pitanju izgradnja memorijala za 102 ubijene djece u proteklom ratu.

EU zvaničnici su u više navrata naveli da u Uniji nema mjesta za države koje negiraju ratne zločine i da su revizionizam i poricanje zločina u suprotnosti s temeljnim evropskim vrijednostima. Tako je ekspert UN za tranzicijsku pravdu nakon posjete BiH, između ostalog, zatražio od Vlade da hitno usvoji pravni okvir i nacionalni program koji bi pružio brzu i efikasnu reparaciju svim žrtvama ratnih zločina, upozorivši da je proces tranzicijske pravde došao do mrtve tačke u BiH⁸⁷. Proces suočavanja sa prošlošću počinje u najranijem dobu, a međuetničke podjele i suprotstavljeni narativi se produbljuju kroz nove generacije, makar one i bile one rođene dugo godina nakon rata. Tome doprinosi i formalni sistem obrazovanja koji je podijeljen na etničkoj osnovi i gdje postoje potpuno drugačiji kurikulumi koji obrađuju rat u BiH, što predstavlja zabrinjavajući zalag za budućnost društva i države.⁸⁸

82 BIRN Fact Check: Izvještaj o stradanjima u Srebrenici u suprotnosti sa sudski utvrđenim činjenicama. Detektor, 29.07.2021., dostupno na: <https://detektor.ba/2021/07/29/birn-fact-check-izvjestaj-o-stradanjima-u-srebrenici-u-suprotnosti-sa-sudski-utvrđenim-cinjenicama/>

83 Neometano širenje četničkih organizacija u BiH. Radio Slobodna Evropa, 22.02.2021., dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/neometano-%C5%A1irenje-%C4%8Detni%C4%8Dkih-organizacija-u-bih/31116011.html> 84 Potvrđena presuda Ratku Mladiću, porodice žrtava zadovoljne. DW, 08.06.2021., dostupno na: <https://www.dw.com/bs/potvr%C4%91ena-presuda-ratku-mladi%C4%87u-porodice-%C5%BErtava-zadovoljne/a-57819534>

85 Republika Srpska odbacila Inzokov zakon. DW, 31.07.2021., dostupno na: <https://www.dw.com/hr/republika-srpska-odbacila-inzokov-zakon/a-58713293>

86 Smanjeno negiranje genocida u medijima i na Twitteru nakon Inzokove odluke. Detektor, 03.08.2021., dostupno na: <https://detektor.ba/2021/08/03/smanjeno-negiranje-genocida-u-medijima-i-na-twitteru-nakon-inzokove-odluke/>

87 Ekspert UN-a za tranzicijsku pravdu: "O ljudskim pravima se ne može pregovarati". Detektor, 10.12.2021., dostupno na: <https://detektor.ba/2021/12/10/ekspert-un-a-za-tranzicijsku-pravdu-o-ljudskim-pravima-se-ne-moze-pregovarati/?fbclid=IwAR3iJSEGMUE8JRku8e5jntLiRT4m8uU9KEG2ipmrgH6VaT93fMH1DAR4M>

88 Više na: <https://www.goethe.de/ins/hr/prj/dpl/nhs/bos/hr/12279289.htm>

Seksualno nasilje u ratu

Ni tri decenije godine nakon rata, BiH nije uspostavila adekvatan sistem reparacija za preživjele ratnog seksualnog nasilja.⁸⁹ U nedostatku zakona na državnom nivou, status i prava žrtava seksualnog nasilja u ratu u BiH su regulisani različitim pravnim aktima donesenim na nivou entiteta⁹⁰ i BD BiH⁹¹.

Brojne su prepreke i nedostaci sadašnjeg fragmentiranog pravnog okvira. Rok za podnošenje prijave za priznavanje statusa žrtve torture u RS je pet godina od dana kada je zakon stupio na snagu (i ističe 2023. godine), i ne postoje garancije zaštite identiteta prema ovom Zakonu za žrtve seksualnog nasilja kojima su prethodno određene mjere zaštite identiteta u krivičnom postupku.⁹² Mjesečne naknade dostupne preživjelim također nisu harmonizirane, te su različite u tri administrativne jedinice. Pristup zdravstvenim uslugama razlikuje se u zavisnosti od mjesta prebivališta, pri čemu je važno istaći činjenicu da preživjeli/e iz BD BiH prema trenutnoj Odluci nemaju pravo na pristup psihološkoj podršci. U FBiH i BD BiH preživjelim nije osiguran besplatan pristup banjaskoj rehabilitaciji, što je značajna mjera rehabilitacije koju kao takvu prepoznaju kako žrtve tako i eksperti medicinske i psihijatrijske struke. Djeca rođena kao posljedica silovanja u ratu nisu zakonom priznata kategorija žrtava rata, poput civilnih žrtava rata ili djece ratnih vojnih invalida. Samo mali broj od oko 1000 preživjelih ratnog seksualnog nasilja dobija neki oblik reparacija zbog mnoštva problema koji ih obeshrabruju da traže svoja prava ili ih ometaju u ostvarivanju svojih prava. Odluka iz BD BiH previđa niži obim prava u odnosu na entitetske zakone, a značajan korak je imenovanje radna grupe za procjenu uticaja propisa i pripremu nacrtu Zakona o civilnim žrtvama rata BD BiH. Iako je tako najavljivano, Zakon nije usvojen do kraja 2021. godine.

HUMAN
RIGHTS
PAPERS

Paper 63

Preživjeli/e i dalje pokušavaju da ostvare kompenzaciju kroz sudske postupke, pri čemu nailaze na niz poteškoća. Sudovi u BiH su 2015. godine postavili značajan presedan u dosuđivanju imovinskoprogovnog zahtjeva preživjelim u nizu krivičnih predmeta. Međutim, samo žrtve koje su svjedočile su mogu ostvariti ovo pravo u krivičnim postupcima. Pojedini tužitelji i dalje izbjegavaju svoje dužnosti, a preživjeli/e se suočavaju s komplikacijama u izvršenju presuda zbog insolventnosti počinitelja. Ovo, uz činjenicu da neki tužitelji ne preuzimaju aktivnu ulogu i ne provode blagovremene istrage o imovini počinitelja kako bi se olakšala učinkovita isplata odštete, završi se tako da preživjeli/e ne dobiju odštetu koja im pripada. Također, neki sudovi i dalje upućuju preživjele koje imaju status oštećenih lica u krivičnom postupku da zahtijevaju odštetu u parničnom postupku.

BiH je preduzela određene pripremne korake radi implementacije Odluke⁹³ Komitet UN-a za borbu protiv torture (UNCAT) iz 2019. godine⁹⁴, no nadležne institucije nisu ostvarile konkretne rezultate u implementaciji pojedinih preporuka u 2021. godini.

Žrtve ratne torture u BiH

Jedan od kontinuiranih problema sa kojim se suočavaju žrtve u BiH je nametanje obaveze plaćanja sudskih troškova parničnog postupaka koje pokreću protiv entiteta ili države radi naknade nematerijalne štete pretrpljene u ratu, a u kojima njihovi tužbeni zahtjevi u pravilu bivaju odbijeni primjenom zastarnih rokova u skladu sa zauzetim stavom Ustavnog suda BiH iz 2013. godine. Naime, ne uzimajući u obzir relevantan kontekst,

89 U martu 2022. godine predstavljena je Studija o mogućnostima ostvarivanja reparacija za preživjele ratnog seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini – Zajedno dizemo glas koja ukazuje na broje nedostatke u reparacijama koje su dostupne preživjelim ratnog seksualnog nasilja.

90 Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH ("Službene novine Federacije BiH", broj: 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 45/16, 19/17 i 40/18); Zakon o zaštiti žrtava ratne torture ("Službeni glasnik RS", broj: 90/18).

91 Odluka o zaštiti civilnih žrtava rata BD BiH ("Službeni glasnik BD BiH", broj: 33/12, 15/15)

92 O ovome više pročitati u u Alternativni izvještaj o aplikaciji Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji za 2019. – 2020. godinu: politički kriteriji na <https://eu-monitoring.ba/alternativni-izvjestaj-o-aplikaciji-bosne-i-hercegovine-za-clanstvo-u-evropskoj-uniji-za-2019-2020-godinu-politicki-kriteriji/>

93 Vidi Odluku UN Komiteta protiv torture CAC/67/D/854/2017 od 22.09.2019. na: https://trial.ba/wp-content/uploads/2020/06/Odluka-o-zasticenom-svjedoku-A_22.08.2019.-2-1.pdf

94 O Odluci više pročitati u Alternativni izvještaj o aplikaciji Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji za 2019. – 2020. godinu: politički kriteriji na <https://eu-monitoring.ba/alternativni-izvjestaj-o-aplikaciji-bosne-i-hercegovine-za-clanstvo-u-evropskoj-uniji-za-2019-2020-godinu-politicki-kriteriji/>

automatskom primjenom općeg pravila parničnog postupka “gubitnik plaća”, žrtve se primoravaju platiti troškove zastupanja javnih pravobranilaca koji u nekim slučajevima sežu i do nekoliko hiljada konvertibilnih maraka. Važno je naglasiti da se radi o posebno ranjivoj kategoriji stanovništva koja je višestruko oštećena i obespravljena, nepovratno i ozbiljno narušenog općeg zdravstvenog stanja te uglavnom slabog imovnog stanja, zbog čega se ovakva praksa nameće kao dodatna kazna za žrtve. Tako se velikom broju žrtava ratnih zločina, bivših logoraša, žrtava torture, seksualnog nasilja u ratu, ali i porodica nestalih i ubijenih lica, prijeti oduzimanjem imovine ukoliko nemaju sredstava da plate ove troškove.

Nakon što je Ustavni sud BiH 2018. godine donio odluku kojom je utvrdio da je žrtvi ratnog zločina u ovakvoj situaciji povrijeđeno pravo na imovinu, kao i pravo na pristup sudu. Federalno pravobranilaštvo i Pravobranilaštvo BiH su odustali od potraživanja ovih troškova od žrtava. Ova praksa se zadržala samo u entitetu RS – jedino Pravobranilaštvo RS ima aktivne izvršne predmete u kojima od žrtava ratnih zločina potražujući navedene troškove plijene njihovu pokretnu imovinu i oduzimaju im na mjesečnom nivou dio njihovih ionako niskih penzija i drugih ličnih primanja.

Politika nediskriminacije

U drugoj polovini 2021. godine primjetna je bila intenzivna inicijativa međunarodne zajednice (predstavnici institucija EU i SAD) u pokušajima pronalaska modela Izbornog zakona koji bi eliminirao postojeću diskriminaciju koja svoje korijene ima u Ustavu BiH. Cilj do kojeg domaći predstavnici_ice vlasti i predstavnici_ice međunarodne zajednice nisu uspjeli doći jeste kreiranje takvog modela Izbornog zakona koji bi sproveo presude Ustavnog suda BiH⁹⁵ i ESLJP (Sejdić-Finci, Zornić, Šlaku, Pilav i Pudarić). Suština uklanjanja ove diskriminacije jeste u pomirenju koncepta etničkog federalizma i građanskog principa uređenja države.

Prema Izvještaju o provođenju akcionog plana predviđenog godišnjim programom rada MLJPI BiH za 2021. godinu, uočavamo da je pripremljen nacrt Srednjoročnog programa za suzbijanje diskriminacije u BiH sa Programom obuka za zaštitu ljudskih prava u BiH za period 2021-2025. Međutim, nacrt nije poslan na usvajanje VM BiH.

Tokom 2021. godine nije donesena niti jedna presuda u ukupno 4 predmeta koja se odnosi na zaštitu LGBTI osoba od diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i/ili spolnih karakteristika.

Rodna ravnopravnost

U 2021. godini nije bilo značajnijih pomaka po pitanju ostvarivanja ženskih ljudskih prava u BiH.

Posljednjim izmjenama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH iz januara 2021. godine uveden je institut „osobe od povjerenja“ koji će pomagati žrtvama u sudskim procesima na način da imaju podršku i oslonac tokom svjedočenja⁹⁶. Kako bi se osigurala dodatna zaštita za žene koje su preživjele nasilje, redovnije i stabilnije finansiranje sigurnih kuća iz javnih budžeta, kao i usklađivanje sa Istanbulskom

95 Više na: https://www.ustavnisud.ba/uploads/odluke/_bs/U-23-14-1058444.pdf

96 Predstavnički dom FBiH odobrio dopune Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Federalna, 26.01.2021., dostupno na: <https://www.federalna.ba/predstavnicki-dom-fbih-odobrio-dopune-zakona-o-zastiti-od-nasilja-u-porodici-xxbxb>

konvencijom, u maju 2021. je predložen nacrt novog Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH. Nacrt je povučen sa dnevnog reda, jer nije dostavljen na sva tri službena jezika.⁹⁷ Gender centar FBiH zadužen je da kreira Strategiju za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2021-2027 i uspostavljen je izvršni tim sa partnerskim i tematskim grupama za kreiranje strategije.⁹⁸

U RS su usvojene izmjene i dopune Krivičnog zakonika RS kojim je izmijenjena definicija članova porodice ili porodične zajednice u kontekstu nasilja u porodici i na taj način je proširena zaštita i na osobe koje su bile ili su još uvijek u emotivnoj ili intimnoj vezi, a koje nisu nužno dijelile domaćinstvo ili bile u srodstvu⁹⁹. U FBiH ništa se nije promijenilo, u odnosu na prethodni izvještajni period, kada je u pitanju harmonizacija Krivičnog zakona FBiH sa Istanbulsom konvencijom.¹⁰⁰

Bez obzira na određena zakonska poboljšanja, femicid, koji se definiše kao ubistvo žena i djevojaka zbog njihovog roda i predstavlja najteži oblik rodno zasnovanog nasilja, i dalje nije prepoznat kao posebno krivično djelo u krivičnim zakonima. Prema podacima do kojih je došla Agencija za ravnopravnost spolova BiH, koja je prikupljala podatke od pravosudnih institucija i nevladinih organizacija, u 2019. godini u BiH je ubijeno 12 žena, a od 2015. do kraja 2020. godine ubijeno je ukupno 56 žena, ali se ta ubistva ne tretiraju kao femicid¹⁰¹. Ono što posebno zabrinjava su informacije koje pokazuju da femicid nije incident, već je posljedica dugotrajne izloženosti raznim oblicima nasilja od strane istog počinioca. Na takav zaključak upućuju izjave osoba iz okruženja, ali i subjekata zaštite, koje su često navodili da su znali za nasilje, ali da nisu ništa preduzeli ili adekvatno reagovali¹⁰². U BiH postoji Odbor za praćenje i izvještavanje po Istanbulske konvenciji i femicidu u BiH i postoji odluka da se uspostavi Femicid Watch, ali još uvijek nije jasno kakvi će biti obrisi ovog instrumenta. Dostupnost podataka o femicidu od velikog je značaja za razvoj svijesti, ali i za praćenje učinkovitosti mjera koje poduzimaju vlasti¹⁰³. Za vrijeme globalne kampanje 16 dana aktivizma Fondacija CURE je organizovala uličnu akciju „Crvene cipele za žene žrtve femicida“ sa željom da skrenu pažnju na ovaj zanemareni problem i činjenicu da nasilje nad ženama nerijetko završi ubistvom žena.

Jedan od standarda predviđenih Istanbulsom konvencijom je i otvaranje lako dostupnih kriznih centara za žrtve silovanja ili seksualnog nasilja radi osiguravanja medicinskih i forenzičkih pregleda, podrške za doživljenu traumu i savjetovanje žrtava. Agencija za ravnopravnost spolova BiH je sa tri bolnice u FBiH potpisala sporazume o saradnji na uspostavi kriznih centara za žrtve silovanja i seksualnog nasilja, dok je RS odbila da učestvuje u projektu kroz koji će biti obezbijedena sredstva za krizne centre¹⁰⁴. Otvaranje centara za hitnu pomoć osobama koje su proživjele seksualno nasilje, bio je i jedan od zahtjeva grupe „Nisam tražila“. FB stranica ove grupe se pojavila početkom 2021. i za samo nekoliko dana zaprimila je više hiljada svjedočenja /ispovijedi žena i djevojaka o traumatičnim iskustvima seksualnog uznemiravanja ili silovanja¹⁰⁵. Prijave

97 Parlament FBiH o nacrtu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici 27. Jula. Radio Slobodna Evropa, 05.07.2021., dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/fbih-zakon-nasilje-porodica/31342156.html>

98 Gender centar FBiH, ink: <https://www.gcfbih.gov.ba/javne-rasprave-povodom-izrade-strategije-za-prevenciju-i-borbu-protiv-nasilja-u-porodici-2021-2027/>

99 Više na: <https://www.narodnaskupstinar.net/?q=la/akti/usvojeni-zakoni/zakon-o-izmjenama-i-dopunama-krivičnog-zakonika-republike-srpske>, Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srpske, mart 2021.

100 Osim što smo dobili informaciju da je radna grupa završila sa radom na izradi Prednacrta Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH, te da u narednom periodu možemo očekivati da bude dostupan za javnu raspravu.

101 Više na: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2021/07/Narandzasti_BHS-FINAL_za-web.pdf

102 Kao primjer možemo navesti ubistvo Alme Kadić u julu 2021. u Sarajevu. Ubio ju je suprug s kojim je bila u procesu razvoda i koji je vršio nasilje nad njom i tokom braka i nakon zajedničkog života. Alma se policiji i centru za socijalni rad obracala više puta. Bivši muž ju je proganjao skoro svakodnevno, pisao poruke, priredivao razne neprijatnosti putem društvenih mreža, izricao prijetnje i pokazivao nevidenu upornost u tome. Policija ga nije uhapsila, a Centar za socijalni rad mu je dozvolio viđanje djeteta. Više na: <https://atlantskainicijativa.org/wp-content/uploads/2022/03/Femicid-Web.pdf>

103 Više na: <https://atlantskainicijativa.org/wp-content/uploads/2022/03/Femicid-Web.pdf>

104 Sporazumi su potpisani sa Općom bolnicom Prim dr Abdulah Nakaš Sarajevo, Sveučilišnom kliničkom bolnicom Mostar i Univerzitetским kliničkim centrom Tuzla. Sporazumom su osigurana inicijalna sredstva za adaptaciju prostorija i nabavku opreme za krizne centre u ukupnom iznosu od 180.000 KM. Više na: <https://arsbih.gov.ba/potpisani-sporazumi-za-otvaranje-kriznih-centara-za-zrtve-silovanja-i-seksualnog-nasilja/>

105 Stranicu su pokrenule četiri mlade glumice iz Sarajeva, a nakon što je srbijanska glumica Milena Radulović optužila za silovanje profesora i reditelja Miroslava Miku Aleksića, što je pokrenulo lavinu reakcija na društvenim mrežama.

koje su na osnovu ovih ispovijesti dostavljene Tužilaštvu BiH još čekaju svoj epilog¹⁰⁶.

Važno je napomenuti da su lokalne vlasti, posebice u KS, u prethodnoj godini napravile prve korake ka podizanju svijesti o menstrualnom siromaštvu koje je vrlo prisutno u BiH. Pozivajući se na Rezoluciju Evropskog parlamenta o ravnopravnosti spolova i politikama opozivanja u EU, Sarajevski otvoreni centar pokrenuo je inicijativu kroz slanje amandmana na Zakon o porezu na dodatnu vrijednost da se proizvodi za higijensku upotrebu (higijenski ulošci, tamponi, dječije pelene, pelene za odrasle, i sl.) oslobode plaćanja poreza.

Analiza "Prava za sve", rađena 2021. godine o zastupljenosti žena na rukovodećim pozicijama javnih preduzeća u BiH, potvrdila je ranije nalaze koji govore o malom udjelu žena na ovim pozicijama¹⁰⁷ – na funkciji direktorica u javnim preduzećima sa državnog nivoa nema žena; u BD BiH u četiri javna preduzeća, samo je jedna direktorica žena; u RS u samo jednom preduzeću funkciju direktorice obavlja žena, dok se u FBiH žene nalaze na poziciji direktorica u 16,6% javnih preduzeća¹⁰⁸. Kada je riječ o nedovoljnoj zastupljenosti žena u zakonodavnim tijelima na svim nivoima vlasti, pokrenuta je inicijativa za izmjenu Izbornog zakona BiH koja bi trebala voditi promjeni trenutnog stanja. Amandmanima koje je pripremila inicijativa "Podijelimo odgovornost zajedno" traži se da "svaka kandidatska lista ima jednak broj kandidata muškog i ženskog spola koji se na listi raspoređuju naizmjenično", kao i izmjena na osnovu koje bi se sa kompenzacionim listi popunjavalo nedostajući broj izabranih žena od minimalno 40%¹⁰⁹.

Seksistički komentari i govor i dalje su prisutni u javnom prostoru i medijskom izvještavanju. U januaru 2021. godine zenički portal 072info objavio je članak o vijećnici u Gradskom vijeću Zenica tendencioznog naslova "Pogledajte 'prljavi' ples vijećnice Tufekčić". Njime se insinuiralo da se radi o videu nemoralnog sadržaja. U samom tekstu nije bilo nikakvog kritičkog osvrt na njen politički angažman, već se navodi da bi vijećnica mogla u budućnosti da se bavi plesom ukoliko odustane od politike. Povodom ovog članka podnesena je žalba Vijeću za štampu, no žalba je odbijena uz obrazloženje da je gospođa Tufekčić javna ličnost te da zbog toga mora biti spremna na veći upliv javnosti u njen privatni život.

U maju 2021. godine novinar Senad Hadžifejzović reaguje na kritički tekst novinara Ozrena Kebe o intervjuu prikazanom na FACE TV izgovarajući njegovo ime u ženskom rodu. Ovim potezom Hadžifejzović koristi žene kao uporedno sredstvo za ponižavanje te poručuje da je zapravo sramotno biti žena.¹¹⁰ U 2021. zabilježili smo i nezakonito privođenje aktivistice i braniteljice ljudskih prava Nidžare Ahmetašević u Sarajevu, nakon što je upozorila policajce da moraju imati maske na licu zbog korone¹¹¹.

OCD su nastavile zagovarati za unapređenje prava i statusa žena u manjim lokalnim zajednicama. Tako Fondacija CURE sa Fondacijom za osnaživanje žena (FWE) iz Sarajeva i lokalnim udruženjima žena, kreira zagovaračke planove za pet lokalnih zajednica.

106 Akademija scenskih umjetnosti (ASU) Sarajevo je predala Tužilaštvu BiH prikupljenu dokumentaciju u dva navrata (januar i mart 2021), u vezi sa prijavama za seksualno zlostavljanje. Do decembra 2021, ASU Sarajevo nije kontaktirana po ovom pitanju od strane Tužilaštva BiH, izjavio je Srđan Vuletić, dekan ASU: <http://sitanvez.mooshema.com/>

107 Dizdar, Amina. Zastupljenost žena u upravljačkim strukturama javnih preduzeća u vlasništvu Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta BiH. Sarajevski otvoreni centar. Sarajevo, novembar 2020. Dostupno na: <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2020/11/paper-54-final2.pdf>

108 Zastupljenost žena na rukovodećim pozicijama javnih preduzeća u Bosni i Hercegovini - Rodna analiza": <https://pravazasve.ba/bs/wp-content/uploads/sites/5/2022/03/Prava-za-sve-Rodna-analiza-N.pdf> Analiza je pokazala i da žene na rukovodeće pozicijedolaze zahvaljujući svom političkom angažmanu.

109 Prijedlozi amandmana za izmjenu i dopunu Izbornog zakona BiH upućeni su Komisiji za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Parlamenta BiH i Interresoronoj radnoj grupi za izmjenu izbornog zakonodavstva BiH. Prijedlozi koji su otišli na ove adrese imaju za cilj osigurati ravnopravno učešće žena i muškaraca u zakonodavnim tijelima na svim nivoima u BiH. Više na: <https://hcnabl.org/amandmani-inicijative-podijelimo-odgovornost-zajedno/>

110 Narandžasti izvještaj – Izvještaj o stanju ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini u 2020. godini, Mizogino nasilje

111 Policajci koji su upleteni u ovaj slučaj su postupili izrazito neprofesionalno i nezakonito te su neprimjerenim i nelegitimnim nasiljem lišili Nidžaru Ahmetašević slobode. Uz to su koristili pogrdne izraze i vrijeđali je, a pretrpjela je i nehuman tretman u samim policijskim prostorijama, pri čemu nisu ispoštovane pravilne zakonske procedure. Više na: <http://hcnabl.org/reakcija-organizacija-civilnog-drustva-iz-banje-luke-na-policijsku-represiju-u-sarajevu/>

Prava djeteta

U BiH ne postoji sveobuhvatan nacionalni i entitetski strateški i zakonodavni okvir koji tretira pitanje prava djeteta.

Za razliku od RS, krivični zakoni u preostalom dijelu države još uvijek nisu harmonizovani sa Lanzarote konvencijom, iako je prošlo osam godina od njene ratifikacije. Vlada FBiH godinama ignoriše zaključak Predstavničkog doma Parlamenta FBiH iz februara 2019. godine kojim se od nje zahtijeva da u roku od 30 dana dostavi u parlamentarnu proceduru izmjene i dopune ovog zakona, kao i Preporuku IOLJP BiH¹¹². Zbog ovog zastoja je nepovoljnija krivičnopravna zaštita djece žrtava krivičnih djela protiv spolnog integriteta u FBiH u odnosu na RS. Zaštita se odnosi na pitanja roka zastare za krivično gonjenje, visine zapriječenih kazni, dobne granice za stupanje u seksualne odnose i vođenja evidencije o počiniocima.

Trgovina djecom u BiH je u porastu. U 2021. godini, od ukupno 80 identifikovanih potencijalnih žrtava trgovine ljudima više od polovine čine djeca (45). Najdominantniji vid iskorištavanja djece je prisilno prosjačenje, radna i seksualna eksploatacija te ugovoreni/prinudni brak. Djeca pod visokim rizikom od trgovine radi radnog iskorištavanja ili prisilnog prosjačenja, što često uključuje romsku djecu, redovno ostaju neidentifikovana. Zbog prisutne diskriminacije i predrasuda prema romskoj manjini, policija i socijalni radnici u centrima za socijalni rad su nerijetko opravdavali slučajeve prosjačenja na koje su primorana djeca i prisilni rad u kojem su žrtve Romi kao tradicionalne kulturološke prakse i običaje Roma i vraćali djecu u njihove porodice čak i kada su roditelji bili uključeni u iskorištavanje svoje djece. Slični stavovi zabilježeni su i među sudijama. Prema dostupnim informacijama, samo je u jednom predmetu trgovine djecom, od strane Okružnog suda u Banja Luci, donesena odluka (pravosnažna postala u 2021. godine) kojom je sud naredio optuženom da maloljetnoj žrtvi nadoknadi štetu u iznosu od 7.500,00 BAM za pretrpljeni emotivni stres i fizičku štetu. Zbog činjenice da okrivljeni ne raspolaže imovinom, naplata dosuđene šteta se nije desila, a državni fond za naknadu štete žrtvama trgovine ljudima još uvijek nije uspostavljen niti programi za socijalnu pomoć i socijalnu integraciju žrtava. Većina žrtava se upućuje na duge i neizvjesne građanske parnice u kojima se otkriva identitet žrtava, što predstavlja sekundarnu viktimizaciju.

Zbog neusvajanja državnog budžeta u 2021. godini izostalo je sufinansiranje rada Sigurnih kuća što je otežalo njihovo funkcionisanje i prihvatanje žrtava.¹¹³ Ni jedna Sigurna kuća nije specijalizirana samo za djecu i malodobne žrtve su uglavnom smještene u posebne odjele koji u pojedinim sigurnim kućama nisu fizički dovoljno odvojene od smještajnih kapaciteta za odrasle žrtve. Nakon izlaska iz sigurnih kuća centri za socijalni rad ne pristupaju izradi planova reintegracije djece domaće žrtve trgovine ljudima. Zakoni o socijalnoj zaštiti u FBiH djecu žrtve trgovine ljudima ne prepoznaju kao korisnike prava iz socijalne zaštite.

Fenomen „dvije škole pod jednim krovom“ je i dalje prisutan u Hercegovačko-neretvanskom (HNK) i Srednjobosanskom kantonu (SBK). Iako su nadležni sudovi donijeli odluke kojima je potvrđeno postojanje diskriminacije i naloženo poduzimanje mjera u cilju otklanjanja iste, u praksi je situacija nepromijenjena tako da i dalje postoje škole

¹¹² Preporuka broj: Ž-BR-01-176/18 od 19.04.2019. godine

¹¹³ Izvještaj State departmenta o trgovini ljudima za 2021. godinu, dostupno na: <https://ba.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/270/Bosnia-and-Herzegovina-2021-TIP-Report-Country-Narrative-BOS.pdf>

¹¹⁴ Ustavni sud Federacije BiH, Presuda broj: U-61/17 Sarajevo, 15.10.2019. godine

organizovane na etničkom principu. U cilju prinudnog izvršenja presude Općinskog suda u Mostaru kojom je naloženo otklanjanje diskriminacije u HNK, Kantonalni sud u Mostaru je donio Rješenje o izvršenju, međutim nadležni organi vlasti nisu preduzeli nikakve aktivnosti u cilju provođenja presude. Kada je u pitanju SBK, Ustavni sud BiH je 15.07.2021. godine rješavajući apelaciju Udruženja „Vaša prava BiH“ donio odluku kojom se utvrđuje kršenje zabrane diskriminacije u vezi sa pravom na obrazovanje, te je istom Vrhovnom sudu FBiH naloženo da po hitnom postupku donese novu odluku.

Trenutno prema kantonalnim zakonima o socijalnoj zaštiti pravo na obavezno zdravstveno osiguranje u svojstvu samostalnog osiguranika mogu imati samo djeca uzrasta od rođenja do polaska u školu, ukoliko to pravo ne mogu ostvariti po drugom osnovu. Prema mišljenju Ustavnog suda FBiH¹¹⁴, iznijeto u Presudi iz 2019. godine, zbog neodgovarajućih i neusklađenih sprovedbenih propisa iz oblasti zdravstva u kantonima, kantonalne vlasti uskraćuju djeci uzrasta od 6-15 godina koja nemaju status redovnog učenika, pravo na безусловnu zdravstvenu zaštitu. Harmonizacija odredbi kantonalnih zakona sa Presudom Ustavnog suda se još uvijek nije desila.

Usvajanjem Zakona o roditeljima njegovateljima u FBiH u septembru 2021. godine načinjen je pozitivan iskorak u priznavanju statusa „roditelja njegovatelja“ roditelju djece sa 100 posto invaliditetom koje ne može samo udovoljiti svojim osnovnim životnim potrebama. Prema usvojenom Zakonu, roditelj koji je nezaposlen i prijavljen na evidenciju nadležne službe za zapošljavanje i to do njegove navršene 65. godine života neovisno od godine starosti tog djeteta, od 1. januara 2022. godine ima pravo na mjesečnu naknadu u iznosu od najniže plate u FBiH (406 KM), uz pripadajuće doprinose za penzijsko-invalidsko, zdravstveno osiguranje i osiguranje za vrijeme nezaposlenosti. Za provedbu Zakona potrebno je na godišnjem nivou iz federalnog budžeta izdvojiti 27.248.000 KM.

Zbog fragmentiranosti sistema socijalne i dječije zaštite diskriminacija djece u FBiH je i dalje prisutna u pogledu ostvarivanja prava na dječiji dodatak. Visina dječijeg dodatka se razlikuje od kantona do kantona u rasponu od 0¹¹⁵ do 55¹¹⁶ KM po djetetu mjesečno. Dječiji doplatok dodjeljuje se na imovinskom cenzusu u odnosu na prihodovni prag koji određuje organ starateljstva, a koji je takođe različit po kantonima. IOLJP BiH smatra da iznosi naknade koji se odvajaju za dječiji dodatak ne mogu značajno doprinijeti smanjenju siromaštva djece.¹¹⁷

Usvajanjem izmjena i dopuna Zakona o dječijoj zaštiti na području BD BiH derogirana su prava djece na socijalnu sigurnost. Pravo na dječiji dodatak ukinuto je za djecu koja iz bilo kog razloga nisu uključena u obrazovni proces ili ga redovito ne pohađaju, odnosno za djecu koja načine težu povredu školske discipline. Zakonodavac je ove izmjene pravdao činjenicom da sve veći broj romska djeca neopravdano izostaju sa nastave te da je ovo način „discipliniranja“ romskih roditelja i djece. IOLJP BiH je povodom konkretne situacije izrazila svoju zabrinutost i Skupštini BD BiH ukazala da se sa predloženim zakonskim rješenjem otvaraju brojna pitanja kršenja i ugrožavanja prava djeteta na području BD BiH i postupanja koja nisu u skladu sa međunarodnim standardima.¹¹⁸ Preporuka Ombudsmana koja je upućena Vladi BD BiH da u svojstvu predlagača zakona uputi izmjene i dopune zakona o dječijoj zaštiti, kako bi pravo na dječiji dodatak ostvarila sva djeca, do navršenih 18 godina još uvijek nije realizovana.

¹¹⁵ Dječiji dodatok u Zapadno-hercegovačkom kantonu se ne isplaćuje.

¹¹⁶ Iznos dječijeg dodatka u Posavskom kantonu

¹¹⁷ Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH, Specijalni izvještaj o stanju ostvarivanja prava djeteta na dječiji dodatak u BiH; dostupno na: https://www.ombudsman.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2021090910252674bos.pdf

¹¹⁸ Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH, akt broj: IO-K-BL-360/21 od 14.07.2021. godine

¹¹⁹ Bilo bi potrebno detaljnije istraživanje da bi se saznalo ko od domaćih i stranih institucija finansira rad dnevnih centara.

Ostvaren je napredak u pogledu alternativnog zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja. Nakon usvajanja federalnog Zakona o hraniteljstvu, broj djece koja se smještaju u hraniteljske porodice u 2020. godini u KS bio je za 300% veći od broja smještaja u prethodnoj godini. Entitetska i kantonalna ministarstva, u čijoj je nadležnosti socijalna zaštita, provela su obuke o hraniteljstvu, dok je nekoliko domova za djecu počelo proces transformacije koji prati i uspostavljanje usluga za zaštitu djece i porodica koji treba da budu zamjena za dugotrajnu institucionalnu brigu (materinski dom, dnevni centri za djecu u riziku od razdvajanja, mobilni timovi i sl.).

Osobe sa invaliditetom

Nije bilo izmjena zakonodavstva s ciljem usklađivanja s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom (Konvencija) koja bi doprinijela uklanjanju prepreka i izjednačavanju mogućnosti osoba s invaliditetom za ravnopravno učešće u društvu i ostvarivanje njihovih prava. I dalje nema sistemskih obuka javnih službenika o ljudskim pravima osoba s invaliditetom. Lokalne vlasti i međunarodna zajednica ne reaguju kad strani donatori i domaće institucije¹¹⁹ finansiraju usluge mnogobrojnih dnevnih centara koji segregiraju djecu i mlade s invaliditetom kao rješenja koja nisu u skladu s Konvencijom.

Nije bilo napora vlasti u implementiranju strategije za izjednačavanje položaja osoba s invaliditetom. Izvjestan pomak napravljen je po pitanju pristupačnosti web stranica institucija zakonodavne i izvršne vlasti osobama s invaliditetom, ali je potrebno učiniti dodatni napor kako bi sadržaji na ovim stranicama zadovoljavali sve propisane standarde pristupačnosti i bili u skladu sa Direktivom (EU) 2016/2102 Evropskog parlamenta i vijeća o pristupačnosti internetskih stranica i mobilnih aplikacija tijela javnog sektora¹²⁰.

Vijeće za osobe s invaliditetom BiH koje je ustanovljeno u skladu s članom 33. Konvencije s ciljem monitoringa primjene Konvencije u našem društvu, skoro da je nevidljivo i nepoznanica je da li to tijelo uopšte postoji i šta radi. Zbog nepostojanja definicije osobe s invaliditetom ne zna se njihov broj u BiH. Ne postoje sistematizirani podaci o osobama s invaliditetom, razvrstani po različitim osnovama kao što su pol, socijalni status, uslovi stanovanja vezani za pristupačnost prostora, potrebama osobe s invaliditetom za personalnom asistencijom ili drugim sistemima podrške. Svaka institucija prati svoje kriterije i po osnovu njih iznosi brojeve.

Žene i djeca s invaliditetom su ugroženiji dio osoba s invaliditetom. Njihovi uslovi života, izloženost nasilju, potrebe za asistencijom ili stručnom podrškom su nepoznanica, jer se invaliditet kao karakteristika ne uzima u obzir prilikom prikupljanja različitih informacija od strane socijalnih službi, organa reda i zakona, zdravstvenih institucija, itd. Rijetka istraživanja koja su se bavila nasiljem nad ženama s invaliditetom pokazuju da su žene sa intelektualnim poteškoćama posebno ranjiva kategorija, te da se nasilje nad ženama s invaliditetom manifestuje kroz različite oblike – od uskraćivanja pomoći, izgladnjivanja, prijetnji da će ostati same na ulici bez ičije pomoći, do uskraćivanja informacija koje se tiču tijela i seksualnog zdravlja, prinudnog davanja kontraceptivnih sredstava i prinudne sterilizacije. Žene s invaliditetom se uče da budu poslušne i da ne preispituju autoritete: roditelje, staratelje, pružaoce usluga, učitelje, sve ljude u svom životu¹²¹.

120 Osnovni paket koji podrazumijeva odabir veličine slova, izgled stranice i kontrast u svoje web stranice integrirali su: Predsjedništvo BiH, Parlamentarna skupština BiH, Vijeće ministara BiH, Narodna skupština RS i Vlada Federacije BiH. Ovo je učinjeno na inicijativu nevladinih organizacija, u sklopu projekta „Ravnopravno različiti“: <https://ravnopravnorazliciti.org/2021/10/27/prirucnik-kratke-upute-za-poboljsanje-pristupacnosti-web-stranica-baziranih-na-wordpress-platforni/>

121 Izlaganje članice Koordinacionog odbora Ženske mreže BiH Vere Zih, na konferenciji „Nulta tolerancija na nasilje nad ženama, solidarnost i podrška“, 7. marta u Sarajevu. Zih je istakla da dodatni problemi koji prate prijavljivanje i procesuiranje slučajeva nasilja nad ženama s invaliditetom se tiču stereotipa službenika o osobama s invaliditetom, nepovjerenja u izjave žena s invaliditetom kao prijaviteljki seksualnog nasilja, manjka empatije i manjka poznavanja komunikacijskih tehnika sa ženama s invaliditetom.

U BiH je i dalje na snazi diskriminacija osoba s invaliditetom po uzroku nastanka invaliditeta. Tako osobe koje su tokom rata stekle invaliditet, uživaju znatno veći obim prava od osoba koje su isti invaliditet stekle prije ili nakon rata. Osim po uzroku nastanka invaliditeta, postoje znatne razlike i u statusu i obimu prava koja osobe s invaliditetom uživaju na različitim nivoima vlasti. Život u zajednici, koji bi omogućio dostojanstveniji i nezavisniji život osoba s invaliditetom, a takođe je još uvijek dio aktivnosti koji sprovode i finansiraju nevladine organizacije i domaći i strani donatori. Naše vlasti vrlo rijetko govore o deinstitutionalizaciji generalno, a naročito ne u kontekstu nezavisnog življenja.

Manji napredak se uočava na polju pristupačnosti gdje vlasti u većim gradovima ulažu određena sredstva u izgradnju pristupačnih trotoara, zvučnih semafora i pristupačnog prevoza, ali i dalje većina javnih prostora ostaje neprilagođena osobama s invaliditetom.

Izvestan pomak po pitanju uključivanja osoba sa invaliditetom u procese odlučivanja je napravljen u Tuzli¹²², Trebinju i Sarajevu, gdje su na nivou jedinica lokalne samouprave formirana savjetodavna tijela (imenovani savjetnici) za pitanja invaliditeta. U manjem obimu usluge personalne asistencije obezbjeđuju se kroz sistem socijalne zaštite u RS, dok u FBiH usluge personalne asistencije postoje samo zahvaljujući projektima nevladinih organizacija.

Sistem obrazovanja u redovnim osnovnim i srednjim kao i stručnim školama se premalo i presporo prilagođava različitim potrebama učenika, a naročito učenicima s invaliditetom. Nije uvedena obaveza razumnog prilagođavanja nastavnog procesa djeci i mladima s invaliditetom u propise obrazovnog sistema, kao što se i ne alociraju dovoljna sredstva u budžetu za osiguranje inkluzivnog obrazovanja djece i mladih s invaliditetom u redovnim školama. U isto vrijeme, ogromna sredstva u budžetima se usmjeravaju za specijalne škole i zavode kao oblike obrazovanja koji jasno segregiraju djecu i mlade s invaliditetom.

Kvalitet obrazovanja utiče na zapošljavanje osoba s invaliditetom, međutim ne postoje tačni podaci o broju mladih i ostalih zaposlenih osoba s invaliditetom. Ono što dodatno utiče na smanjeno zapošljavanje mladih osoba s invaliditetom jeste i činjenica da mladi s invaliditetom često gube poslovnu sposobnost kako bi sačuvali pravo na porodičnu penziju. Na ovaj način roditelji obezbjeđuju kakvu takvu sigurnost za budućnost njihove djece, a uskraćuju im mogućnost da rade i time budu uključeni u društvo.

Pristup zdravstvu osoba s invaliditetom, a posebno žena i djece s invaliditetom je otežan zbog nepristupačnosti objekata i opreme i neobrazovanosti zdravstvenog osoblja o načinu ophođenja prema osobama s različitim invaliditetom. U konačnici, ne postoji nikakva odgovornost zdravstvenog osoblja u odnosu prema pacijentima općenito, pa tako i prema osobama s invaliditetom.

Prava LGBTIQ osoba

Imajući u vidu zakonska i podzakonska rješenja, pravni položaj LGBTIQ osoba u BiH tokom 2021. godine generalno nije unaprijeđen. Nije usvojen Akcioni plan za unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda LGBTIQ osoba u BiH za period 2021.-2023. koji je 2020. godine koje je izradilo MLJPI BiH uz podršku Vijeća Europe i EU.

¹²² Grad Tuzla: Formiran Savjet za osobe sa invaliditetom na području grada Tuzle. Informativni centar za osobe sa invaliditetom "Lotos" Tuzla, 08.02.2021., dostupno na: <https://www.ic-lotos.org.ba/index.php/9-uncategorised/684-grad-tuzla-formiran-savjet-za-osobe-sa-invaliditetom-na-podrucju-grada-tuzle>

Interresorna vladina radna grupa zadužena za analizu propisa u okviru kojih istospolni parovi iz životne zajednice mogu ostvariti svoja prava koja proizilaze iz Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda se u toku 2021. godine sastala 3 puta. Rezultat rada ove grupe je "Izvještaj o radu sa prijedlogom propisa koje je potrebno donijeti na području FBiH kako bi istospolni parovi iz životne zajednice mogli ostvarivati svoja prava koja proizilaze iz Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda" iz februara 2021. godine. Pomenuti izvještaj sadrži Zaključak o donošenju "Zakona o životnim zajednicama osoba istog spola FBiH" koji bi predstavljao lex specialis u odnosu na ostale pozitivne propise u BiH. Nakon izvršene analize, Interresorna radna grupa je predložila Vladi FBiH da usvoji zaključak kojim bi se:

1. Usvojio Izvještaj o radu Interresorne radne grupe
2. Zadužilo Federalno ministarstvo pravde da imenuje interesornu radnu grupu za izradu Zakona o životnim zajednicama osoba istog spola FBiH uz preporuku da se prilikom izrade zakona u obzir uzme model zakona koji je sačinio Sarajevski otvoreni centar
3. Zadužio Ured za informisanje Vlade FBiH da Izvještaj o radu Interresorne radne grupe postavi na web stranici Vlade FBiH.

Bitno je naglasiti da do trenutka pisanja ovog izvještaja Vlada FBiH nije usvojila predloženi zaključak.

HUMAN
RIGHTS
PAPERS

Paper 63

Tokom 2021. godine uspostavljeni su kontakt tužitelj_ice za prijavljivanje krivičnih djela zločin iz mržnje počinjen na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta pri Tužilaštvu HNK, TK¹²³. U avgustu 2021. godine održana je druga Povorka ponosa, jer 2020. godine zbog epidemiološke situacije nije mogla biti održana protestna šetnja. Ministarstvo unutrašnjih poslova KS treću godinu zaredom nalaže dodatne mjere sigurnosti, koje nisu nametane nijednom drugom protestu okarakterisanom kao skup visokog rizika. U drugim slučajevima su troškovi bili pokriveni iz budžeta nadležnih institucija. Stavljanjem ovih mjera sigurnosti na teret organizatora, poručuje se da država nema kapaciteta ili ne želi da pruži potpunu sigurnosnu zaštitu LGBTIQ osobama i drugim učesnicima/ama povorke ponosa. Na zahtjev Organizacionog odbora Bh. povorke ponosa kabinet premijera KS i načelnika općine Centar Sarajevo su pokrili troškove dodatnih mjera sigurnosti.

S tim u vezi, hitno treba usvojiti izmjene i dopune Zakon o javnom okupljanju u KS, u skladu sa međunarodnim standardima, kako ova podrška ne bi bila izuzetak, već bi zakon omogućavao uživanje slobode okupljanja bez stavljanja bilo kojeg tereta građanima_kama. Organizacioni odbor Bh. povorke ponosa je pored zahtjeva o donošenju zakona o istospolnom partnerstvu zahtijeva i adekvatnu regulaciju pitanja tranzicije trans osoba i uspostavljanje medicinskog tima u BiH koji bi u potpunosti obezbijedio proces tranzicije pokriven troškovima javnog budžeta.

Poštivanje i zaštita manjina i kulturnih prava

Izbjeglice i raseljena lica

U BiH nije zabilježen značajan iskorak kada je u pitanju usklađivanja domaćeg

123 Imenovana kontakt osoba u Tužilaštvu Tuzlanskog kantona za slučajeve zločina iz mržnje prema LGBTI osobama. Sarajevski otvoreni centar, 23.07.2021., dostupno na: <https://soc.ba/imenovana-kontakt-osoba-u-tuzilastvu-tuzlanskog-kantona-za-slucajeve-zlocina-iz-mrznje-prema-lgbti-osobama/>

zakonodavstva s evropskim standardima koji se odnose na osnovna prava izbjeglica i raseljenih lica te nacionalnih manjina. To znači da nije bilo napretka u implementaciji prioriteta broj 13 koji se odnosi na ranjive grupe.

I dalje postoje problemi u realizaciji pristupa pravima izbjeglih i raseljenih osoba iz oblasti predviđenih u Revidiranoj strategiji Aneksa 7 Dejtonskog mirovnog sporazuma¹²⁴ koji nije u potpunosti implementiran kada su u pitanju utvrđeni strateški ciljevi¹²⁵ od 1 do 4, u oblastima: rekonstrukcije stambenih jedinica, zatvaranja kolektivnih centara i rješavanja pitanja alternativnog smještaja i socijalnog stanovanja sa posebnim akcentom na probleme raseljenih osoba i izbjeglica i stambenog zbrinjavanja ranjivih kategorija povratnika; dovršetka procesa povrata imovine i stanarskih prava; elektrifikacije povratničkih naselja i pojedinačnih stambenih jedinica povratnika; rekonstrukcije infrastrukture u mjestima od interesa za povratak; zdravstvene zaštite; socijalne zaštite; ostvarivanja prava na školstvo; prava na rad i upošljavanje; sigurnosti i deminiranja područja povratka; prava na naknadu štete raseljenim osobama, izbjeglicama i povratnicima.

Preporuka je realiziranje preporuka i prijedloga mjera za unapređenje pristupa pravima izbjeglica, raseljenih osoba i povratnika u skladu sa poglavljem III. Revidirane strategije Aneksa 7. Dejtonskog mirovnog sporazuma¹²⁶.

Nacionalne manjine

I dalje su prisutne administrativne prepreke u ostvarivanju prava romske populacije. Zakon o izmjenama i dopunama zakona o prebivalištu i boravištu državljana BiH¹²⁷ iz 2015. godine ostaje jedna od najvećih prepreka za ostvarivanje prava, s obzirom da veliki broj osoba romske nacionalnosti ne posjeduje imovinu ili žive u napuštenim, improvizovanim ili nelegalizovanim objektima, zbog čega im je uskraćena mogućnost prijave prebivališta i mogućnost dobijanja identifikacionih dokumenata, koja su preduslov za ostvarivanje svih ostalih građanskih prava (zdravstvena zaštita, socijalna zaštita, obrazovanje itd.). Vlada FBiH je u 2021. g. usvojila Odluku¹²⁸ o usvajanju programa utroška sredstava sa kriterijima raspodjele sredstava „Tekući transfer drugim nivoima vlasti i fondovima – zdravstvena zaštita Roma u FBiH“¹²⁹ čija je svrha pružanje adekvatne zdravstvene zaštite osobama romske nacionalnosti koji nemaju stalno prebivalište, odnosno boravište u FBiH, pod jednakim uvjetima kao i za ostale grupacije stanovništva koje su izložene povećanom riziku od obolijevanja. Međutim, i dalje nije riješen problem zdravstvene zaštite osoba romske nacionalnosti koje imaju uredno prijavljeno prebivalište, a nisu obuhvaćeni Zakonom o zdravstvenom osiguranju FBiH¹³⁰.

U 2021. godini usvojene su izmjene Zakona¹³¹ kojim se utvrđuje postupak utvrđivanja vremena i mjesta rođenja za lica koja nisu upisana u Matičnu knjigu rođenih, a vrijeme i mjesto svog rođenja ne mogu da dokažu na način predviđen propisima kojima se uređuje vođenje matičnih knjiga. Iako zakon načelno omogućuje osobama u riziku od apatridije koje ne posjeduju materijalne dokaze o svom rođenju, u najvećem broju osobama romske nacionalnosti, da se upišu u matične knjige i dobiju pravni identitet, isti

124 Više na: <http://www.mhrr.gov.ba/pdf/izbjeglice/revidirana%20strategija%20bih%20za%20provedbu%20aneksa%20vii%20dms.pdf>

125 Strategijom su utvrđeni sljedeći STRATEŠKI CILJEVI: 1. Dovršenje procesa povratka izbjeglica iz BiH i raseljenih osoba u BiH; 2. Realiziranje povrata imovine i stanarskih prava; 3. Dovršenje procesa rekonstrukcije stambenih jedinica za potrebe povratka; 4. Osiguranje uvjeta održivog povratka i procesa reintegriranja u BiH

126 Revidirana strategija Aneksa 7. DMS, okt. 2008. godine (III. str. 28-49)

127 Službeni glasnik BiH, br. 32/01, 56/08 i 58/15

128 Službene novine Federacije BiH, broj: 27/21

129 U pogledu ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu, a u cilju implementacije člana 12. Zakona o zdravstvenoj zaštiti Federacije BiH (Službene novine Federacije BiH, broj: 46/10 i 75/13) kojim se izdvajaju lica romske nacionalnosti koja nemaju stalno mjesto prebivališta, odnosno boravišta, kao posebnoj kategoriji stanovništva kojoj se omogućava pristup zdravstvenoj zaštiti, Vlada Federacije BiH je i u prošloj godini usvojila odluku kojom se izdvajaju određena sredstva iz Budžeta FBiH

130 Službene novine Federacije BiH, broj: 30/97, 7/02, 70/08 i 48/11, 36/18

131 Zakon o vanparničnom postupku Federacije BiH (Službene novine Federacije BiH, broj: 2/1998, 39/2004, 73/2005, 80/2014 i 11/2021)

je manjkav iz razloga jer propisuje obavezno medicinsko vještačenje i plaćanje troškova postupka koji idu na teret podnosioca prijedloga, u najvećem broju osoba u potrebi. Preporuka je da se u postupcima isključi obaveza medicinskog vještačenja, odnosno da podnosioci u postupcima upisa u matične knjige budu oslobođeni plaćanja troškova postupka.

Poglavlje 24: Pravda, sloboda i sigurnost

Borba protiv organizovanog kriminala

Komplikovana administrativna struktura, 13 administrativnih nivoa, odsustvo usklađenog i jedinstvenog pristupa u BiH evidentno je i u institucionalnom uređenju za borbu protiv organizovanog kriminala. Kao što je navedeno i u Izvještaju EK o napretku BiH za 2021. godinu, i OECD su ustanovile da nije bilo napretka u međusobnom usklađivanju propisa koji se tiču policije na svim nivoima, da je pravni okvir za borbu protiv organizovanog kriminala samo djelimično usklađen sa acquisem EU, te da je potrebno uskladiti domaće propise sa direktivama EU o borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma (AML/CFT). BiH je u januaru 2020. godine usvojila Strategiju za borbu protiv trgovine ljudima za period 2020-2023. Još uvijek ne postoji strateški okvir za rješavanje kibernetičkog kriminala, a strategija postoji samo u RS.

Neusklađenost krivičnih zakona u zemlji ozbiljno umanjuje kapacitete za efikasno razbijanje kriminalnih organizacija, a što je dodatno pogoršano slabom institucionalnom koordinacijom. Kao rezultat toga postoji sistemski nedostatak operativne saradnje i veoma ograničena razmjena obavještajnih podataka, što ostavlja više prostora kriminalnim organizacijama. Ne postoji sveobuhvatna politika za provođenje finansijskih istraga na sistemskoj i pravovremenoj osnovi, a tamo gdje se one provode, rezultati nisu bili značajni.

Istraživanje Centra za istraživačko novinarstvo pokazuje da postojeći okvir za kontrolu tokova novca unutar zemlje, a posebno iznošenje novca u susjedne zemlje ne pokazuje rezultate. Putnici su pred očima carinika od početka 2018. do oktobra 2020. godine izneseno najmanje 37,6 miliona maraka u različitim valutama.¹³² Zbog nepostojanja saradnje sa kolegama iz susjednih zemalja koji raspolažu podacima carina (pod Upravom za indirektno oporezivanje BiH) ne zna za ovaj novac. Porijeklo novca se ne provjerava ni u slučajevima legalnog prenošenja, pa tako nadležni ne znaju gdje novac odlazi niti odakle je došao.

Tokom 2021, donesena je prvostepena presuda u jednom od najvećih slučajeva organizovanog kriminala u BiH, slučaj Pandora. Sud BiH je prvostepenom presudom osudio Kemal Čauševića, bivšeg direktora UIO BiH, na devet godina zatvora, a oduzet će mu se i imovina vrijedna 1,72 miliona KM te 575.239 KM¹³³. Anes Sadiković, trgovac tekstilom koji je optužen sa Čauševićem, osuđen je na dvije godine zatvora zbog davanja dara i drugih oblika koristi. Sud je oslobodio Čauševića odgovornosti za zloupotrebu položaja. Prema optužnici, Čaušević je favorizirao Sadikovićeve i firme Sedineta Karića, također trgovca tekstilom, koji je prije četiri godine nakon sporazumnog priznanja krivice osuđen na godinu zatvora zbog davanja dara i drugih oblika koristi. Kako CIN prenosi, njihovim firmama su naplaćivane niže cijene po fakturama a roba

132 Keš curi kroz šuplje bh. Granice. Centar za istraživačko novinarstvo, 26.11.2021., dostupno na: <https://cin.ba/kes-curi-kroz-suplje-bh-granice/>

133 Kemal Čaušević osuđen na devet godina zatvora. Centar za istraživačko novinarstvo, 27.05.2021., dostupno na: <https://cin.ba/kemal-causevic-osuden-na-devet-godina-zatvora/>

koju su uvozili nije detaljno pregledavana na carini. Međutim, istraživanje pokazuje da se praksa kriminalnog djelovanja unutar institucije UIO nastavlja. "Pojedini inspektori Uprave za indirektno oporezivanje BiH reketiraju trgovce, koristeći se uhodanim načinom rada – traže novac kako ne bi kontrolisali njihovo poslovanje. Onima koji odbiju dati mito, nezakonito oduzimaju robu."¹³⁴

CIN istraživanje tokova novca kojim se iz firme Bosnalijek novac prebacivao na privatne račune direktora i njemu povezanih osoba, preuzeto je kao jedan dio tužilačke istrage u slučaju Bosnalijek. Direktor Bosnalijeka Nedim Uzunović proveo je mjesec dana u pritvoru Suda BiH zbog opasnosti od bjekstva, prikrivanja dokaza i ometanja istrage o pronevjeri nešto više od 11 miliona KM najveće domaće fabrike lijekova. Osumnjičen je za organizovani kriminal, zloupotrebu položaja, sklapanje štetnih ugovora i pranje novca. Sudske odluke donijete su na temelju dokaza Tužilaštva BiH koji ukazuju da je Uzunović pronevjerio novac kompanije u dva navrata: prvo kao direktor predstavništva „Bosnalijeka“ u Moskvi od 2005. do 2012. godine kada je kompanija bila u većinskom vlasništvu Federalne vlade, a potom i kao generalni direktor u Sarajevu 2016. i 2017. godine dok je bila u rukama ruskih investitora skrivenih iza luksemburškog offshore fonda „Haden“.¹³⁵

Borba protiv terorizma

Strategija za sprečavanje i borbu protiv terorizma je istekla u decembru 2020. godine, a nepostojanje nove takve strategije umanjuje kapacitete zemlje za borbu protiv terorizma i sprečavanje nasilnog ekstremizma. VM BiH je u aprilu 2021. imenovalo radnu grupu za izradu strategije, ali još uvijek nije poznato kad će strategija biti pripremljena i poslata u dalju procedure.¹³⁶

Preporuka da BiH „mora i dalje raditi na borbi protiv terorizma i povećati svoje kapacitete za to“, također je ostala neispunjena. Razlozi za neusvajanje, kako je istražio BIRN BiH, jeste nemogućnost svih aktera da se slože oko definicije desničarskog ekstremizma i uključivanja ove vrste prijetnje u novi strateški dokument¹³⁷. U prethodnom mišljenju EU-a ovo je navedeno kao ključni prioritet: „Naredna strategija treba biti u skladu sa politikama EU, naročito u pogledu prevencije i borbe protiv nasilnog ekstremizma, pokrivajući sve oblike radikalizacije i nasilnog ekstremizma (politički, etno-nacionalni i religijski), te adresirajući ih u aktivnostima na terenu koje su usmjerene na prevenciju/ borbu protiv nasilnog ekstremizma“.

BiH još uvijek nije izgradila adekvatne kapacitete rada u zatvorima kao i nakon izlaska iz zatvora sa zatvorenicima. U prethodnom izvještaju se navodi: „Dostupna je vrlo ograničena pomoć u zatvoru i nakon puštanja na slobodu, za distanciranje od nasilnog ekstremizma. Potrebni su značajni napori da se zatvorenici pripreme za puštanje, uključujući i bivše terorističke borce sa stranih ratišta.“ Ovo pitanje posebno se našlo u žižu javnosti prošle godine izlaskom iz zatvora Bilala Bosnića, jednog od glavnih organizatora odlazaka na strana ratišta, koji je odslužio svoju kaznu od sedam godina i za kojeg su institucije navele da će biti osoba od interesovanja po izlasku¹³⁸.

Uz nedostatak rada sa osobama koje izlaze iz zatvora i neusvajanja Strategije, posebno je istaknut i nedostatak rada s mladima, manjka kapaciteta u školama i eksperata za

134 Šefica i njeni „crnokošuljaši“ za iznude. Centar za istraživačko novinarstvo, 27.06.2021., dostupno na: <https://cin.ba/sefica-i-njeni-crnokošuljasi-za-iznude/>

135 Bosnalijekov novac od Malte do Rusije. Centar za istraživačko novinarstvo, 10.12.2021., dostupno na: <https://cin.ba/bosnalijekov-novac-od-malte-do-rusije/>

136 Više na: <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/rRQ84rj0jX0=>

137 Desničari usporili usvajanje strategije za borbu protiv terorizma. Detektor, 27.01.2022., dostupno na: <https://detektor.ba/2022/01/27/desnicari-usporili-usvajanje-strategije-za-borbu-protiv-terorizma/>

138 Bilal Bosnić je na slobodi. U kakvo okruženje se vratio?. Detektor, 10.09.2021., dostupno na: <https://detektor.ba/2021/09/10/bilal-bosnic-je-na-slobodi-u-kakvo-okruzenje-se-vratio/>

mentalno zdravlje, zbog čega radikalizacija maloljetnika postaje sve izazovniji problem za bosanskohercegovačko društvo s dugoročnim posljedicama, dok fragmentirani ustroj države i zakašnjele i nedovoljno definisane mjere borbe protiv ekstremnih uticaja daju ograničene rezultate¹³⁹.

BiH je u julu imenovala Koordinacijski tim koji bi trebao osigurati uvjete za povratak bosanskohercegovačkih državljana iz Sirije i Iraka – gdje ih se nalazi oko stotinu – ali to do danas nije urađeno, uprkos zahtjevima porodica i lošim uslovima u kojima se nalaze.

U posljednjem izvještaju također je navedeno da BiH treba da ojača kapacitete za procesuiranje terorizma i finansiranja terorizma, kao i da pooštri kazne, i usvoji novi zakon koji će olakšati procesuiranje finansiranja terorizma. U proteklih 12 mjeseci, podignuta je samo jedna optužnica za finansiranje terorizma, nije usvojena poboljšana legislativa, a izrečene kazne za ratovanje na stranim ratištima i dalje su iznosile ispod pet godina zatvora¹⁴⁰.

Zakonita i nezakonita migracija

Tokom 2021. godine usvojene su izmjene i dopune Zakona o strancima BiH u hitnoj proceduri uz obrazloženje da je zasnovan na principima zakonitosti, hitnosti, sigurnosti i društvene odgovornosti. Usvojene dopune proširuju razloge za protjerivanje s teritorije BiH i dovode u pitanje efikasnu procjenu principa zabrane vraćanja. Zakon o strancima BiH, iako dobrim dijelom usklađen, ipak zahtijeva dalju harmoniziranost sa EU acqius. Strategijom i akcionim planom o migracijama i azilu za period 2021-2025 koja je u procesu izrade predviđene su dalje izmjene Zakona o strancima BiH, ali i Zakona o azilu BiH, prilikom čega su kao dvije ključne oblasti koje zahtijevaju dodatno usklađivanje prepoznate pravo na spajanje s porodicom lica pod supsidijarnom zaštitom, kao i pravo na putnu ispravu ove kategorije osoba.

Tokom 2021. godine evidentiran je dolazak 15.740 stranaca, dok je od početka 2018. godine do danas ukupno identifikovano 85.153 stranaca u BiH.¹⁴¹ Međunarodna organizacija za migracije (IOM) u koordinaciji sa Službom za poslove sa strancima rukovodi raspoloživim smještajnim resursima. Zvanični podaci IOM-a govore da prema zemljama porijekla najviše osoba u pokretu dolazi iz Afganistana 28%, iz Pakistana 27% , a onda slijede Iran 7%, Bangladeš 5% i Irak 2%. Evidentan nedostatak kapaciteta nadležnih institucija i dalje usporava rad i onemogućava blagovremeno djelovanje, zbog čega je neophodno da BiH poduzme sve potrebne aktivnosti kako bi unaprijedila institucionalne i koordinacijske poteškoće. Upravljanje migracijama i azilom treba da bude realizirano s državom na čelu, dok teret migracionih tokova treba biti ravnomjerno raspoređen. Sporazum o readmisiji BiH s Pakistanom stupio je na snagu 2021. godine čime je omogućen povratak državljana ove zemlje koji ilegalno borave u BiH.¹⁴² Pandemija je generalno usporila procedure readmisije zbog suspenzija koje su uvele brojne zemlje.

139 Znakovi radikalizacije u školskoj dobi enigma za bh. obrazovni system. Detektor, 06.08.2021., dostupno na: <https://detektor.ba/2021/08/06/znakovi-radikalizacije-u-skolskoj-dobi-enigma-za-bh-obrazovni-sistem/>

140 BIRN objavio Bazu podataka o terorizmu i stranim boricima na Zapadnom Balkanu. Detektor, 19.03.2021., dostupno na: <https://detektor.ba/2021/03/19/birn-objavio-bazu-podataka-o-terorizmu-i-stranim-boricima-na-zapadnom-balkanu/>

141 Više na: UNHCR BiH Operational update - December 2021.pdf

142 Više na: <http://www.msb.gov.ba/vijesti/scoopstenja/default.aspx?id=20666&langTag=bs-BA>

Osobe u pokretu

Zbog veoma restriktivne politike zemalja EU vezane za prihvatanje osoba u pokretu i represivnih mjera koje poduzimaju na granicama, posebno onih od strane policije i granične službe Hrvatske, produženo je vrijeme koje osobe u pokretu provode u BiH. Radi se uglavnom o onima koji iz više puta nisu uspjeli da uđu u zemlje EU koje i predstavljaju njihovu ciljanu destinaciju. BiH je zadržala karakter tranzitne zemlje koja se sve više suočava sa problemom organizovane trgovine ljudima i seksualnom eksploatacijom pripadnika ove populacije. Posebno su ugrožena djeca bez pratnje, kojih ima 7% u odnosu na ukupan broj osoba u pokretu, i žene koji predstavljaju lake mete kako domaćih kriminalaca tako i organizovanih grupa koje čine pripadnici osoba u pokretu.

Početkom 2021. ukupan broj osoba u pokretu bio je između 4.500 do 6.000. Većina njih je bila smještena u neuslovne kampove od kojih je najlošiji bio kamp Lipa. Nakon što je ovaj kamp izgorio u decembru 2020. godine oko 500 osoba u pokretu našlo se u veoma nezavidnoj situaciji. Oni su tokom januara 2021., na temperaturama nižim od 15 stepeni, na potpuno uništenom prostoru kampa 25 dana bili izloženi nehumanom tretmanu. Poslije višednevnih protesta građana Unsko-sanskog kantona (USK) i odbijanja kantonalnih vlasti da se oni premjeste u nekadašnji kamp Bira, vlasti nisu predložile alternativno rješenje za njihov smještaj. Pored njih u tom trenutku je još oko 2.500 osoba u pokretu dočekalo zimu u napuštenim objektima i improviziranim kampovima u Bihaću i Velikoj Kladuši. Pokušaji da se dio njih premjesti na novu lokaciju, u kasarnu u Bradini, odbile su lokalne vlasti, a mještani su organizovali proteste. Pregovori gdje će se osobe u pokretu premjestiti i izmještanje trajalo je danima, a na kraju je postignut dogovor da se prebace u kampove Ušivak i Blažuj. U tom trenutku kamp Blažuj bio je potpuno popunjen, a dodatni kapaciteti su improvizovani što je dovelo do negodovanja osoba koje su već bile smještene u njemu.

U decembru 2021. godine broj osoba u pokretu u BiH procijenjen je na oko 3.500 od čega se oko 1000 njih nalazi u neevidentiranim kampovima ili sami plaćaju svoj smještaj. Najveći broj njih je i dalje u USK jer je on geografski najbliži granici sa EU. Krajem godine, a zbog manjeg priliva osoba u pokretu postojeći smještajni kapaciteti u pet zvaničnih kampova nisu u potpunosti bili popunjeni. Zbog svog položaja i udaljenosti od gradskih naselja i dalje je najmanje popunjen centar Lipa koji je poslije požara u 2020. godini renoviran i otvoren u novembru 2021. godine. I dalje postoji veći broj nelegalnih kampova na kojima se privremeno okupljaju oni koji žele biti što bliže granici, a uslovi u kojima žive su katastrofalni. Međutim, njihov broj se smanjuje u odnosu na prethodni period, posebno dolaskom zimskih mjeseci. Procjena je da se oko 250 osoba uvijek nalazi u nekom od ovih tranzitnih privremenih kampova.

Briga o djeci bez pratnje i dalje predstavlja najveći izazov i za međunarodne organizacije i domaće institucije. Naime, u skladu sa međunarodnim standardima za zaštitu djece ovoj kategoriji je neophodno obezbijediti pravnu zaštitu, a shodno njihovim potrebama i uzrastu adekvatan smještaj, pristup obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i psihološkoj pomoći. U odnosu na prethodni period sa centrima za socijalni rad koji imaju obavezu dodjeljivanja starateljstva i staranja o djeci u pokretu uspostavljena je bolja saradnja, ali i dalje je evidentan manjak socijalnih radnika, tj, preveliki je broj djece dodijeljen

jednom socijalnom radniku. Posebno ranjivu grupu čine LGBTIQ osobe u pokretu koje pored diskriminacije zbog svog migrantskog statusa trpe i diskriminaciju zbog svoje seksualne orijentacije i rodnog identiteta, a u velikom broju slučajeva i nasilje.

Pristup zdravstvenoj zaštiti obezbijeđen je za one koji su smješteni u kampove, dok se još uvijek jako veliki broj odraslih i djece nalazi u stanju potrebe. Posebno su ranjive osobe koje imaju hronične bolesti, trudnice, djeca i starije osobe. Situacija je dodatno usložnjena zbog pandemije uzrokovane virusom Covid-19 i ponovo je vidljivo da su upravo osobe u pokretu zbog uslova u kojima žive bile najviše izložene riziku od zaraze. Pristup hrani i higijenskim potrepštinama ovisi od mjesta gdje su osobe u pokretu smještene. Velika je uloga humanitarnih organizacija i volontera koji su brinuli da obroci dođu do svih, pa i onih koji su u nelegalnim kampovima. Međutim, zbog svog angažmana rad volontera bio je izložen kritici lokalnih vlasti, a mnogi od njih su bili izloženi govoru mržnje i dobijali su prijetnje po svoju sigurnost od različitih organizovanih grupa.

Ono što i dalje zabrinjava je da tranzicija odgovornosti i obaveza vezanih za brigu o osobama u pokretu još uvijek nije prešla sa međunarodnih organizacija na institucije države. Bezbjednost i dostojanstvo osoba u pokretu nije ni približno na nivou koje garantuju međunarodni standardi koje je BiH prihvatila. I dalje se veliki broj usluga pruža putem međunarodnih i domaćih humanitarnih organizacija te grupa volontera koji rade direktno na terenu sa osobama u pokretu.

Azil

BiH se već nekoliko godina suočava sa fenomenom miješanih migracija gdje većina migranata i izbjeglica koristi teritorij zemlje u svrhu tranzita, dok manji broj pokazuje interes za ostankom i pristupanjem postupku azila. S tim u vezi, ogromna neproporcionalnost između broja iskazanih namjera za podnošenje zahtjeva za azil i formalno podnesenih zahtjeva za azil rezultat je brojnih faktora i specifičnosti. Neki od njih se vezuju za ličnost migranata i izbjeglica, ali s druge strane su i ozbiljni nedostaci i prepreke koje i dalje postoje u praksi u pristupu postupku azila u BiH. Usljed velikog broja stranaca na teritoriji BiH evidentirane su brojne poteškoće u upravljanju migracionim tokovima, uključujući nedostatak kadrovskih kapaciteta u relevantnim institucijama, kao i neharmonizirano postupanje i primjena važećih propisa iz oblasti azila.

Velikom broju izazova treba svakako dodati kompleksnu državnu strukturu i činjenicu da su pojedini kantoni osjetili čitav teret migracionog pritiska, iako je oblast migracija i azila u nadležnosti države. Ministarstvo sigurnosti BiH tvrdi da je ovladalo tzv. "migrantskom krizom u BiH", ali je najveći broj izbjeglica i migranata i dalje skoncentriran u KS i USK, pa se opravdano može reći da je istovremeno i pritisak zahtjeva za uslugama i asistencijom veći nego u drugim dijelovima države. Svi trenutno postojeći prihvatni centri se nalaze na području FBiH, a postupak azila odvija se pred Sektorom za azil, Ministarstva sigurnosti BiH, sa sjedištem u Sarajevu. Vlasti RS-a i dalje odbijaju pristup migrantima na teritoriju ovog entiteta.

Služba izdaje potvrde o iskazanoj namjeri za azil, odnosno omogućava iskazivanje namjere bez prethodne provjere da li stranac doista želi podnijeti zahtjev za azil i bez

adekvatnog informisanja o svrsi izdatog dokumenta. Zbog toga veliki broj stranaca nema jasnu predstavu o dokumentu koji im se izdaje, a što stvara konfuziju kod istih kada je u pitanju legalan boravak u BiH.

Dužina čekanja na podnošenje zahtjeva za azil i postupak registracije varira od lokacije do lokacije¹⁴³, s izuzetkom što lica koja ostvare smještaj u PPC Blažuj i koja još uvijek nemaju pravo pristupa postupku azila. Navedeno rezultira neizvjesnim statusom brojnih stranaca koji su bez vlastitog izbora dovedeni u poziciju da od decembra 2019. godine, kao momenta otvaranja centra, još uvijek čekaju na ostvarenje zagarantovanih prava i rješenje statusnih pitanja. U PPC Blažuj se smještaju samo punoljetna lica muškog spola.

Kompleksna državna struktura i ogroman teret migracionih kretanja na nedovoljne kapacitete države, kao i neravnomjerna podjela odgovornosti unutar državnog teritorija značajni su faktori koji usporavaju ili u određenim slučajevima onemogućavaju pristup postupku azila. Činjenica jeste da najveći broj migranata i izbjeglica koristi BiH kao tranzitni teritorij prema zemljama EU, međutim oni koji odluče da traže azil u BiH moraju imati omogućen pristup postupku bez rezervi ili ograničenja.

Kako bi se obezbijedila primjena kako domaćeg tako i međunarodnog pravnog okvira i s tim u vezi neometan pristup postupku azila i pripadajućim pravima potrebno je da BiH i njeni nadležni organi u oblasti migracija i azila osiguraju izdavanje potvrde o iskazanoj namjeri o traženju azila u BiH u skladu sa Zakonom o azilu, osigurati ujednačenu primjenu zakonskih odredbi u pogledu pristupa postupku azila bez obzira na smještajnu lokaciju lica zainteresiranih za postupak i osigurati dovoljne kapacitete postupajućih službenika kako bi se osigurao neometan rad i pristup postupku azila bez odlaganja, kao i obezbijediti djelotvorno informisanje lica koja iskažu namjeru za azil, te unaprijediti razmjenu informacija u oblasti migracija i azila.

Poglavlje 5: Javne nabavke

Tokom 2021. godine je u parlamentarnu proceduru upućen Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o javnim nabavkama (nepromijenjenog od 2014. Godine), a njegovim usvajanjem bi se napravio korak ka usklađivanju sa Direktivom EU iz 2014. godine. Pored toga, i dalje je neophodno jačanje kapaciteta nadležnih institucija za provedbu zakona iz oblasti javnih nabavki, što je jedan od uslova ispunjavanja ključnih prioriteta.

VM BiH je u februaru 2021. godine usvojilo Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o javnim nabavkama (ZIDZJN), koji je još 2018. godine pripremila Radna grupa za izradu Nacrta ZIDZJN. Nakon usvajanja isti je upućen u PS BiH, a da bi isti stupio na snagu čeka se njegovo usvajanje i u drugom čitanju Doma naroda PS BiH. Aktuelni Prijedlog ZIDZJN podrazumijeva određena unapređenja, međutim ne sadrži određene antikorupcijske odredbe koje su postojale u prvobitnom Nacrtu, a obuhvatale su dodatni set sankcija i jači nadzor nad provođenjem zakona.

Na osnovu višegodišnjeg praćenja funkcionisanja sistema i praksi javnih nabavki u BiH, civilno društvo uputilo je svoje prijedloge na ZIDZJN koji se prvenstveno odnose

¹⁴³ Smještajne jedinice i kapaciteti za tražitelje azila i migrante: Centar za prihvrat i smještaj tražitelja azila (Azilantski centar Delijaš), osnovan u okviru Ministarstva sigurnosti kao specijalizirana ustanova namijenjena za prihvrat i smještaj tražitelja azila u BiH; Izbjegličko-prihvatni centar Salakovac (IPC Salakovac) osnovan u okviru MLJPI BiH kao ustanova za prihvrat osoba pod međunarodnom zaštitom. Nakon povećanog broja ulaska stranaca u BiH sporazumom MLJPI i Ministarstva sigurnosti definirani mehanizmi za prihvrat tražitelja azila; Na području KS uspostavljena su dva privremena prihvatna centra Ušivak i Blažuj (u daljem tekstu: PPC Ušivak i PPC Blažuj), oba u ingerenciji Službe za poslove sa strancima; na području USK uspostavljeni su PPC Borići, PPC Miral i PPC Lipa Vanredni šatorski centar Lipa pod ingerencijom Službe za poslove sa strancima. Osim pomenutih centara usluge smještaja pruža i organizacija „Žene sa Une“; na području TK usluge smještaja pruža Centar za pružanje usluga u zajednici „Puž“ dok su usluge smještaja u Međunarodni forum solidarnosti MFS EMMAUS u čijem sklopu djeluje Prihvatni centar Duje trenutno obustavljene.

na unapređenje transparentnosti postupaka javnih nabavki koji se odvijaju po ubrzanim procedurama, jačanje mehanizama za prevenciju korupcije i sprečavanje sukoba interesa, jačanje mehanizma praćenja i nadzora nad cijelim procesom, te pooštavanje sankcija za kršenje zakona kako bi one bile u funkciji odvrćanja aktera od ilegalnih aktivnosti.

Usvajanjem pomenutog Prijedloga vršice se postepena harmonizacija sa direktivama EU u ovoj oblasti, te približiti ispunjavanju jednog od 14 prioriteta iz Mišljenja EK. Odluka o obaveznoj primjeni preferencijalnog tretmana za domaće ponuđače, kojom je BiH kršila Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju nije produžena nakon 1. juna 2021. godine.

Tokom izvještajnog perioda nije usvojena nova Strategija razvoja javnih nabavki, a prethodna je usvojena za period 2016.-2020. Stoga, neophodno je usvojiti novu Strategiju javnih nabavki, te prateći Akcioni plan za podršku implementaciji Strategije, kao i obezbijediti redovne informacije o napretku u implementaciji Akcionog plana i Strategije. Nastavljen je pozitivan trend u razvoju elektronskog Portala javnih nabavki, koji predstavlja izrazito snažan element transparentnosti sistema javnih nabavki.

Kada je riječ o kapacitetima za provedbu i primjenu zakona svakako značajno je napomenuti potkapacitiranost Agencije za javne nabavke (AJN), posebno u dijelu monitoringa i savjetodavnih funkcija. To je potvrđeno i u SIGMA Izvještaju 2021¹⁴⁴ u kojem se navodi nedostatak osoblja i nedovoljni tehnički kapaciteti i u Uredu za razmatranje žalbi, a što je primarni razlog slabog funkcionisanja Ureda za razmatranja žalbi. Stoga, neophodno je jačati kadrovske i tehničke kapacitete AJN i Ureda za razmatranje žalbi, kako bi mogli da izvršavaju nadležnosti utvrđene Zakonom o javnim nabavkama.

Na osnovu zahtjeva za monitoring zainteresovanih strana (OCD, ponuđača, građana) AJN tokom 2021. godine je izvršila praćenje 697 pojedinačnih postupaka javnih nabavki. Na osnovu praćenja upućen je 41 zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka pred nadležnim sudovima protiv ugovornih organa i odgovornih osoba u istim, te 12 prijava nadležnim tužilaštvima zbog potencijalne povrede Zakona o javnim nabavkama i postojanja elemenata krivičnog djela.

AJN započela je praksu objavljivanja informacija o lošoj praksi u provođenju postupaka javnih nabavki u BiH, te upozorila na mogućnost pokretanja postupaka pred nadležnim organima. Tako je upozorila na obavezu objavljivanja planova javnih nabavki na internet stranicama ugovornih organa, nepravilno korištenje računovodstvene skraćenice "KUF" umjesto naziva predmeta nabavke, zatim o praksi pojedinih ugovornih organa koji prave namjerne i svjesne greške u projektnoj dokumentaciji/tehničkoj specifikaciji, a koje se onda naknadno "popravljaju" odnosno "plaćaju" provođenjem netransparentnih pregovaračkih postupaka bez objave obavještenja za dodatne ili nepredviđene radove.

Početak januara 2021. godine Ured za borbu protiv korupcije i upravljanje kvalitetom KS počeo je sa primjenom Uredba o kontroli javnih nabavki u svim institucijama čiji je osnivač KS. Ovime je Ured proglašen nadležnim tijelom za uspostavljen sistem kontrole javnih nabavki u svim ugovornim organima KS. Ured je uspostavio Registar podataka o javnim nabavkama u KS, koji je javno dostupan na web stanici Ureda (www.anticorruptiks.com). Pored javne komponente ovog registra, postoji i interna komponenta

144 Više na: <https://www.sigmaweb.org/publications/Monitoring-Report-2021-Bosnia-and-Herzegovina.pdf>

vidljiva samo zaposlenicima Ureda, sa analitičko-statističkim paketom softverskih alata i implementiranim sistemom upozoravanja (red flag sistem) na eventualne nepravilnosti.

Efikanas sistem pravnih lijekova

Broj zaprimljenih žalbi u Uredu za razmatranje žalbi i dalje kontinuirano raste, a zabrinjavajuća je i dalja nekonzistentnost u donesenim odlukama između tri filijale Ureda, što je potvrđeno i u SIGMA Izvještaju 2021. Dodatno, pojedine odluke su u koliziji sa mišljenjima AJN, zbog čega bi Ured za razmatranje žalbi, zajedno sa AJN trebalo da pronađe modalitete za uspostavljanje mehanizma koordinacije za tumačenje zakona o nabavkama.

Početkom 2021. godine počelo je suđenje za najveću aferu u 2020. godini u BiH, aferu „Respiratori“, dok je u septembru 2021. godine Okružni sud u Banjaluci uhapsio i odredio je pritvor Branislavu Zeljkoviću, direktoru Instituta za javno zdravstvo RS i ostalim osumnjičenima za zloupotrebe položaja u nabavci medicinske opreme na početku pandemije koronavirusa u RS. Osim Zeljkoviću, pritvor je određen i Draganu Dubravcu, direktoru firme „Promeding“, Slavku Bojiću, direktoru „Procontrola“ i Saši Markoviću, vlasniku turističke agencije „Travel for fun“.

Samo nekoliko dana od hapšenja direktora Instituta za javno zdravstvo, desila se jedna od najvećih afera tokom 2021. godine, afera „Kiseonik“, a koja je pokrenuta nakon što se Transparency International u BiH (TI BiH) obratio Agenciji za lijekove i medicinska sredstva BiH kako bi pokrenuli inspeksijski nadzor u bolnici Trebinje, jer je ista zaključila ugovor o javnoj nabavci gasova sa firmom koja se ne nalazi u javno objavljenom registru Agencije kao ovlaštena za promet medicinskim sredstvima i lijekovima. Inspekcija je utvrdila da se tehnički gas koristio u medicinske svrhe čime se ugrožavalo zdravlje pacijenata. Nakon ovog slučaja, utvrđeno je da još najmanje pet dobavljača neovlašteno snabdijevalo medicinskim kiseonikom javne zdravstvene ustanove. Nakon ove afere, Vlada RS uputila je na hitno usvajanje Zakona o lijekovima i medicinskim sredstvima u RS. Međutim, Vlada nije dala opravdane razloge za hitno usvajanje istog, jer već postoji zakon koji uređuje ovu oblasti na nivou BiH. Važeći propisi dopuštaju javnim zdravstvenim ustanovama da postupcima direktno nabave lijekove u situacijama kada to nalažu razlozi hitnosti i zaštita zdravlja stanovništva.

KLASTER 3: KONKURENTNOST I INKLUZIVNI RAST

Poglavlje 19: Socijalna politika i zapošljavanje

Učešće žena na tržištu rada – zapošljavanje i rodna ravnopravnost

Godinu 2021. obilježila je nestabilna javno-zdravstvena i situacija u oblasti zapošljavanja i na tržištu rada što je posebno pogodilo sektore u kojima su pretežno zastupljene žene.

Prema podacima iz Ankete o radnoj snazi u 2021. godini, od ukupnog broja osoba koji čine radnu snagu 846000 (60,7%) su muškarci, a 547000 (39,3%) su žene. U ukupnom broju osoba izvan radne snage 571000 (37,8%) su muškarci, a 940000 (62,2%) su žene. Od ukupnog broja zaposlenih osoba 724000 (62,9%) su muškarci, a 427000 (37,1%) su žene, dok od ukupnog broja nezaposlenih osoba 122000 (50,3%) su muškarci, a 120000 (49,7%) su žene.

Statistički podaci Agencije za statistiku BiH govore da je u 2021. godini rodni jaz u zaposlenosti iznosio 25,8%. Najviše žena je bilo zaposleno u uslužnim djelatnostima, znatno više nego muškaraca. Podaci Zavoda za zapošljavanje RS govore da su gubitkom poslova posebno su bile zahvaćene djelatnosti u kojima su više zastupljene žene poput trgovine, ugostiteljstva, finansijskog poslovanja, javne uprave i odbrane, obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite.

Pored domaćih pravnih akata koji garantuju rodnu ravnopravnost i ukazuju na značaj i neophodnost ekonomskog osnaživanja žena, BiH, entiteti te kantoni su potpisnici nekolicine međunarodnih dokumenta u ovoj oblasti.¹⁴⁵ Ove dokumente FBIH i kantoni su dužni implementirati, a dokumenti obavezuju i na provođenje mjera ekonomskog osnaživanja žena preživjelih porodičnog nasilja da bi one imale hrabrosti izaći iz nasilnih zajednica.

Analiza federalnih i kantonalnih pravnih propisa te postojećih javnih politika, strategija i planova u oblasti rodne ravnopravnosti, ekonomskog osnaživanja žena i razvoja, aktuelnih tokom 2020-2021. godine, pokazuje da ne postoji dovoljno razvijena osjetljivost prema potrebama ranjivih grupa žena, uključujući i one koje su preživjele porodično nasilje.

RS je usvojila Strategiju zapošljavanja za period 2021-2027.¹⁴⁶ godine. Iako je Strategijom predviđeno zapošljavanje Roma, osnaživanje drugih marginalizovanih grupa, kao što su žene žrtve nasilja nije prepoznato ovim dokumentom. FBIH još uvijek nema usvojenu Strategiju zapošljavanja za period od 2021-2027.¹⁴⁷ Iako Nacrt Strategije prepoznaje zapošljavanje kao gorući izazov „posebno kada je riječ o određenim grupama stanovništva kao što su mladi ljudi, niskokvalificirane osobe, žene i Romi“¹⁴⁸, ne precizira podršku najranjivijim kategorijama¹⁴⁹ kao što su žene žrtve porodičnog nasilja koje se suočavaju sa mnogobrojnim izazovima prilikom zapošljavanja na tržištu rada. Još uvijek ne postoji jedinstvena strategija zapošljavanja na nivou BiH.

Vlada FBIH usvojila je Akcioni plan za inovacije u malim i srednjim preduzećima FBIH za period od 2021-2023. godine¹⁵⁰, koji jednim dijelom kroz podršku EU za razvoj

145 Pregled legislative pronađite u publikaciji: *Kroz ekonomsku stabilnost do slobode: analiza aktuelnih propisa i praksi u FBIH u vezi s ekonomskim osnaživanjem žena koje su preživjele porodično nasilje i preporuke za njihovo poboljšanje* autorica Jasmine Caušević i Maide Zagorac: <https://www.worldcat.org/title/kroz-ekonomsku-stabilnost-do-slobode-analiza-aktuelnih-propisa-i-praksi-u-fbih-u-vezi-s-ekonomskim-osnazivanjem-zena-koje-su-prezivjele-porodicno-nasilje-i-preporuke-za-njihovo-poboljsanje/oclc/1230256268>.

146 Nacrt Strategije dostupna na: https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpb/Documents/Стратегија_за_позашљивања_PC_-_НАЦРТ.docx

147 Nakon usvajanja na sjednici Predstavničkog doma PFBiH Strategija nije usvojena na sjednici Doma naroda PFBiH

148 Odluka o usvajanju Strategije zapošljavanja Federacije BiH: <https://drive.google.com/file/d/1xaJctQ5Aku0tLFcks-5wat5UBoH3Qcuij/view>, pristupljeno 11.10.2021.

149 Ovaj dokument prepoznao je i „najranjivije na tržištu rada“ ne definišući ko su najranjiviji i najranjivije, čime je ostavljao prostor za različita tumačenja i diskrecionu ocjenu da li je neko u „najranjivijem položaju“, što je nedopustivo.

150 Više na: https://www.fmrpo.gov.ba/wp-content/uploads/2015/07/Akcijiski-Plan-Inovacija_FBiH.docx, pristupljeno 11.03.2022.

privatnog sektora, poseban naglasak stavlja na podršku ženama i mladima. U RS je izrađena Strategija razvoja ženskog preduzetništva u RS za period 2019–2023.¹⁵¹ Među očekivanim rezultatima strategije su: poboljšan pristup finansijama za žene preduzetnice; povećano korišćenje kapitalnih sredstava; povećana inovativnost; podrška ženama preduzetnicama na lokalnom nivou; jačanje postojećih udruženja žena i podrška ženama preduzetnicama na lokalnom nivou; jačanje postojećih udruženja žena i podrška formiranju novih udruženja; i uspostavljanje e-platforame za žene preduzetnice.

Muškarci u BiH u prosjeku zarađuju 12,7% više od žena.¹⁵² Rodna segregacija na osnovu profesije uvelike doprinosi ovakvoj situaciji – većina žena radi u uslužnom sektoru i rodno stereotipnim profesijama kao što su obrazovanje i zdravstvena zaštita, dok više muškaraca radi na rukovodećim i bolje plaćenim pozicijama.¹⁵³ Dodatni izazov predstavlja i neplaćeni rad na njezi u domaćinstvima, koji obavljaju žene. Ovo je prepoznato kao polazna tačka u rodnoj nejednakosti i direktno je povezano s nejednakostima u platama, nižim primanjima, stepenom obrazovanja i faktorima koji se tiču stresa koji utiču na fizičko i mentalno zdravlje žena. Prema podacima Agencije za statistiku, skoro 2,5% stanovništva u BiH su neplaćena lica koja brinu o članovima porodice, a većina su žene. U većini slučajeva, zbog rada u domaćinstvu i brige o članovima porodice (uglavnom djeci i starima), žene su morale napustiti školovanje i stručno usavršavanje, što ograničava njihovo prisustvo na tržištu rada.

Zakoni o radu i zaštiti zdravlja i sigurnosti na radu

U entitetima i BD BiH postoje zakoni o zaštiti zdravlja i sigurnosti na radu. Tokom 2021. godine usvojene su izmjene i dopune Zakona o sigurnosti i zaštiti zdravlja radnika na radu BD BiH u oblasti stručnog ispita i izdavanja licenci za obavljanje poslova iz ove oblasti.¹⁵⁴ Ovi zakoni posebnu pažnju posvećuju očuvanju fizičkog i psihičkog zdravlja mladih, osoba sa invaliditetom, žena povodom zaštite materинства, osoba koje imaju profesionalno oboljenje, starijim radnicima u granicama primjerenim njihovoj životnoj dobi. Još uvijek nisu usvojeni podzakonski akti koji detaljnije uređuju pojedine aspekte zaštite na radu.

Mjere koje su uslijedile nakon izbijanja pandemije COVID-19 postajale su su bile gotovo potpuno rodno neutralne. Nedostajali su principi proporcionalnosti i ustavnosti, dok su mnoge mjere imale nesrazmjerno negativan učinak na ranjive grupe.¹⁵⁵ Na primjer, žene pripadnice marginalizovanih grupa (Romkinje, samohrane roditeljke, LBTQI+, žene sa invaliditetom, žene žrtve seksualnog nasilja, ratne torture i rodno zasnovanog nasilja) suočile su se s mnogobrojnim izazovima i narušenim uslovima života tokom pandemije COVID-19.¹⁵⁶

Socijalna inkluzija

Pravo na porodijsko odsustvo je u RS utvrđeno Zakonom o radu, dok u FBiH ne postoji zakon kojim se standardizuje naknada za porodijsko odsustvo, te se ona razlikuje od kantona do kantona. Takođe, Zakoni o radu regulišu i pravo na porodijsko odsustvo u slučaju gubitka djeteta; prava roditelja djeteta s invaliditetom; i prava usvojitelja i osobe kojoj je povjerena briga o djeci. Ove odredbe sprečavaju mobilnost žena/roditelja i mogu predstavljati diskriminaciju; ako žena odluči da se preseli radi posla između entiteta ili

151 Vlada Republike Srpske, Strategija razvoja ženskog preduzetništva u Republici Srpskoj za period 2019–2023, Dostupno na BHS jezicima na: <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpp/stratdok/Documents/Strategija%20razvoja%20preduzetnistva%20zena%20Republike%20Srpske%20za%20period%202019-2023.pdf>, pristupljeno 10.03.2022.

152 Marković, S., (2022), Rodno zasnovana diskriminacija u oblasti rada u BiH, Banja Luka: Helsnski parlament građana Banja Luka, Dostupno na: <http://hcabl.org/rodno-zasnovana-diskriminacija-u-oblasti-rada-u-bih-2018-2020/>

153 Ibid.

154 Više na: <https://skupstinabd.ba/3-zakon/ba/Zakon%20o%20sigurnosti%20i%20zas--ititi%20zdravlja%20radnika%20na%20radu/001807-21%20Zakon%20o%20izmjena%20i%20dopuna%20Zakona%20o%20sigurnosti%20i%20zas--ititi%20zdravlja%20radnika%20na%20radu.pdf>

155 Marković, S., (2022), Rodno zasnovana diskriminacija u oblasti rada u BiH, Banja Luka: Helsnski parlament građana Banja Luka, Dostupno na: <http://hcabl.org/rodno-zasnovana-diskriminacija-u-oblasti-rada-u-bih-2018-2020/>

156 Ibid.

kantona, ona ne može imati nikakvu naknadu za roditeljsko odsustvo. Istovremeno, pravo očeva na korišćenje roditeljskog odsustva u oba entiteta nije regulisano kao neprenosivo pravo. U smislu usklađivanja zakonodavstva sa Direktivom o ravnoteži između poslovnog i privatnog života za roditelje (2019/1158)¹⁵⁷, radno zakonodavstvo treba da obezbijedi adekvatne odredbe o neprenosivom i nadoknađenom roditeljskom odsustvu (za očeve, kao i ekvivalentne roditelje).

Takođe, BiH je započela proces razmatranja ratifikacije ILO Konvencije o nasilju i uznemiravanju (br. 190)¹⁵⁸ međutim, ovaj proces nije završen do kraja ove analize. U RS je krajem septembra 2021. godine usvojen Zakon o zaštiti od uznemiravanja na radu.¹⁵⁹ Sam zakon, bez obzira na to što definiše uznemiravanje na radu koje može nanijeti štetu fizičke, psihičke i seksualne prirode, ne prepoznaje specifične oblike rodno zasnovanog uznemiravanja i nasilja u radnoj snazi.

¹⁵⁷ Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A32019L1158#PP4Contents>.

¹⁵⁸ Međunarodna organizacija rada, Konvencija o nasilju i uznemiravanju 2019. (br. 190). Dostupno na: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100::NO:12100:P12100_ILO_CODE:C190:NO

¹⁵⁹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 90/21

KLASTER 4: ZELENA AGENDA I ODRŽIVA POVEZANOST

Poglavlje 27: Okoliš i klimatske promjene

Evropska zelena agenda (Zeleni plan) je strategija iz 2019. godine koja bi trebala Evropu učiniti prvim „klimatski neutralnim“ kontinentom do 2050. godine.¹⁶⁰ Kako bi se taj cilj ostvario, države-potpisnice moraju postepeno raditi na uvođenju čiste energije za pokretanje svih ekonomskih procesa. Tako bi se smanjivao negativan utjecaj korištenja fosilnih goriva u cijeloj ekonomiji; proizvodnji i potrošnji, oporezivanju i socijalnim davanjima. BiH zajedno sa još pet zemalja Zapadnog Balkana usvojila je Zelenu agendu za Zapadni Balkan na Samitu za Zapadni Balkan u Sofiji u novembru 2020. godine. U Sofijskoj deklaraciji¹⁶¹ su navedene glavne smjernice za sprovođenje Zelene agende kroz aktivnosti u pet oblasti: klimatske promjene (dekarbonizacija, energetika, mobilnost), cirkularna ekonomija (otpad, recikliranje, održiva proizvodnja, efikasna upotreba resursa), biodiverzitet (zaštita i obnova ekosistema), borba protiv onečišćenja zraka, vode i tla i održivost ruralnih područja.

BiH nije ostvarila značajniji iskorak kada je u pitanju zelena tranzicija, energijska efikasnost i prelazak na održive izvore energije. Država se i dalje oslanja na proizvodnju energije u termoelektranama. Oko 68% ukupno proizvedene energije se odnosi na energiju proizvedenu u termoelektranama, pri čemu se za proizvodnju energije koriste fosilna goriva.¹⁶² Ono što je takođe zabrinjavajuće jeste značajno učešće lignita kao energenta sa velikim sadržajem CO₂ u procesu proizvodnje električne energije. Izgradnja bloka 7 Termoelektrane Tuzla je proces koji je još uvijek aktuelan, a sama izgradnja navedenog bloka 7 ne predstavlja energetska tranziciju BiH.

Akcionni plan¹⁶³ 2021-2030 za realizaciju Zelene agende usvojen je u oktobru 2021. godine od strane šefova država i vlada zemalja Zapadnog Balkana. Njegovi najvažniji dijelovi upućuju na postupni prestanak korištenja uglja, naplatu emisija gasova sa efektom staklene bašte i kontrolu zagađivanja okoline. Dio sredstava od devet milijardi eura, koja su određena Instrumentom pretpristupne pomoći (IPA III) za pomoć pri usklađivanju privrednog rasta zemalja Zapadnog Balkana sa EU, bit će iskorišten za sprovođenje Zelene agende. Za BiH je neophodno je da usvoji propise o obnovljivim izvorima energije, energetske učinkovitosti i klimatskim promjenama u skladu sa obavezama koje se odnose na Zelenu agendu.

Zaštita okoliša

U 2021. godini ostvaren je određeni napredak u oblasti zaštite okoliša u BiH zahvaljujući aktivnostima OCD i radu nadležnih institucija podstaknutim pritiskom i aktivnostima OCD. Najvažniji rezultati se tiču usvajanja novog Zakona o zaštiti okoliša FBiH sa amandmanima koje su pripremile i zagovarale OCD, zatim usvajanje Deklaracije o zaštiti rijeka u RS-u od strane NSRS u februaru 2021, upućivanje na javni uvid Nacrt Zakona o zaštiti zraka FBiH, usvajanje 6 novih pravilnika u odnosu na upravljanje otpadom u FBiH¹⁶⁴, usvajanje novih uredbi vezano za pogone i postrojenja koja moraju imati okolišnu dozvolu te Pravilnik o sadržaju studije uticaja na okoliš FBiH.

Protokol o registrima ispuštanja i prijenosa onečišćujućih tvari (PRTR) i dalje nije

160 Više na: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

161 Više na: <https://www.fmoit.gov.ba/bs/okolis/zastita-okolisa>

162 Više na: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saoptenja/2021/ENE_01_2021_08_1_BS.pdf

163 Više na: <https://www.fmoit.gov.ba/bs/novosti/priopcenja/akcioni-plan-za-provedbu-sofijske-deklaracije-o-zelenom-programu-za-zapadni-balkan-za-period-2021-2030-godine>

164 FMOIT, dosupno na: <https://www.fmoit.gov.ba/bs/zakoni/zakoni-na-razini-fbih>

ratifikovan. Sistem "zagađivač plaća" se još uvijek ne primijenjuje adekvatno, što indirektno podstiče velike zagađivače da još više zagađuju okoliš. Najveći broj pritužbi OCD-a upravo je usmjeren na neadekvatan i pristrasan rad nadležnih inspektorata. Tokom 2021. u prvom čitanju, od stane oba doma Parlamenta FBiH usvojen je Prijedlog Zakona o električnoj energiji FBiH¹⁶⁵, a kojim se obustavlja izdavanje energetske dozvola za male hidroelektrane (mHE). Time se faktički zabranjuje izgradnja novih mHE, jer bez energetske dozvole se ne može izdati građevinska dozvola. Tokom 2021. OCD, okupljeni u Koaliciju za zaštitu rijeka u BiH su pokrenule i sprovele 7 građanskih inicijativa u cilju zaštite rijeka od mHE. Prema tome, i dalje snažna ekološka poruka OCD-a i građana tokom 2021. jeste da se zaštita rijeka i javnih dobara u oba entiteta harmonizuje i stavi pod nedvosmislenu pravnu zaštitu, a što nužno uključuje ukidanje podstacaja za sve mHE u BiH.

Ključno je zaštititi pravo na pristup vodi za piće kao jedno od temeljnih ljudskih prava, uz osiguranje adekvatnije reakcije inspeksijskih organa u oba entiteta. Svakako, BiH mora smanjiti subvencije na ugaj kroz postupnu dekarbonizaciju, ali i razmatrati uvođenje takse na ugljen-dioksid ili EU ETS. Potrebno je pristupiti izmjeni zakona o koncesijama na svim nivoima upravljanja, jer srž neadekvatnog usklađivanja energetske i ekološke politika se nalazi u problemu neracionalnog prostornog planiranja te izdavanjem koncesija, iniciranih putem samoinicijativnih podnuda investitora. U slučajevima u kojima je dokazano nepoštovanje ekoloških zakona poput izgradnje mHE "Zlate" na rijeci Doljanki, neophodno je dati završni pravosudni epilog, kako bi investitori čije je nezakonito djelovanje dokazano, bili adekvatno kažnjeni¹⁶⁶. Potrebno je unaprijediti i brže postupanje sudova nadležnih za upravne sporove protiv nezakonitih akata javne vlasti, odnosno organa krivičnog gonjenja u predmetima istrage krivičnih djela protiv životne sredine/zaštite okoliša. Adekvatno vodosnabdijevanje lokalnih zajednica i odvoz komunalnog otpada, te sistemsko zbrinjavanje otpadnih voda je još uvijek neriješeno pitanje za mnoge općine u BiH. Ulaganje u zaštitu okoliša u BiH će biti kontraproduktivno bez ulaganja u proširenje zaštićenih područja, s obzirom da se BiH nalazi na donjoj listi europske ljestvice po stepenu zaštićenih područja sa samo 2,28 % zaštićenih područja¹⁶⁷. Glavni grad BiH je tokom 2021. ponovo bio pri vrhu liste najzagađenijih gradova na svijetu u odnosu na kvalitet zraka¹⁶⁸.

Vode

BiH ima 244 rijeke i sve su ugrožene gradnjom mHE. Preko 500 mHE je planirano u BiH. U FBiH je do sada izgrađeno 69 mHE.¹⁶⁹ One proizvode male količine električne energije, koštaju jako puno kroz subvencije, prave štetu okolišu.¹⁷⁰ Građanima se redovno uskraćuje adekvatno učešće u administrativnim postupcima koji se tiču izgradnje mHE, a što predstavlja prima facie kršenje Aarhuske konvencije. Članovi Koalicije za zaštitu rijeka BiH su tokom 2021. nastavili aktivnosti zagovaranja izmjena zakonskog okvira u cilju adekvatnije zaštite rijeka, dok su određeni članovi Eko BiH mreže bili i dio radnih grupa "Vode" na entitetskim i državnom nivou u sklopu projekta ESAP 2030+¹⁷¹ koji se tiče pripreme Strategija zaštite okoliša/životne sredine za entitete, državni nivo i BD BiH, gdje je uticaj OCD-a opet bio ključan za identifikovanje mHE kao jedan od gorućih problema.

Početak 2021. godine na snagu je stupio Zakon o zaštiti okoliša FBiH¹⁷² dok je

165 Prijedlog Zakona o električnoj energiji FBiH, dostupno na: <https://parlamentfbih.gov.ba/v2/bs/propis.php?id=655>

166 'Za Doljanku': Sud poništio okolišnu dozvolu, hidroelektrana još radi, dostupno na: <https://energetika.ba/za-doljanku-sud-ponistio-okolisnu-dozvolu-hidroelektrana-jos-radi/>

167 (Ne)zaštićena prirodna bogatstva BiH, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/nve-nezasticena-prirodna-bogatstva-bih/29934880.html>

168 Povratak Balkana u vrh regija sa najzagađenijim zrakom, dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/teme/2021/11/13/povratak-regije-u-vrh-regija-sa-najzagadenijim-zrakom>

169 Inventura izgradnje malih hidroelektrana u BiH na voda.ekoakcija.org

170 Koalicija za zaštitu rijeka poslala poruku delegatima Doma naroda Parlamenta FBiH, dostupno na: <https://radiosarajevo.ba/metromahala/teme/koalicija-za-zastitu-rijeka-bih-poslala-poruku-delegatima-doma-naroda-parlamenta-fbih/439549>

171 ESAP BiH 2030+, dostupno na: <https://www.esap.gov.ba/> – Environmental Strategy and Action Plan 2030+

172 Zakon o zaštiti okoliša FBiH ("Službene novine FBiH", br. 15/2021)

NSRS usvojila Deklaraciju o zaštiti rijeka u tom entitetu¹⁷³. Deklaracijom koju je usvojila NSRS, nalaže se Vladi RS da odmah ukine svaku vrstu javnih podsticaja za proizvodnju energije iz mHE. Tokom 2021. održan je set javnih rasprava u odnosu na Pravilnik o ekološko prihvatljivom protoku FBiH, gdje su mnogobrojni komentari OCD-a uvaženi. Ovaj Pravilnik još uvijek nije poslan u Službene novine iz nepoznatih razloga. U RS ovakav pravilnik nije usvojen, iako je tokom 2021. bilo spomena od strane nadležnih institucija da će isti biti pripremljen i usklađen sa onim u FBiH. Usvojena je i nova Uredba o projektima za koje je obavezna procjena uticaja na okoliš i projektima za koje se odlučuje o potrebi procjene uticaja na okoliš¹⁷⁴ kao i nova Uredba kojom se utvrđuju pogoni i postrojenja koja moraju imati okolišnu dozvolu¹⁷⁵, a prema kojima okolinska dozvola se više neće izdavati ni za jedan hidroenergetski objekat u FBiH. Tokom 2021. OCD je pokrenuo i pitanje izmjena Zakona o koncesijama u FBiH. Diljem BiH, 10 opština i gradova je potpisalo Deklaraciju "Općine/Opštine bez brana" čime se iskazala namjera da se ovakvi objekti neće više graditi u tim općinama i gradovima.

Otpad

U izvještajnom periodu je usvojeno 6 novih pravilnika o upravljanju otpadom u FBiH. Međutim, nepropisno odložen otpad je i dalje veoma vidljiv problem na ulicama gradova, na zelenim površinama i unutar riječnih korita. Iz tog razloga, pojedina ekološka udruženja i pokreti, poput grupe Rijeke Bosne i Hercegovine "Budi promjena"¹⁷⁶ koriste aktivistički pristup te organizuju akcije čišćenja korita rijeka, u suradnji i sa mnogim članovima Koalicije za zaštitu rijeka u BiH.¹⁷⁷ Pojava ilegalnih deponija je naročito prisutna uz riječna korita u manje urbanim sredinama slabo povezanih sa komunalnim preduzećima. U cijeloj BiH je prisutan i problem neuređenosti legalnih deponija, s obzirom da aktuelne deponije zbog popunjenosti ne mogu prihvatiti novi otpad. U TK općine, odnosno gradovi su u fazi da prestaju ili su u potpunosti prekinuli proces odlaganja otpada na postojeće deponije zbog njihove popunjenosti.¹⁷⁸

Što se tiče kampanja OCD-a i suradnje sa nadležnim institucijama, važno je istaći kontinuiranu aktivnost Udruženja "Green Team"-a¹⁷⁹ iz Novog Grada, a koji su uz pomoć drugih članica Eko BiH mreže¹⁸⁰ u protekloj godini uspjeli izvršiti pritisak da se na državnom nivou započnu sprovoditi aktivnosti formiranog državnog Ekspertskog i Pravnog tima vezano za problematiku mogućnosti izgradnje odlagališta nuklearnog otpada uz granicu sa BiH. Međutim, rad Pravnog tima je veoma usporen.¹⁸¹

Deponija Uborak, smještena nedaleko od Mostara, i dalje je operabilna iako je okolinska dozvola za ovu dozvolu istekla. Pod snažnim angažmanom OCD-a, i to naročito Udruženja građana "Jer nas se tiče", Federalno ministarstvo okoliša i turizma¹⁸² je naložilo da se u roku od tri godine zatvori sporna deponija Uborak. Sličan primjer nelagalnog rada deponija jeste i industrijska deponija na području grada Zenica, a koju godinama bez važeće okolinske dozvole koristi kompanija ArcelorMittal Zenica, za odlaganje troske i drugog industrijskog otpada, odnosno metalnog otpada koji je deponovan iz željezare tokom prethodnih 125 godina.¹⁸³

173 Deklaracija o zaštiti rijeka u RS, dostupno na: <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/ostali-akti/d-e-k-l-r-c-i-j-o-za%C5%A1iti-rijeka-u-republici-srpskoj>

174 Uredba o projektima za koje je obavezna procjena uticaja na okoliš i projektima za koje se odlučuje o potrebi procjene uticaja na okoliš "Službene novine Federacije BiH", broj: 51/21

175 Uredba kojom se utvrđuju pogoni i postrojenja koja moraju imati okolišnu dozvolu "Službene novine Federacije BiH", broj: 51/21

176 Rijeke Bosne i Hercegovine "Budi promjena", dostupno na: <https://www.facebook.com/groups/531920737451586/>

177 Koalicije za zaštitu rijeka u BiH, dostupno na: <https://rijekebih.org/>

178 Odlaganje smeća veliki tuzlanski problem: Legalne deponije pune, ilegalne ekološka katastrofa, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/odlaganje-smeća-veliki-tuzlanski-problem-legalne-deponije-pune-ilegalne-ekološka-katastrofa/210508067>

179 Green Team, Novi Grad, dostupno na: <https://www.facebook.com/greenteam.ng/>

180 Eko BiH mreža, dostupno na: <https://ekobih.net/>

181 Trgovska gora: Zašto je zatajio Pravni tim?, dostupno na: <https://www.rtvbn.com/4010769/trgovska-gora-zasto-je-zatajio-pravni-tim>

182 Federalno ministarstvo okoliša i turizma FBiH, dostupno na: <https://www.fmooit.gov.ba/bs/okolinske-dozvole/javne-rasprave-i-javni-uvidi/javni-uvod-plan-prilagodbe-upravljanja-otpadom-za-regionalnu-deponiju-uborak-budevci-u-mostaru>

183 Čija je Rača i kome grad Zenica pokloni 14 miliona KM godišnje?, dostupno na: <https://www.ekoforumzenica.ba/2018/04/04/cija-je-raca-i-kome-grad-zenica-pokloni-14-miliona-km-godisnje/>

Veliki problem zagađenja i nepropisno rukovanje opasnim zagađujućim hemikalijama je primjetno i u slučaju tzv. afere piralena u banjalučkoj Poslovnoj zoni "Incel"¹⁸⁴. Krajem 2021. predstavnici Grada Banje Luke i Centra za zaštitu životne sredine, predstavili su najnoviji Izvještaj o ispitivanju količine piralena na zemljištu u Poslovnoj zoni "Incel", koji pokazuje da se izvještaji iz 2020. i 2021. godine drastično razlikuju¹⁸⁵. U Elaboratu o uticaju piralena (PCB-a) na životnu sredinu i zdravlje ljudi¹⁸⁶, Centar za životnu sredinu je obradio ovu temu kao vid dodatnog pritiska na nadležne institucije da se problem što prije riješi.

Zagađenje zraka

Loš kvalitet zraka u BiH je dugogodišnji problem i ima negativan utjecaj na okoliš i zdravlje stanovništva. Podaci o kvaliteti zraka¹⁸⁷, i u 2021. godini pokazuju da je zrak štetan u BiH na osnovu monitoringa osnovnih parametara. Iako se često Sarajevo, Tuzla, Zenica spominju kao najzagađeniji gradovi u BiH, ipak su na skoro svim mjernim mjestima evidentne izuzetno visoke koncentracije lebdećih čestica opasnih po zdravlje. Prisutne su i opasne koncentracije SO₂, posebno u mjestima gdje se vrši spaljivanje uglja.

Iako su zakoni u BiH uglavnom usklađeni sa zakonodavstvom EU, njihova primjena je na niskom nivou. Najčešći razlozi su složena struktura vlasti, neuvezanost institucija te nedostatak ili nedovoljnost tehničkih i ljudskih kapaciteta. Kada je u pitanju zagađenje zraka, tu sigurno spada i široka upotreba zastarjele tehnologije u industriji, ali i niski standardi građana i građanki.

Nije postignut napredak u usklađivanju sa acqisem EU kada je u pitanju smanjenje sadržaja sumpora u određenim tekućim gorivima, zbog čega zemlja i dalje ozbiljno i konstantno krši Ugovor o Energetskoj zajednici. BiH na različitim administrativnim nivoima treba učiniti dodatne napore u transpoziciji i implementaciji acquisa Energetske zajednice. Potrebno je obezbijediti referentne laboratorije, sistem zasnovan na ekološkim kategorijama vozila, zamjenu kućnih ložišta pećima sa manjim emisijama u zraku, povećanje količine urbanog zelenila, bolji javni saobraćaj, kao i drugi alternativni oblici prevoza poput biciklističkog saobraćaja. Inovacija interventnih mjera koje se primijenjuju u epizodama povećane zagađenosti bi pomogla da bi se proglašenje tih epizoda uskladili s praksom iz EU. Važno je naglasiti i jačanje infrastrukture i promjene propisa za poticanje korištenja električnih i hibridnih vozila.

Klimatske promjene

BiH nije ostvarila napredak usklađivanja sa Uredbom EU o praćenju i izvještavanju, direktivama o kvalitetu goriva, tvarima koje oštećuju ozonski omotač, fluorisanim plinovima, hvatanju i skladištenju ugljika i drugim relevantnim propisima. Institucije trenutno rade na nacionalnom planu prilagođavanja (NAP), s ciljem napredovanja prema ciljevima navedenim u Pariškom sporazumu i Ciljevima održivog razvoja do 2030. godine. BiH planira smanjiti emisije stakleničkih plinova za nešto više od jedne trećine do 2030., a dvije trećine (oko 66%) do 2050.

Zemlja je, trenutno, u procesu revidiranja Strategije prilagođavanja na klimatske promjene i niskoemisionog razvoja za period do 2030. godine. Bitno je naglasiti da provedba ove Strategije treba biti prioritet te da mora biti u skladu sa Okvirom EU za klimatske i energetske politike za period do 2030. godine.

184 Piralen iz "Incela" još nije uklonjen, dostupno na: <https://www.banjaluka.com/drustvo/piralen-iz-incela-jos-nije-uklonjen/>

185 Slučaj piralen: Grad predstavio najnoviji izvještaj, dostupno na: https://www.banjaluka.rs.ba/slucuj-piralen-grad-predstavio-najnoviji-izvjestaj/?sr_pismo=lat

186 Elaborat o uticaju piralena (PCB-a) na životnu sredinu i zdravlje ljudi, dostupno na: <https://ekobih.net/publikacije/>

187 EKO Akcija, dostupno na: <https://zrak.ekoakcija.org/>

O INICIJATIVI

Inicijativa za monitoring evropskih integracija Bosne i Hercegovine je neformalna koalicija organizacija civilnog društva koja doprinosi praćenju reformi i nadgleda primjenu politika, prava i standarda Evropske unije, fokusirajući se na pitanja demokratizacije, vladavine prava te ljudskih i manjinskih prava. Više o Inicijativi saznajte na: <http://eu-monitoring.ba/o-inicijativi/>.

Aktivne članice Inicijative su:

Aarhus centar u BiH, Sarajevo
Asocijacija za demokratske inicijative, Sarajevo
BH novinari, Sarajevo
BIRN BiH, Sarajevo
Centar za istraživačko novinarstvo, Sarajevo
Centar za mlade Kvart, Prijedor
Centar za promociju civilnog društva, Sarajevo
Fondacija Cure, Sarajevo
Fondacija 787, Sarajevo
Forum ZFD, Sarajevo
Helsinški parlament građana, Banja Luka
Inicijativa mladih za ljudska prava u BiH, Sarajevo
Udruženje Kali Sara, Sarajevo
Udruženje Mreža za izgradnju mira, Sarajevo
MyRight – Empowers People with Disabilities, Sarajevo
Oštra Nula, Banja Luka
Transparency International u BiH, Banja Luka/Sarajevo
Tranzicijska pravda, odgovornost i sjećanje, Sarajevo
TRIAL International, Sarajevo
Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo
Vaša prava BiH, Sarajevo
Zašto ne, Sarajevo
Zemlja djece, Tuzla

Inicijativu koordinira:

Sarajevski otvoreni centar

info@eu-monitoring.ba

Inicijativu podržavaju:

Centar za socio-ekološki razvoj, Banja Luka; Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu; Crvena, Sarajevo; ELSA, Sarajevo; Green Council, Sarajevo; Infohouse, Sarajevo; OKC Abrašević, Mostar; Perpetuum mobile, Banja Luka; Udruženje PEKS, Tuzla; Vesta, Tuzla; Vanjskopolitička inicijativa BH, Sarajevo; Zeleni Neretva, Konjic.

HUMAN
RIGHTS
PAPERS

Paper 63

